

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МЕДВЕДЮК АЛІНА ВІТАЛІЇВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри обліку
аналізу та аудиту,

д-р екон. наук, професор

Є. Є. Іонін

«___» _____ 20__ р.

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ
РЕЗУЛЬТАТІВ В УМОВАХ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ**

Спеціальність 071 Облік і оподаткування

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Керівник:

В. В. Томчук, доцент кафедри
обліку, аналізу та аудиту,
канд. екон. наук

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

(підпис)

Вінниця – 2021

Медведюк А.В. Бухгалтерський облік формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління. Спеціальність 071 Облік і оподаткування. Освітня програма «Облік і оподаткування». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі досліджено особливості бухгалтерського обліку формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого-управління. Здійснено систематизацію ризиків господарської діяльності та їх факторів з метою виділення об'єктів бухгалтерського обліку, які є характерними в умовах ризик-орієнтованого управління. Запропоновано перелік етапів оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку. Встановлено, що ризик-орієнтований підхід до організації економічного аналізу прибутку дозволяє ідентифікувати як зовнішні, так і внутрішні ризики. Обґрунтовано використання у процесі бюджетування аналітичного інструментарію оцінки фінансових результатів, який базується на використанні методів кореляційно-регресійного аналізу та дозволяє побудувати прогнозну модель поведінки фінансових результатів з урахуванням факторів впливу на них.

Ключові слова: облік, аналіз, ризик-орієнтоване управління, бюджетування, модель.

Табл. 17, Рис. 20, Бібліограф.: найм. 69.

Medvedyk A. Accounting of financial results formation in terms of risk-oriented management. Specialty 071 Accounting and Taxation. Educational program "Accounting and Taxation". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

The qualification (master's) work is peculiarities of accounting for the formation of financial results in terms of risk-oriented management are studied. The systematization of business risks and their factors has been carried out in order to identify the objects of accounting, which are characteristic of the conditions of risk-oriented management. The list of stages of risk assessment in the accounting system is offered. It is established that the risk-oriented approach to the organization of the economic analysis of profit allows identifying both external, and internal risks. Reasoned the use in the budgeting process of analytical tools for assessing financial results, which is based on the use of methods of correlation and regression analysis and allows you to build a predictive model of the behavior of financial results taking into account the factors influencing them.

Keywords: accounting, analysis, risk-oriented management, budgeting, model.

Tabl. 17, Fig. 20, Ref. 69.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В СИСТЕМІ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ	8
1.1. Сутність та особливості застосування системи ризик-орієнтованого управління	8
1.2. Оцінка фінансових результатів в умовах невизначеності	18
1.3. Ризик-фактори формування фінансових результатів та їх вплив на облік прибутку товариства	30
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В УМОВАХ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ	38
2.1. Вплив процесу управління ризиками на бухгалтерський облік фінансових результатів	38
2.2. Документальне оформлення, оцінка ризиків господарської діяльності та фінансових результатів в обліку та його удосконалення	47
2.3. Облік формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління та його удосконалення	57
2.4. Автоматизація бухгалтерського обліку фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління	70
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В УМОВАХ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ	80
3.1. Організаційні аспекти аналізу фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління	80
3.2. Бюджетування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління	90
3.3. Економічний аналіз прогнозування поведінки фінансових результатів за умов ризик-орієнтованого управління	96
ВИСНОВКИ	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	112
ДОДАТКИ	120

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Динамічність та відкритість економічного середовища, складність зв'язків між елементами ринкового механізму зумовлюють необхідність прийняття оптимальних управлінських рішень за умови невизначеності майбутніх результатів. У ринкових умовах ризик-менеджмент стає обов'язковим елементом діяльності підприємств усіх форм власності.

Управління ризиками в сучасних умовах господарювання вимагає від ризик-менеджменту спеціальних знань та відповідного рівня підготовки. Процес управління ризиками постійно ускладнюється і набуває рис невід'ємного елементу діяльності підприємств.

Інформація про прибуток повинна містити дані не лише про порядок його формування, але також дані про всі величини, які регулюють суму прибутку як у процесі її створення, так і розподілу. До таких величин можна віднести доходи та витрати, які виникають в результаті непередбачуваних подій. Проте в чинних вітчизняних нормативних документах відсутні положення, які визначають порядок формування фінансових результатів, визнання доходів та витрат за умов ризику. Сьогодні такі нормативні акти є виключно для банків та інших фінансових установ. Розробки потребує процес оцінки майбутніх фактів господарського життя, що виникатимуть під дією ризику господарської діяльності як основи їх облікового відображення, зокрема удосконалення інформаційної моделі бухгалтерського обліку формування фінансових результатів, а також удосконалення методичного підходу щодо економічного аналізу формування фінансових результатів, що зумовлює актуальність даного напрямку дослідження.

Проблематику управління ризиками в цілому та ролі бухгалтерського обліку і економічного аналізу в даному процесі зокрема досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені: П. Й. Атамас, С. М. Бичкова, В. В. Вітлінський, І. М. Вигівська, С. М. Воробйов, Н. В. Воскресенська, Л. В. Гнилицька, О. М. Гончаренко, І. Л. Грабчук, З. В. Гуцайлюк, П. Є. Житний, О. О. Зеленіна, Т. Г. Камінська, Р. М. Качалов, Р. О. Костирко, Г. О. Крамаренко,

Т. В. Левкутна, В. К. Макарович, А. Сміт, А. О. Старостіна, В. І. Ткач, О. В. Фоміна, Н. В. Хохлов, Л. В. Чижевська, Л. С. Шатковська, А. Є. Тевельов та ін. Більшість наукових праць розкривають основні підходи до управління ризиками на підприємстві, лише незначна їх частина присвячена ролі бухгалтерського обліку та аналізу в управлінні ризиками. Тому на практиці управлінські рішення не завжди базуються на даних обліку та аналізу. Така ситуація зумовлена недостатніми теоретичними напрацюваннями щодо визначення бухгалтерського обліку та аналізу як інструментів управління ризиками та відповідно напрямками їх практичного застосування.

Об'єктом дослідження є господарські операції з формування фінансових результатів в системі бухгалтерського обліку та економічного аналізу, які утворюються за умов дії ризику. Поглиблене дослідження проводилось на базі ФГ «Лан Тропове» Могилів-Подільського району Вінницької області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та організаційно-методичних засад бухгалтерського обліку і аналізу операцій з формування фінансових результатів суб'єкта господарювання в умовах ризик-орієнтованого управління.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення організації та методики бухгалтерського обліку і економічного аналізу формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети визначено та вирішено такі завдання:

- ідентифікувати сутнісні характеристики ризик-орієнтованого управління та їх вплив на організацію та методику обліку і аналізу;
- систематизувати основні ризикоутворюючі фактори господарської діяльності відповідно до джерел їх утворення та характеру контролюваності для потреб управління;
- виявити особливості формування облікової політики щодо відображення в бухгалтерському обліку фактів господарського життя, які

впливають на формування фінансових результатів та утворились в результаті дії ризику як основи розробки рекомендацій з удосконалення процесу організації бухгалтерського обліку;

- дослідити порядок первинного спостереження та оцінки фактів господарського життя, спричинених дією ризику, що беруть участь у формуванні фінансових результатів задля аналітичного дослідження їх впливу;

- обґрунтувати напрями удосконалення та розробити методичне забезпечення бухгалтерського обліку операцій з відображення доходів, витрат та визначення фінансових результатів за умов невизначеності;

- розробити систему індикативних показників за складовими формування фінансового результату діяльності із використанням системи бюджетування в умовах невизначеності для підвищення інформативності облікових даних;

- розробити методичне забезпечення економічного аналізу формування фінансового результату з урахуванням дії факторів ризику.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження як індукція, дедукція, систематизація, наукова абстракція і порівняння, аналіз та синтез, графічний метод та прийоми елімінування.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій бухгалтерського обліку та аналізу формування фінансових результатів для забезпечення управління господарськими ризиками суб'єкта господарювання зокрема:

- удосконалено методичний підхід до відображення в системі бухгалтерського обліку операцій з формування фінансових результатів, який базується на загальних принципах функціонування системи ризик-орієнтованого управління, а також на виділених принципах організації бухгалтерського обліку з метою формування інформації про зміну фінансового результату як наслідку дії ризику, шляхом використання виділених бухгалтерських рахунків-індикаторів;

– розглянуто аналітичний інструментарій оцінки фінансових результатів в процесі економічного аналізу показників, який базується на використанні методів кореляційно-регресійного аналізу формування фінансових результатів (визначено мету, завдання, джерела інформації та запропоновано алгоритм дій бухгалтера-аналітика для проведення такого аналізу).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформований механізм ідентифікації ризиків господарської діяльності в системі бухгалтерського обліку через виокремлення рахунків-індикаторів є основою формування системи заходів з позиції менеджерів різних ієрархічних рівнів, а також здійснення оперативного управлінського впливу на операції з підвищеним ступенем ризику.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи і результати проведених досліджень доповідались й одержали позитивну оцінку на Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, фінанси, облік та право: виклики та перспективи», (м. Полтава, 2021 р.) та на XXI Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання», (м. Вінниця, 2021 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних посилань із 69 найменувань, 21 додатку. Загальний обсяг роботи становить 112 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ

ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В СИСТЕМІ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО

УПРАВЛІННЯ

1.1. Сутність та особливості застосування системи ризик-орієнтованого управління

Протягом останнього часу Україна перебуває в стані реформування багатьох сфер: економічної, соціальної, політичної. Водночас окремої уваги заслуговують сьогодні нові зміни на фінансовому ринку, які безпосередньо пов'язані з реформами, обраним країною євроінтеграційним вектором розвитку, з процесами глобалізації.

Оскільки в країні та в світі відбувається багато трансформаційних процесів, є чимало викликів, загроз і ризиків для здійснення ефективного управління. Ризик-орієнтований підхід в управлінні, що має в основі принципи ризик-менеджменту, є несформованим або перебуває в стані активних досліджень.

Система ризик-орієнтованого управління, в першу чергу, спрямована на досягнення необхідного балансу між отриманням прибутку та скороченням збитків підприємницької діяльності та повинна бути інтегрована в загальну політику підприємства, її бізнес-плани та діяльність, що, в свою чергу, забезпечить ефективність такої системи управління.

Ризик-орієнтований підхід до управління прибутком – це підхід до побудови ризик-орієнтованої системи управління прибутком, що сприяє досягненню цілей підприємства, сутністю якого є інтегрування складових управління ризиками до системи управління прибутком.

Ризик-орієнтоване управління сьогодні носить міждисциплінарний характер, що поєднує в собі досягнення у сфері математики, статистики, економічної теорії, теорії управління, бухгалтерського обліку, контролю та економічного аналізу.

Так, ризиками слід управляти задля отримання таких вигід: уникнення

збитків, невиправданих витрат, шахрайства всередині суб'єкта; ефективний розподіл ресурсів; запобігання появи несподіваних «неприємностей»; поліпшення систем внутрішнього контролю; швидке прийняття та використання нових сприятливих можливостей; підтримка стратегічних планів.

Що стосується визначення категорії «ризик», то воно у багатьох роботах тяжіє до питань, пов'язаних із фінансами. З.Д. Калініченко визначає ризик як ступінь невизначеності отримання майбутніх чистих доходів [17].

Н.В. Коленда, виходячи із своєї позиції, дає таку дефініцію поняття «ризик-менеджменту»: останній «...являє собою систему управління ризиком та економічними, більш точно – фінансовими, відносинами, що виникають в процесі цього управління» [19]. Однак таке визначення не розкриває в повному об'ємі сутність (у тому числі економічну) ризик-менеджменту. Таким, що краще розкриває сутність цієї категорії, на нашу думку, є визначення О.В. Орлика, який у своїй роботі визначає ризик-менеджмент як «систему прийняття та виконання управлінських рішень, спрямованих на зменшення впливу наслідків реалізації ризиків на діяльність організації [41, с. 220].

Вважаємо, що ризик-орієнтоване управління є єдиною системою управління ризиками на всіх рівнях підприємства, яка охоплює стратегію, процеси, людей та технології. Завдання ризик-орієнтованого управління на підприємстві полягає у виявленні причин виникнення ризиків, визначенні ризикоутворюючих факторів, оцінці ймовірності виникнення як негативних, так і позитивних наслідків та прийнятті управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію можливих втрат та максимізацію прибутку відповідно.

О.В. Кривда зазначає, що «в Україні управління ризиками розуміється як функція, що носить фрагментарний характер, направлена, перш за все, на запобігання або мінімізацію збитку. Тим часом ризики, з якими стикаються суб'єкти господарювання в процесі своєї діяльності вкрай різноманітні, і тому вимагають інтегрованого підходу до управління ризиками. А це означає, що головне завдання ефективного ризикменеджменту – використовувати

досягнення різних галузей знань з метою амортизації, «демпфування» і зниження рівня ризиків» [20].

Управління ризиками пов'язано як з негативними, так і зі сприятливими наслідками. Сутність управління ризиками полягає у визначенні потенційних відхилень від запланованих результатів та у керуванні цими відхиленнями для поліпшення перспектив, скорочення збитків і поліпшення обґрунтованості прийнятих рішень.

Управляти ризиками означає визначати перспективи та виявляти можливості для вдосконалення діяльності, а також не допускати або скорочувати ймовірність небажаного перебігу подій [27].

Управління ризиками стало однією з найкращих практик в організаціях будь-якого розміру. На наш погляд, впровадження ризик-орієнтованого управління на рівні країни зустрічає основоположні проблеми, що гальмують інтеграції світового досвіду. Саме тому особливої уваги потребують дослідження, пов'язані з пошуком шляхів подолання таких проблем.

Процес управління ризиками має складатися з певних дій, де одна є наслідком іншої або перетинається з іншою, де вони одна на одну впливають. Також слід мати на увазі, що управління ризиками є циклічним, а не лінійним процесом з виокремлення його основних компонентів (рис. 1.1).

Першим основним його компонентом є встановлення особливостей внутрішнього середовища, яке має розглядатися ще й як важливий компонент внутрішнього контролю та включає в себе філософію управління ризиками, ризик-апетит, впровадження чесності та етичних цінностей, середовище суб'єкта управління, у тому числі питання компетентності персоналу, організаційну структуру, делегування повноважень та відповідальності, управління людськими ресурсами.

Після того, як здійснено встановлення особливостей внутрішнього середовища та встановлено рівень ризик-апетиту, суб'єкт може визначати відповідні до нього цілі. Визначати цілі слід з урахуванням встановлення вимірюваних показників їх досягнення. Це допоможе відслідковувати досягнення конкретних цілей та, у разі необхідності, вживати корегувальних заходів.

Рисунок 1.1. – Основні компоненти системи ризик-орієнтованого управління

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Третім компонентом є визначення вищезазначених подій та виявлення серед них ризиків, можливостей та ситуацій, що мають змішаний вплив. Вони мають враховуватись у процесі формування стратегій та постановки цілей.

Наступний етап – оцінка ризиків з точки зору властивого й залишкового ризику з урахуванням ймовірності їх виникнення і ступеня впливу.

Оцінка ризиків може бути виражена як якісно (високий, середній, низький рівень), так і кількісно (наприклад, від 1 до 5), а також включає в себе оцінку ймовірності виникнення та оцінку ступеня впливу на суб'єкт. Під ймовірністю виникнення розуміється можливість того, що ця подія відбудеться, у той час як вплив відображає її наслідки. Загальна величина ризику буде дорівнювати добутку цих двох величин.

Ще одним компонентом виступає процес реагування на ризик, під час якого суб'єкти управління визначають та оцінюють можливі види реагування, що включає можливість ухилення від ризику, прийняття його, скорочення чи перерозподіл. Також обираються конкретні заходи, що дозволяють привести виявлений ризик у відповідність до таких його рівнів, що можуть бути допущені. Таким чином, мова йде саме про управління ризиками.

Інформація та комунікація виступають сьомим компонентом процесу. Інформація має визначатися, розподілятися, передаватися та бути зафіксованою в такій формі та в такі терміни, що дозволяють суб'єктам виконувати функціональні обов'язки. Саме інформація та комунікація як процес обміну нею мають відбуватись у межах організацій як по горизонталі, так і по вертикалі.

Обов'язковим восьмим компонентом процесу управління ризиками є моніторинг, що здійснюється в ході безперервної контролюючої діяльності керівництва шляхом здійснення окремих відповідних перевірок. Це означає, що процес управління ризиками періодично перевіряється та корегується за необхідністю, тобто він є динамічним відповідно до вимог обставин. Засобами моніторингу можуть бути такі, як огляд ключових індикаторів, порівняння процесів та продуктів з бюджетом, перегляд цілей, ризиків та процедур управління ризиками тощо.

Одним із основних документів, що декларує всебічний підхід до управління ризиками в публічному управлінні є стандарт COSO «Ризик-менеджмент організацій: інтегрована модель» (Enterprise Risk Management – Integrated Framework – ERM), прийнятий 2004 року у США.

Необхідно звернути увагу, що не існує і не може існувати єдиний підхід до управління ризиками на підприємстві, що спричинене наявністю специфікації діяльності суб'єктів господарювання кожної окремої галузі економіки.

Управління ризиками, в основному, здійснюється уповноваженою на це посадовою особою або створеним окремими структурним підрозділом на виробничих підприємствах та фінансових установах.

Розглянемо коротко фактори, які негативно впливають на систему ризик-орієнтованого управління (рис. 1.2).

Як видно з рис. 1.2 фактори негативного впливу впливають з неналежного дотримання основних вимог до системи ризик-орієнтованого управління, які розглянуто вище.

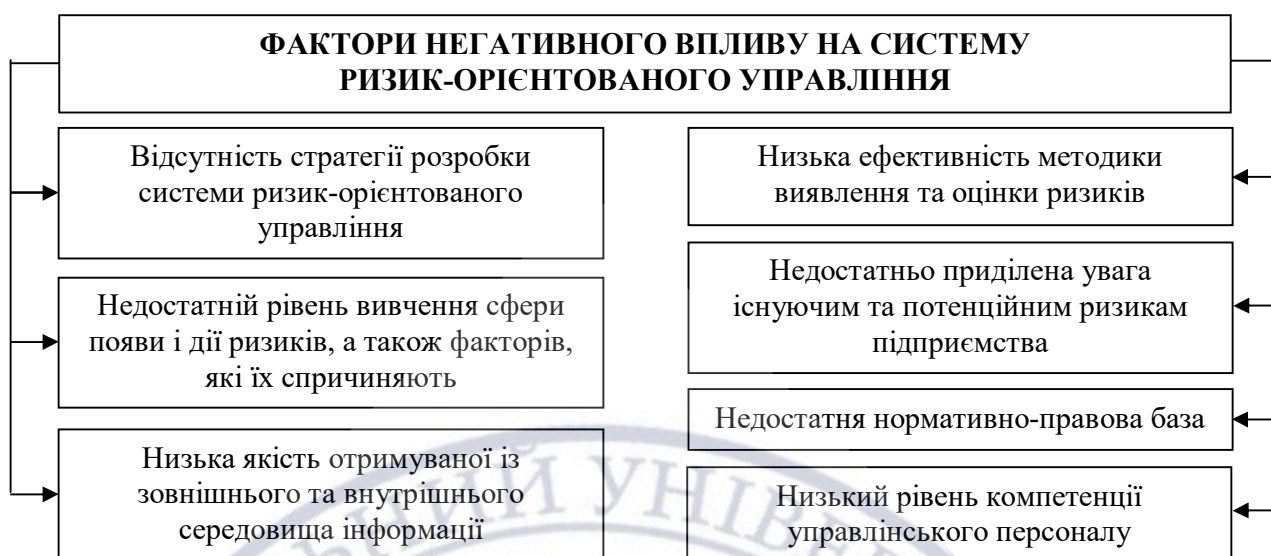

Рисунок 1.2. – Фактори негативного впливу на систему ризик-орієнтованого управління

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Сучасний етап розвитку теорії та практики управління характеризується переходом від традиційної системи ризик-орієнтованого управління до корпоративної, або інтегрованої (Enterprise risk management / Integrated risk management), що зумовлено динамічністю економічних процесів і необхідністю врахування змін чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ у діяльності вітчизняних підприємств.

У цілому система ризик-орієнтованого управління реалізовує основні функції управління: аналіз, планування, організація, координація, прогнозування, контроль тощо.

Особливістю інтегрованої системи ризик-менеджменту на відміну від традиційної є те, що вона враховує не лише ризики, які становлять загрозу діяльності підприємства, а й ті, які створюють певні позитивні можливості, з метою їх використання.

Також за даної системи управління підлягають не лише окремі ризики підприємства, а усі без виключення ризики, які мають місце на підприємстві, або існує ймовірність щодо їх виникнення.

Характеристика інтегрованої системи ризик-орієнтованого управління та її вплив на систему бухгалтерського обліку наведено в таблиці 1.1. В своїй

основі інтегрована система ризик-орієнтованого управління має характер проактивного управління ризиками підприємства.

Таблиця 1.1 – Характеристика комплексної системи управління ризиками

Характерна ознака	Характеристика	Вплив на систему бухгалтерського обліку
1	2	3
Трактування ризику	Ризик трактується як загроза та як можливість	1. Організація системи бухгалтерського обліку, а також обліково-аналітичного забезпечення підприємства з урахуванням необхідності виявлення не лише загроз, які несуть ризики, а й позитивних наслідків, які виникають в результаті таких ризиків. 2. Система бухгалтерського обліку повинна забезпечувати виявлення не лише внутрішніх, а й зовнішніх ризиків підприємства. 3. Система бухгалтерського обліку повинна забезпечувати оперативне формування внутрішньої звітності щодо виявлення ймовірності настання ризиків та виявлення факторів, які їх спричинили
Мета системи	Попередження настання ризику та використання можливостей, які виникають у ризикових ситуаціях	
Ризики, які підлягають розгляду	Усі можливі зовнішні та внутрішні ризики	
Процес управління	Орієнтований на процес ідентифікації ризику та використання можливостей, причинених ризиковою ситуацією	
Характер впливу на ризики	Проактивний вплив на ризики	Необхідність оперативного забезпечення обліковою інформацією усіх рівнів та стадій ризик-орієнтованого управління
Основні методи управління	Використання ризиків, компонування ризиків	
Результат управління	Зростання вартості підприємства в коротко- та довгостроковій перспективі	Необхідність здійснення контролю за відповідними фінансовими показниками підприємства
Підходи до виведення результатів управління	Єдині підходи до способів оцінки та виміру ризиків. Постійне відслідковування та оцінка ризиків	Розробка та внутрішнє нормативне закріплення єдиного методичного інструментарію бухгалтерського обліку для встановлення та вартісної оцінки ризиків на підприємстві
Обов'язки посадових осіб	Чітке визначення та розподіл посадових обов'язків	Ознайомлення працівників бухгалтерської служби про обов'язки та систему відповідальності щодо встановлення та оцінки ризиків або факторів їх появи в залежності від ділянки обліку, на якій вони працюють
Вплив на діяльність підприємства	Підтримка стратегічного та бізнес-планування	Забезпечення обліковою інформацією процеси стратегічного та бізнес-планування, а також контроль виконання таких планів з виявленням причин та наслідків можливих відхилень

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
Підрозділи, які належать до системи управління ризиками	Центр прибутку	Необхідність обліку за центрами відповідальності, серед яких обов'язковим є центр прибутку підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Вказані особливості залежать від принципів системи ризик-орієнтованого управління, до яких можна віднести: негативні та позитивні наслідки діяльності; економічний аналіз показників діяльності; робота на випередження; розподіл відповідальності та повноважень; ефективна взаємодія персоналу та підрозділів; баланс між витратами та вигодами, тощо.

Розглянемо коротку характеристику вище перерахованих принципів системи ризик-орієнтованого управління, а також їх вплив на організацію системи бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання (додаток Д).

Коли процес управління ризиками розпорошений по різних підрозділах, це призводить до того, що заходи з попередження негативних наслідків вживають лише окремі підрозділи. На таких підприємствах характерною є відсутність комплексної системи ризик-орієнтованого управління, інтегрованої в загальну систему управління підприємством.

Вважаємо, що для виявлення, усунення та мінімізації ризиків або їх наслідків на підприємстві повинна бути налагоджена цілісна система управління ризиками підприємства, яка повинна включати не окремий підрозділ, а й охоплювати усе підприємство в цілому. При такій організації усі структурні підрозділи підприємства та посадові особи (якщо не створено структурного підрозділу) повинні взаємодіяти між собою в частині виявлення та передачі на місцях сигналів щодо можливості появи ризику та, за можливості, надання пропозицій щодо їх усунення.

О.А. Лаговська та М.В. Якименко пропонують спрощену модель системи ризик-орієнтованого управління підприємства, яка відображає місце вищих органів управління підприємством та системи бухгалтерського обліку в даній системі, а також взаємозв'язки, які між ними виникають в ході

управління та вплив, який ними здійснюється на процес управління [30]. Спрощений вигляд взаємодії структурних підрозділів вищих рівнів управління підприємства наведено у додатку Е.

Як видно з додатку Е, на систему ризик-орієнтованого управління здійснюють вплив вищі органи управління підприємством та система нормативного забезпечення, яка на сьогодні має рекомендаційний характер. Система бухгалтерського обліку є складовою частиною системи ризик-орієнтованого управління та виступає її інформаційним забезпеченням на усіх етапах такого управління.

Відповідальність за управління ризиками повинні нести усі працівники підприємства, адже лише в такому випадку можлива побудова ефективної системи ризик-орієнтованого управління підприємства. Розуміння ризиків підприємства, широка інформованість працівників про їх розвиток повинно ілюструватися та підтримуватися створенням карт ризиків підрозділів окремо або усього підприємства в цілому.

Вважаємо, що найбільш вагомою в частині виявлення ризиків є інформація, яка формується на робочих місцях, оскільки кожен працівник підприємства може оцінити ситуацію на можливість виникнення ризику, в межах встановлених посадових повноважень, а також запропонувати, використовуючи власний досвід, шляхи уникнення ризику. Проте, дана інформація не завжди матиме чіткий аналіз впливу ризиків на фінансові результати підприємства, оскільки, зазвичай, на даному рівні йде констатація факту можливості виникнення ризику або існування ризикової ситуації. Відповідно, з нижчих органів управління та окремих робочих місць, інформація передається як до відділу бухгалтерії, так і до органів управління.

В системі бухгалтерського обліку повинне створюватися інформаційне забезпечення управління ризиками – сукупність процедур зі збору, реєстрації, зберігання, обробки та передачі інформації про фактичний майновий стан підприємства та його зміни, виробничу та фінансову діяльність, а також отримані фінансові результати, їх динаміку в умовах невизначеності та ризику.

Відділ бухгалтерії займає одне з ключових місць в управлінні ризиками підприємства, оскільки лише він формує інформацію не лише про фінансові результати, які отримало підприємство за тих, чи інших умов господарювання, але й формує інформацію про інші аналітичні показники підприємства, які, досить часто, і є факторами виникнення ризиків.

До компетенції органів апарату управління належать питання ідентифікації, класифікації та оцінки ризиків підприємства, а також винайдення методів управління ними. Крім того, він може приймати рішення щодо незначних ризиків, які можна усунути в ході поточної діяльності підприємства.

Апарат управління повинен забезпечити виконання прийнятих рішень на підприємстві, здійснити моніторинг та аналіз стану підприємства, аналіз виходу підприємства зі стану ризику тощо. Відділ бухгалтерії повинен, відповідно до своїх функціональних обов'язків, відобразити в бухгалтерському обліку розподіл прибутку підприємства, а також відображати операції, які виникають при використанні прибутку підприємства.

Враховуючи особливості наведеної моделі ризик-орієнтованого управління (додаток Е), нами узагальнено принципи організації бухгалтерського обліку, яким повинна відповідати система бухгалтерського обліку для забезпечення процесу управління ризиками суб'єктів господарювання. Характеристика таких принципів наведена в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Принципи організації бухгалтерського обліку для потреб ризик-орієнтованого управління

Принцип організації бухгалтерського обліку	Характеристика принципів
1	2
Принцип безперервності	Полягає у безперервному інформаційному супроводі процесу ризик-орієнтованого управління
Принцип повноти	Забезпечення надання достатньої інформації щодо усіх потенційних ризиків діяльності, наслідків їх виникнення, факторів ризику та результатів виконання прийнятих управлінських рішень
Принцип оперативності та своєчасності інформації	Облікова інформація повинна бути актуальною, доречною та забезпечувати процес управління ризиками в будь-який момент часу

Продовження таблиці 1.2

1	2
Принцип єдиного методичного забезпечення	Використання єдиного методичного інструментарію бухгалтерського обліку ідентифікації та вартісної оцінки ризиків на підприємстві
Принцип контролю	Забезпечення можливості контролю достовірності облікової інформації для потреб ризик-орієнтованого управління
Принцип відповідальності	Кожен суб'єкт ризик-орієнтованого управління повинен нести персональну відповідальність за несвоєчасне подання / неподання та недостовірність інформації щодо ризиків або ймовірності їх появи

Джерело: узагальнено автором на основі [65]

Наведені в таблиці 1.2 принципи повинні обов'язково бути врахованими при організації системи бухгалтерського обліку, яка, окрім забезпечення виконання норм чинного законодавства, а також виконання основного свого завдання – збереження майна власника, повинна забезпечувати весь процес ризик-орієнтованого управління.

Крім того, виконання усієї цієї сукупності принципів забезпечить виконання якісних характеристик, які висуваються чинним законодавством до облікової інформації, таких як: дохідливість та зрозумілість, доречність, достовірність, порівнюваність та зіставність, що, в свою чергу, є передумовою ефективності функціонування системи ризик-орієнтованого управління.

Отже, в ході дослідження встановлено сутність системи ризик-орієнтованого управління та особливості його становлення, а також причини запровадження даної системи в діяльності суб'єктів господарювання.

1.2. Оцінка фінансових результатів в умовах невизначеності

Одним із перспективних методів управління підприємством в умовах невизначеності зовнішнього середовища є ризик-орієнтоване управління, яке спрямовується на управління ризиками в господарській діяльності з метою мінімізації їх впливу на результати діяльності (прибуток) та пошук резервів підвищення ефективності діяльності. В основі ризик-орієнтованого управління як нового етапу в розвитку науки про управління, що отримав свій розвиток

починаючи з 90-х років XX століття лежить управління ризиками господарської діяльності [51].

Бухгалтерський облік, як інструмент мінімізації (нейтралізації) ймовірних наслідків господарських ризиків шляхом створення для керівництва відповідного інформаційного забезпечення на всіх етапах процесу управління, в умовах ризику відіграє важливу роль в управлінні діяльністю підприємства.

Оцінка фінансових результатів – це інструмент, який використовується для оцінки ступеня, в якій підприємства можуть досягти очікуваної мети за різних аспектів. А також збільшити прибуток за найменших ризиків при прийнятті фінансових рішень [39, с. 200].

Фінансові результати діяльності підприємства характеризуються приростом чистих активів, основним джерелом якого є прибуток від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності [28, с. 37].

Прибуток зростає або зменшується залежно від ефективності підприємства. Конкуренція спонукає підприємців до вдосконалення виробництва та комерційної діяльності [56, с. 1151].

Оцінка доходів, витрат і фінансових результатів є одним із найважливіших напрямів оцінювання ефективності господарської діяльності підприємств (рис. 1.3) [57, с. 200].

Я.П. Іщенко, О.А. Подолянчук, Н.І. Коваль поняття «фінансові результати» розглядають як бухгалтерську оцінку різниці між поточними доходами та витратами відповідно до нормативної бази складання фінансової звітності [15, с. 25].

Дробишева О.О. та Рижков А. вважають, що «абсолютні показники оцінки фінансових результатів – це сума прибутку (чи збитку) за структурою його утворення чи розподілу і використання. Відносні показники фінансових результатів – характеризують відносний у відсотках ступінь прибутковості вкладеного капіталу в цілому і за його структурою, зроблених витрат чи отриманого доходу» [11, с. 190].

На думку автора, під фінансовими результатами слід розуміти збільшення прибутку (збитку) та підвищення рівня рентабельності

Рисунок 1.3. – Поняття «дохід», «витрати», «прибуток», «збиток» та «фінансові результати»

Джерело: сформовано автором на основі [57]

(збитковості) підприємства від фінансово-господарської діяльності за звітний період. Чим вище значення прибутку та рівня рентабельності, тим більша інвестиційна привабливість підприємства.

Оцінка фінансових результатів проводиться з метою отримання аналізу поточного стану фінансово-господарської та майбутньої (прогнозування) діяльності підприємства (рис. 1.4).

Розрахунок фінансового результату від фінансово-господарської діяльності підприємства складається з двох етапів: на першому визначають прибуток (збиток) від операційної діяльності, на другому – від фінансової та інвестиційної (рис. 1.5) [15].

Здійснивши аналіз наукових праць вище зазначених науковців, встановлено, що питанням бухгалтерського обліку прибутку в умовах ризик-орієнтовного управління недостатньо приділено уваги.

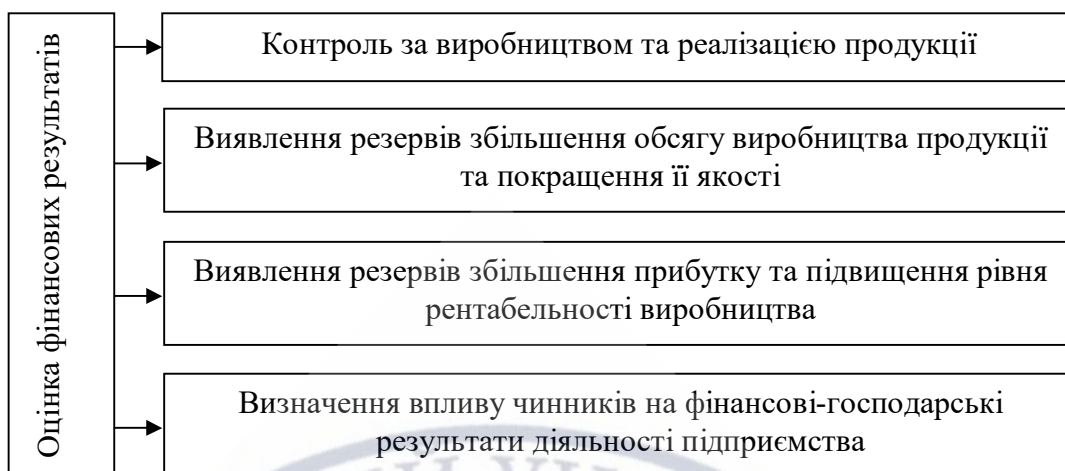

Рисунок 1.4. – Завдання оцінки фінансових результатів фінансово-господарської діяльності підприємства

Джерело: запропоновано автором

Категорію «ризик» в простому його розумінні можна охарактеризувати як небезпеку (ймовірність) виникнення непередбачених втрат при обґрунтуванні того чи іншого управлінського рішення та недоотримання очікуваних фінансових результатів в умовах невизначеності умов функціонування підприємства.

Проте, І.В. Чикало вважає, що «наявність різноманітності визначень ризику в економічній літературі вказує на те, що дана економічна категорія не набула загальноприйнятих, стійких, логічних ознак» [60, с. 55] та запропонувала сутнісні характеристики ризику (рис. 1.6).

Зазначені на рис. 1.6 сутнісні характеристики ризику є обов'язковими при ідентифікації та оцінці впливу ризику на фінансові результати діяльності підприємства, проте, на нашу думку, є недосконалими.

На відміну зазначених характеристик, З.Д. Калініченко пропонує структурні елементи ризику, взаємозв'язок яких, на її думку, визначає сутність самого ризику [17]:

- можливість відхилення від поставленої цілі, заради якої здійснювалась обрана альтернатива;
- ймовірність досягнення бажаного результату;

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг)
-
Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг)
=
Валовий прибуток (збиток)
+
Інші операційні доходи
-
Адміністративні витрати. Витрати на збут. Інші операційні витрати
=
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток/збиток)
+
Дохід від участі в капіталі. Інші фінансові доходи. Інші доходи
-
Фінансові витрати. Втрати від участі в капіталі. Інші витрати
=
Прибуток (збиток) до оподаткування
-
Витрати (дохід) з податку на прибуток
=
Чистий фінансовий результат

Рисунок 1.5. – Порядок визначення фінансового результату від фінансово-господарської діяльності підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [15]

- відсутність впевненості в досягненні поставленої мети;
- можливість настання негативних наслідків при здійсненні тих або інших дій в умовах невизначеності обраної альтернативи;
- очікування невдачі в результаті вибору альтернативи та її реалізації.

Рисунок 1.6. – Сутнісні характеристики ризику за І.В. Чикало [60, с. 55]

На нашу думку, запропоновані З.Д. Калініченко структурні елементи ризику, найбільш повно характеризують сутність ризику та наслідки, які можуть бути результатом виникнення ризику на підприємстві [17].

Врахування усіх зазначених структурних елементів ризику підприємства дозволяє найбільш ефективно здійснювати управління можливим ризиками підприємства з метою запобігання виникнення негативних наслідків та зменшення впливу на фінансові результати.

У аналітичних дослідженнях компанія «Ernst & Yang» виділила основні десять видів ризиків для бізнесу, характеристика яких представлена у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Основні десять видів бізнес-ризиків

процес ризиків	Вид ризику	Характеристика
1	2	3
Фінансові ризики	Кредитна криза	Даний ризик загрожує діяльності компаній в таких галузях, як управління активами, нерухомість, страхування та банківська справа. Одночасно аграрні підприємства також зазнають складнощів у р'язку з дефіцитом кредитних коштів.
	Поглиблення рецесії	Світова фінансова криза здійснила значний негативний вплив на відтік капіталу з ринків, що розвиваються. Це призводить до посилення тенденції економічного спаду.
Ризики законодавства	Невідповідність законодавчим вимогам	Даний ризик залишається найбільш значущим та ускладнює для компаній процес прийняття рішень.
Операційні ризики	Старіння бізнес-моделей	Провідні компанії світу вимушені кардинально переглядати свої корпоративні стратегії та структури. Найбільш гостро відчуває це бізнес з управління активами, медично-біологічний, ЗМІ та телекомунікації.

Продовження таблиці 1.3

1	2	3
	Репутаційні ризики	Все частіше під загрозою стає репутація не лише окремих компаній, а й цілих галузей народного господарства. Значний вплив на репутацію мають екологічні проблеми, дефіцит фінансування інноваційних розробок та кредитна криза.
	Кадрова політика	Останнім часом спостерігається проблема втрачання висококваліфікованих кадрів у зв'язку з працевлаштуванням них на інші підприємства.
	Зниження витрат	На фоні глобального зниження темпів економічного розвитку скорочення витрат має вирішальне значення для уникнення збитковості діяльності.
Стратегічні ризики	Вихід нових гравців на ринок	Нові конкуренти приходять як з суміжних, так і з відокремлених географічних регіонів. Національним підприємствам доводиться конкурувати з відомими іноземними компаніями.
	Радикальна екологізація	Завдання у сфері охорони навколишнього середовища та забезпечення стійкого розвитку бізнесу стають все більш складними, особливо для підприємств тих галузей, діяльність яких пов'язана з викидами великих об'ємів шкідливих речовин.
	Управління спільнотами (альянсами) та виконання угод	Фінансова криза стала передумовою об'єднання бізнесу. Альянси та партнерства відіграють важливу роль серед бізнес-стратегій провідних компаній світу. Проте угоди таких підприємств повинні підлягати обов'язковій незалежній перевірці після їх завершення

Джерело: сформовано автором на основі [14]

Окрім перелічених в таблиці 1.3 основних ризиків виділено й інші: складність в управлінні інтелектуальним капіталом; енергетична криза; неспроможність до впровадження інновацій; порушення прав інтелектуальної власності; інфраструктурні ризики; демографічні зміни; нові власники; ризик неефективності моделей управління; складність управління новими бізнес-моделями.

Усі ризики, які виникають або мають ймовірність виникнути на підприємстві, впливають в кінцевому варіанті на фінансові результати підприємства з тією лише відмінністю, що одні з них мають прямий вплив на результати діяльності, а інші – опосередкований. Традиційно усі ризики розподіляють на дві групи – внутрішні та зовнішні ризики. Такий поділ, перш за все, пов'язаний з можливістю здійснення підприємством управління стосовно усунення ризиків або мінімізації їх дії, оскільки, як відомо, на

зовнішні ризики підприємство не може здійснити вплив. Охарактеризуємо коротко наслідки виникнення ризикових ситуацій на підприємстві.

Так, виникнення ризиків зовнішнього середовища можуть призвести до наступних ситуацій, які в подальшому впливають на фінансовий результат підприємства: зменшення рівня ціни на продукцію; скорочення обсягів доходів; зниження частки ринку, яка належить підприємству; втрати зв'язків з клієнтами; незадоволеність потреб споживачів; збільшення витрат за закупівлю сировини та матеріалів; втрати іміджу підприємства; завдання екологічної шкоди та, відповідно, понесення витрат на відновлення навколишнього середовища; понесення витрат на приведення до відповідності політики підприємства змінам законодавства тощо.

При виникненні зовнішніх ризиків завданням керівництва будь-якого підприємства є оперативні та ефективні дії щодо максимальної мінімізації впливу таких ризиків на діяльність й, відповідно, фінансові результати підприємства.

Зовсім інша ситуація складається з внутрішніми ризиками підприємства, оскільки керівництво має змогу не лише мінімізувати наслідки їх впливу, але й вжити усіх необхідних заходів щодо усунення факторів появи ризиків. При виникненні внутрішні ризики підприємства можуть призвести до таких наслідків:

- довготривале (неоперативне) вирішення проблем, створення негативного клімату в колективі підприємства; поява високої плинності кадрів, низька ефективність або неефективність прийнятих управлінських рішень тощо;

- виникнення проблем з ліквідністю підприємства через постійні високі витрати, проблеми фінансування господарської діяльності підприємства, зростання відсоткових платежів за кредитами;

- зниження рівня мотивації працівників та робітників, поява високої плинності кадрів, низький рівень виконання робіт, збільшення частки виконання робіт третіми особами тощо;

– зменшення обсягів виробництва; зменшення якості виготовленої продукції, зменшення асортименту продукції.

Усі перелічені ризики та ситуації, які виникають при їх появі, призводять або до зменшення обсягів доходів, або до збільшення витрат підприємства, що, в свою чергу, прямо впливає на фінансові результати діяльності підприємства.

Відмінність економічних інтересів учасників підприємницької діяльності (підприємства та його власників), а також неузгодженість певних громадськоправових положень та недостатність економічних стимулів формування прибутку означають, що власники підприємства ризикують не отримати від його діяльності очікуваний дохід [9].

Тобто в силу дії окремих факторів, підприємство може отримати за результатами діяльності дохід, але не сформувати чистий прибуток, що для власників є невизначеністю щодо отримання очікуваного ним доходу на рівні не нижче ринкового. Така ситуація відображає економічну природу ризику зниження прибутку – неспівпадіння економічних інтересів власника та управлінського персоналу підприємства.

Таким чином, складне економічне становище сільськогосподарських підприємств в Україні викликане зовнішніми та внутрішніми чинниками (рис. 1.7).

Зовнішні чинники можуть мати безпосередньо прямий або опосередкований вплив на фінансово-господарські результати підприємств. Негативний вплив зовнішніх чинників можливо компенсувати лише частково, – відсутність можливостей для підприємств безпосередньо впливати на соціально-економічні умови, які формують підприємницьке середовище в національній економіці України. Внутрішні чинники безпосередньо впливають на фінансово-господарську діяльність підприємств.

Вплив чинників відрізняється (посилюються або послаблюється) залежно від регіону, фінансово-господарської діяльності підприємств та форми власності.

Найчастіше підприємства називали високу залежність діяльності від законодавчих та економічних обмежень, часті коливання цін на ринку

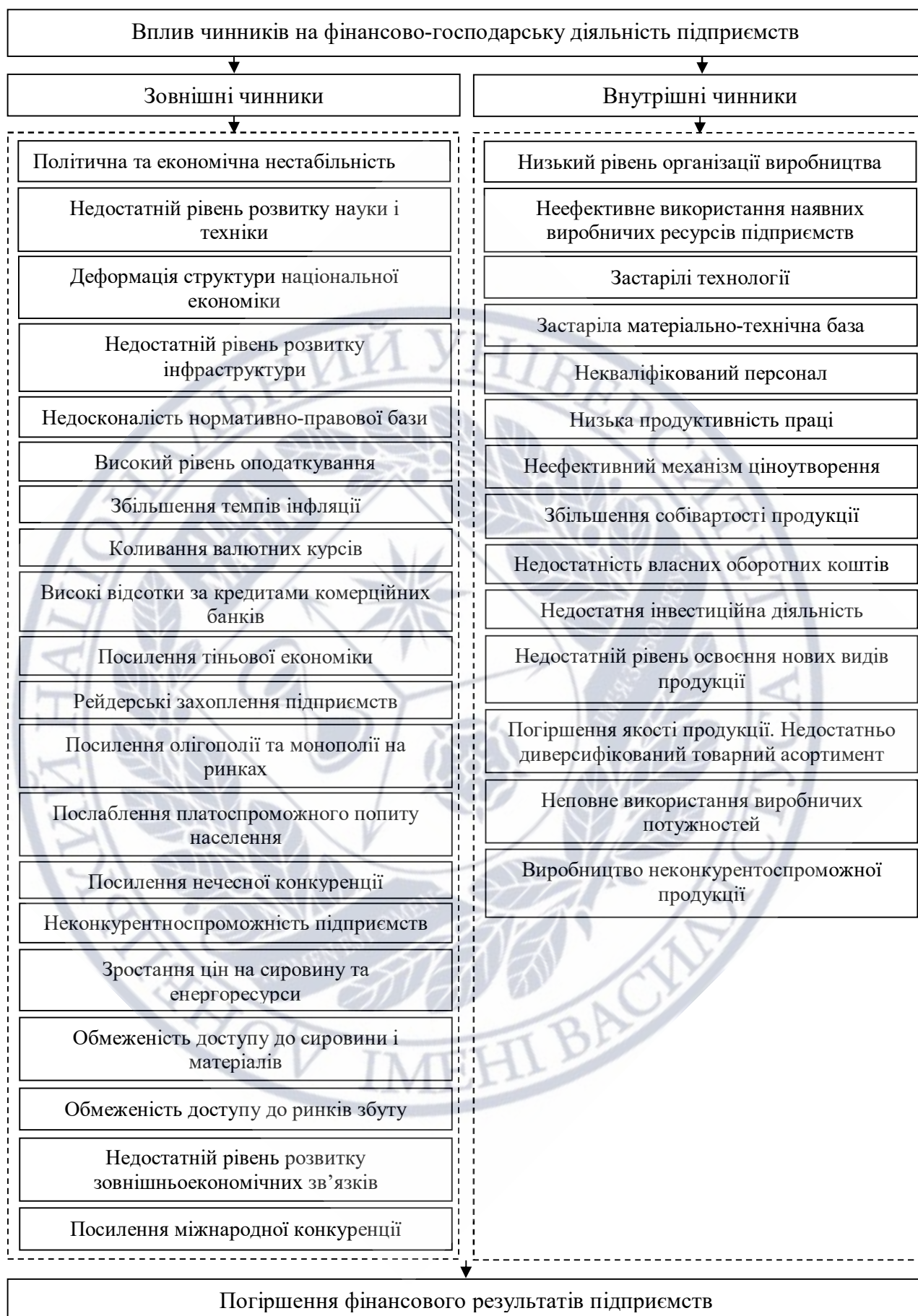

Рисунок 1.7. – Класифікація впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні

сільгосппродукції, недосконала правова база та відсутність достатньої кількості коштів у зв'язку з тим, що банки ускладнили процедуру видачі позик і пропонували високі процентні ставки, що, в свою чергу, викликає складнощі при модернізації виробництва.

Варто відмітити, що норма ст. 155 Цивільного кодексу України здійснює непрямий вплив на фінансові результати підприємства. Так, якщо підприємство отримуватиме і, відповідно, відображатиме у звітності прибутки за результатами звітних періодів, то зі збільшенням розміру одержаного прибутку, зменшуватиметься ймовірність виникнення ризику порушення норм даної статті [59].

Вважаємо, що підприємства повинні розробляти різноманітні заходи з управління діяльністю підприємства в цілому задля попередження виникнення ризикових ситуацій. Нами в таблиці 1.4 сформовано перелік можливих заходів щодо управління виявленими в ході дослідження ризиками в межах груп.

Таблиця 1.4 – Заходи щодо управління ризиками сільськогосподарського підприємства

Група ризиків	Заходи з управління ризиками
1	2
Кадрові ризики. Ризики охорони та безпеки праці	1) інвестиції в охорону праці та безпеку; 2) проведення тренінгів та атестацій працівників; 3) впровадження розвиненої системи соціальних пільг, мотивації та заохочування працівників
Ринкові ризики	1) підвищення рівня дослідження ринку; 2) покращення асортименту продукції, робота з покупцями; 3) укладання довгострокових договорів з гнучкою системою ціноутворення; 4) здійснення інновацій та безперервного удосконалення; 5) диверсифікація ринків збуту;
Екологічні ризики	1) безперервний моніторинг викидів в природне середовище; 2) контроль за утилізацією відходів.
Ризики постачання	1) підтримка резервних запасів; 2) автоматична система закупівлі (резервування, вибір нового постачальника, управління постачальниками); 3) впровадження умов глобальних контрактів; 4) робота з постійними партнерами, які зарекомендували себе з найкращої в ронни за період багаторічної співпраці.
Політичні ризики	1) встановлення в'язків з громадськістю та встановлення відносин з органами державної влади на національному та регіональному рівні; 2) дотримання вимог законодавства
Виробничі ризики	1) невизначеність природних умов виробництва рослинницької та тваринницької продукції

Продовження таблиці 1.4

1	2
	2) більш жорсткий контроль сировини, що надходить на підприємство, загальних показників якості продукції, що виробляється; 3) активно впроваджується система безперервних операційних поліпшень; 4) хвороби та шкідники; 5) щоквартальний моніторинг виконання заходів щодо управління ризиками
Стратегічні ризики	1) ризик зниження прибутковості галузі; 2) ризик провалу нового проєкту.
Макроекономічні ризики	1) обмеження вибором валюти, в якій здійснюється операція і переговорами з приводу валюти договору купівлі-продажу; 2) зведення до мінімуму витрат з приводу купівлі-продажу валюти.
Експортні ризики	1) диверсифікація структури продажів, завдяки якій є можливість при необхідності перенаправляти поставки своєї продукції з одного ринку на інший.

Джерело: сформовано автором на основі [32]

Кожен із вказаних заходів забезпечуватиме умови зниження ймовірності виникнення ризику, або повного їх усунення в окремих випадках. Частина з названих заходів забезпечуватиметься через розробку внутрішнього нормативно-правового забезпечення підприємства, яке, у свою чергу, призведе до зміни в організації системи бухгалтерського обліку та його методичного забезпечення.

Таким чином, кожен із встановлених ризиків діяльності залежить від низки факторів, що спричиняють їх виникнення, які умовно поділено на адміністративно-організаційні та обліково-інформаційні. Виділення таких груп факторів пов'язано з тим, що на підприємстві можуть існувати ситуації, коли виникнення ризику може спричинити сам управлінський персонал або ж бухгалтерська служба під час виконання службових повноважень. Удосконалення процесу ризик-орієнтованого управління на підприємствах агробізнесу може бути здійснено за трьома можливими напрямками залежно від їх розмірів та організаційно-правових форм. Перший напрям передбачає побудову власної служби управління ризиками на великих підприємствах з виділенням окремих блоків, що спеціалізуються на управлінні ризиками у сферах рослинництва, тваринництва та переробного виробництва. Другий

напрямок спрямований на створення єдиної служби управління ризиками в об'єднаних сільськогосподарських підприємствах з виділенням окремих секторів з управління специфічними ризиками кожного підприємства. Третій напрям передбачає організацію інформаційно-консультаційної служби з управління ризиками для підприємств агробізнесу.

Система ризик-менеджменту покликана стати невід'ємною складовою частиною підсистеми менеджменту організації. Для забезпечення можливості одержання прибутків на підприємствах необхідно розробити систему ризик-орієнтованого управління з необхідним обліково-аналітичним забезпеченням. Отже, від прийнятої концепції оптимізації ризиків залежить ефективність ризик-менеджменту підприємства, успішність результатів діяльності та конкурентоспроможність на ринку.

1.3. Ризик-фактори формування фінансових результатів та їх вплив на облік прибутку товариства

Діяльність підприємства спрямована на формування фінансових результатів. Провідна роль фінансових результатів полягає в тому, що вони забезпечують зміцнення економіки держави, сприяють підвищенню інвестиційної привабливості та зростанню ділової активності підприємств у виробничій і фінансовій сферах. Однак, за складних умов господарювання вітчизняним підприємствам доводиться здійснювати свою діяльність під впливом значної кількості зовнішніх та внутрішніх ризиків господарювання, зберігаючи свій рівень конкурентоспроможності, якості продукції та прибутковості діяльності.

Будь-який ризик господарювання за своєю природою може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на діяльність суб'єкта господарювання, та, відповідно, на його фінансові результати.

Фінансовий результат, а саме прибуток, сьогодні так і залишається ключовим показником ефективності діяльності підприємства в цілому, ефективності прийнятих управлінських рішень, а отримання максимально

можливого розміру прибутку або надприбутків є однією з цілей, яка закладається при розробці стратегії розвитку суб'єкта господарювання.

Дослідження, проведені в п. 1.1, показали, що високої популярності останнім часом набуває процес ризик-орієнтовного управління прибутком підприємства, який є складовою загальної системи корпоративного управління. Ефективність такого управління повністю залежить від інформаційного забезпечення системи управління підприємства, що є одним із завдань, а також, функцій системи бухгалтерського обліку.

Зазначене вище породжує необхідність удосконалення системи бухгалтерського обліку таким чином, щоб вона найбільш повно та оперативно забезпечувала інформацією управлінський персонал підприємства на усіх етапах процесу управління ризиками господарської діяльності.

Значна частина управлінських рішень підприємства характеризується умовами невизначеності при плануванні обсягів доходів та витрат, які підприємство має можливість отримати в майбутньому, та, відповідно, невизначеними фінансовими результатами діяльності.

Основні фактори такої економічної ситуації частково пов'язані з самою суттю ринкової економіки, за якої майбутні фінансові результати, з однієї сторони, суттєво залежать від власних зусиль підприємців та тих факторів, на які вони можуть вплинути. З іншої сторони, на них впливають зовнішні фактори, які, перш за все, пов'язані з ринковою кон'юнктурою, на яку вплив підприємства не можливий.

Крім того, на результати виробничої діяльності здійснює вплив ряд неекономічних факторів, таких як політичні, соціальні, природні та кліматичні, які не завжди, навіть, можуть бути точно оцінені та прогнозовані. Дані фактори по-різному впливають на лише на результати економічної діяльності суб'єкта господарювання, а й на його фінансово-майновий стан в цілому та потребують врахування факторів ризику та невизначеності в системі бухгалтерського обліку, економічного аналізу, внутрішнього контролю, планування, менеджменту в контексті ризико-орієнтованого управління підприємством.

Виходячи з сутності поняття «ризик», вважаємо, що дані ризики мають подвійне значення: з однієї сторони вони є ризиками господарської діяльності, а з іншої – факторами ризиків фінансових результатів. Схематично залежність між ними представлена на рис. 1.8.

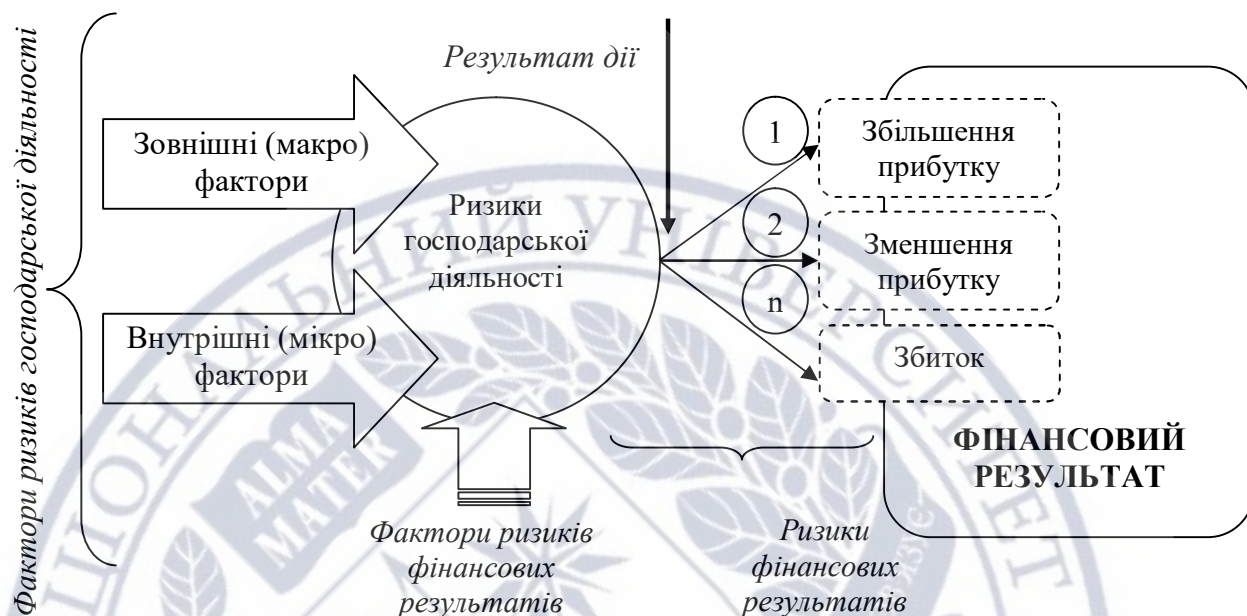

Рисунок 1.8. – Взаємозв'язок ризиків господарської діяльності та ризиків фінансових результатів

Джерело: сформовано автором на основі [29]

Як вже зазначалось вище, важливою умовою ефективності системи ризик-орієнтованого управління є її своєчасна інформованість про фактори появи ризиків господарської діяльності.

Нами в залежності від виділених вище груп ризиків господарської діяльності визначено основні фактори появи таких ризиків. Усі групи факторів ризиків поділено на зовнішні та внутрішні фактори по відношенню до суб'єкта господарювання (додаток Ж).

Поділ факторів ризиків господарської діяльності на зовнішні та внутрішні є важливим з двох точок зору:

1) інформація про зовнішні фактори появи ризиків діяльності та самі ризики не може бути отримана з внутрішніх джерел інформації, а це, в свою чергу, передбачає необхідність організації моніторингу інформації зовнішнього середовища;

2) інформація ж про внутрішні фактори формується безпосередньо на самому підприємстві, і тому вимагає виваженого підходу до організації системи бухгалтерського обліку, як основної інформаційної ланки системи ризик-орієнтованого управління, а також налагодження комунікаційних зв'язків між структурними підрозділами підприємства та органами управління різного рівня.

Система бухгалтерського обліку може одночасно виступати як інформаційною складовою системи ризик-орієнтованого управління, надаючи управлінському персоналу інформацію, яка є своєрідним індикатором існування ризику господарської діяльності, так і самою бути джерелом появи господарських ризиків, що пов'язано з її неефективною організацією та некомпетентністю працівників бухгалтерської служби. Аналогічна ситуація може виникати й у системи управління суб'єкта господарювання.

Враховуючи вище викладене, серед факторів внутрішнього середовища (додаток II) виділено окрему групу факторів ризиків – адміністративно-організаційні фактори.

Дана група факторів має дуже важливе значення для підприємства, оскільки включає як недоліки системи бухгалтерського обліку, так і недоліки вищих органів управління та делегування повноважень такими органами керівництву підприємства.

Усі виділені фактори умовно поділено на дві групи: фактори процесу управління та обліково-інформаційні фактори. Перша група факторів пов'язана з неправильною організацією роботи управлінського персоналу підприємства, відсутністю чітко налагодженої системи відповідальності топменеджерів найвищого рівня управління перед власниками. Друга група факторів пов'язана з неефективно налагодженою системою комунікацій підприємства, низьким рівнем кваліфікації працівників бухгалтерської служби тощо. Варто відмітити, що система бухгалтерського обліку, як і будь-яка інша складова загальної системи управління підприємством не може функціонувати самостійно та має великий ступінь залежності від вищих органів управління, що, в свою чергу, також є своєрідним ризиком.

Кожен з наведених у додатку II факторів може спричинити ризики господарської діяльності, які, в свою чергу, вплинуть на фінансові результати діяльності підприємства.

Варто відмітити, що виділені адміністративно-організаційні фактори можуть призвести до появи й більшої кількості ризиків діяльності, що залежатиме від специфіки господарської діяльності суб'єкта господарювання, а також характеру та тривалості дії встановленого фактору.

При створенні системи ризик-орієнтованого управління прибутком необхідно враховувати різносторонній характер прибутку. За такого підходу здійснюється комплексний аналіз сукупності факторів утворення, розподілу та використання прибутку, їх взаємозв'язок, а також характер впливу: прямий чи опосередкований.

Ризики ж господарської діяльності породжують виникнення доходів (позитивний вплив) та/або витрат (негативний вплив), які, у свою чергу, здійснюють прямий вплив на формування фінансового результату.

Авторами джерела інформації для потреб управління розділено за класичним підходом на зовнішні та внутрішні, а також визначено показники, які формуються з таких джерел.

Нами взято за основу такий підхід до поділу показників, які формуються у зовнішніх та внутрішніх джерелах інформації та сформовано взаємозв'язок таких джерел інформації з дослідженими факторами появи ризиків господарської діяльності. Взаємозв'язок джерел інформації, факторів появи ризиків діяльності та ризиків фінансових результатів наведено у додатку К.

Як видно з додатку К для визначення факторів ризиків господарської діяльності використовуються не лише внутрішні, а й зовнішні джерела інформації. Крім того, дані рисунку показують, що більшість внутрішньої інформації формується в системі бухгалтерського обліку.

Окрім аналізу впливу встановлених факторів на величину фінансового результату, вважаємо, що необхідно здійснити аналіз усіх визначених факторів на характер контролюваності підприємством, оскільки фактори, які є неконтрольованими, не виступають об'єктом ризик-орієнтованого управління,

а є своєрідною «констатацією» умов функціонування суб'єкта господарювання.

Аналіз контрольованості факторів появи ризиків господарської діяльності пропонуємо проводити в розрізі: контрольовані, частково контрольовані, неконтрольовані. Такий поділ дасть змогу визначити, на які з факторів появи ризиків управлінський персонал може вплинути, та, в подальшому, удосконалити систему бухгалтерського обліку прибутку в частині підвищення якості та відповідності інформації для потреб ризикорієнтованого управління.

Варто відмітити, що під контрольованістю фактора появи ризику маємо на увазі можливість здійснення системою ризик-орієнтованого управління впливу на ситуацію, яка склалась у зв'язку появою такого фактора, але ще не призвела до появи ризику господарської діяльності.

Ризики діяльності на характер контрольованості розглядати вважаємо за недоцільне, оскільки усі вони є контрольованими тією чи іншою мірою. Аналіз контрольованості факторів появи ризиків представлений в додатку Л.

Як видно з додатку Л, усі внутрішні фактори є повністю контрольованими підприємством, а ефективність їх контролю та контролю факторів появи ризиків фінансових результатів залежить від ефективності організації системи ризик-орієнтованого управління в цілому.

Зупинимось більш детально на зовнішніх факторах. Так, такі фактори, як політична нестабільність, законодавчі обмеження та порушення кон'юнктури ринку є повністю неконтрольованими.

Під частковою контрольованістю ми розуміємо неоднозначну реакцію в ході реалізації певних управлінських заходів: повна мінімізація дії фактора, часткова мінімізація дії фактора та відсутність впливу на дії фактора, що залежатиме від різних соціально-економічних та політичних умов, за яких виник даний фактор.

Проте, вважаємо, що підприємство повинно ретельно вивчити ситуацію за ймовірністю появи ризику для визначення ефективності та необхідності

понесення додаткових витрат на здійснення заходів щодо мінімізації дії фактору появи ризику господарської діяльності.

Витрати на здійснення системи заходів щодо мінімізації або усунення дії факторів появи ризику повинні бути меншими за витрати або втрати, які підприємство понесе в разі виникнення ризику господарської діяльності. В такому випадку варто говорити також і про рівень суттєвості, який в кожного суб'єкта господарювання буде різним.

Отже, в ході дослідження визначено основні групи факторів, які впливають на появу ризиків господарської діяльності. Усі групи факторів залежно від середовища їх прояву поділено на зовнішні та внутрішні.

Серед внутрішніх факторів виділено окрему групу факторів такі, як адміністративно-організаційна. Дана група факторів викликає появу ризиків господарської діяльності у зв'язку з неналежною організацією загальної системи управління підприємства, а також наявністю недоліків в організації та методології системи бухгалтерського обліку в цілому.

Аналізуючи природу усіх ризиків господарської діяльності встановлено, що дані ризики є факторами фінансових результатів, оскільки породжують виникнення непередбачуваних доходів та витрат, які по-різному впливають на величину прибутку підприємства.

Побудовано взаємозв'язок досліджених факторів підприємства з інформаційною системою ризик-орієнтованого управління прибутком, а також визначено основні групи джерел інформації появи таких факторів.

Аналіз контрольованості зовнішніх та внутрішніх факторів дозволив виділити три групи: контрольовані, неконтрольовані та частково контрольовані.

Такий поділ надав змогу визначити основні напрями удосконалення системи ризик-орієнтованого управління, організації та методики системи бухгалтерського обліку в частині управління контрольованими та частково контрольованими факторами.

Отже, формування фінансових результатів є дуже важливим показником діяльності господарюючих суб'єктів, результат яких може бути

позитивним (прибуток) або негативним (збиток). Саме це визначає ефективність діяльності підприємства. Для формування фінансових результатів треба правильно відображати мету діяльності, доходність підприємства, аналізувати зміни показника прибутку. Якісне планування та правильність управлінських рішень дає змогу підвищувати показники фінансового результату та задовольняти потреби груп управління, а також отримувати більш достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного дослідження у розділі 1 можна зробити наступні висновки:

1. Ризик-орієнтоване управління є єдиною системою управління ризиками на всіх рівнях підприємства, яка охоплює стратегію, процеси, людей та технології. Встановлено, що завдання ризик-орієнтованого управління на підприємстві полягає у виявленні причин виникнення ризиків, визначенні ризикоутворюючих факторів, оцінці ймовірності виникнення як негативних, так і позитивних наслідків та прийнятті управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію можливих втрат та максимізацію прибутку відповідно.

2. Досліджено, що кожен із встановлених ризиків діяльності залежить від низки факторів, що спричиняють їх виникнення, які умовно поділено на адміністративно-організаційні та обліково-інформаційні. Виділення таких груп факторів пов'язано з тим, що на підприємстві можуть існувати ситуації, коли виникнення ризику може спричинити сам управлінський персонал або ж бухгалтерська служба під час виконання службових повноважень. Удосконалення процесу ризик-орієнтованого управління на підприємствах агробізнесу може бути здійснено за трьома можливими напрямками залежно від їх розмірів та організаційно-правових форм.

3. У процесі дослідження визначено основні групи факторів, які впливають на появу ризиків господарської діяльності. Усі групи факторів залежно від середовища їх прояву поділено на зовнішні та внутрішні.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В УМОВАХ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

2.1. Вплив процесу управління ризиками на бухгалтерський облік фінансових результатів

Кожен суб'єкт господарювання в ході проведення господарської діяльності здійснює управління фінансовими результатами з метою підтримки власної платоспроможності та рентабельності. Управління прибутком – це процес цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкт для досягнення цільового рівня фінансових результатів. Крім того, прибуток, з однієї сторони, є засобом максимізації вартості власного капіталу підприємства, а, з іншої, – індикатором його ринкової активності [52].

Останнім часом актуальності набуває створення системи ризик-орієнтованого управління підприємством, яке повинно враховувати наявність та дію як зовнішніх, так і внутрішніх факторів появи ризиків з метою їх усунення або мінімізації їх впливу.

Проте процес управління ризиками повинен обов'язково супроводжуватись оцінкою ефективності такого управління, впливу результатів дії ризиків та самого процесу управління на фінансові результати суб'єкта господарювання.

Варто відмітити, що ефективність управління ризиками підприємства обмежена суб'єктивними можливостями прийняття управлінських рішень, які повинні прийматися на основі думки, яка склалася на певний момент часу, виходячи з доступної зовнішньої та внутрішньої інформації. У зв'язку з цим в кінці процесу управління може бути встановлено, що окремі рішення призвели до результатів, відмінних від очікуваних, та потребують перегляду.

Складність управління прибутком обумовлює необхідність залучення різномірної не лише внутрішньої, але й зовнішньої інформації. Проте, не дивлячись на суттєве значення зовнішніх джерел, основою системи інформаційного забезпечення управління прибутком є внутрішня управлінська

інформаційна система, яка базується на даних бухгалтерського обліку та є складовою системи корпоративного управління суб'єкта господарювання.

Ризик зменшення прибутку суб'єкта господарювання є небезпекою недоотримання або отримання доходів власника в обсягах менших за заплановані, коли його інтереси обмежуються або не дотримуються взагалі на відміну від інтересів самого підприємства як самостійного суб'єкта підприємницької діяльності.

При оцінці ймовірності ризику та його впливу часто використовуються дані про події, які спостерігались в минулому, що підвищує об'єктивність інформації для потреб управління.

Проте, навіть у випадку, коли вихідною інформацією для оцінки ризиків використовуються внутрішні дані, зовнішня інформація може використовуватись в якості засобу контролю та для поглибленого аналізу ризикової ситуації.

При оцінці та прогнозуванні ризику за наслідками минулих подій, необхідно пам'ятати про те, що фактори ризику, які діяли в минулому, можуть з часом змінювати свої властивості. Управління ризиками на підприємстві може стати не лише захисником підприємства, але і джерелом доданої вартості або новим центром прибутку.

Моделювання облікових подій в системі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю дозволяє сформувати реальну картину поточного та перспективного фінансового стану підприємства, а також виявити основні тенденції та динаміку розвитку підприємства, що надасть можливість своєчасно та адекватно приймати ефективні управлінські рішення, орієнтовані на перспективу.

Модель впливу системи управління ризиками на систему бухгалтерського обліку в розрізі етапів процесу управління, а також взаємодія між такими системами наведені у додатку М.

Як видно з додатку М, система управління ризиками та система бухгалтерського обліку перебувають у постійній взаємодії на кожному етапі

управління, на що вказують наведені інформаційні потоки. Це пояснюється тим, що, по-перше, система бухгалтерського обліку є складовою загальної системи управління підприємством, а по-друге, вона виступає основним інформаційним джерелом для прийняття управлінських рішень не лише відносно ризиків підприємства, але й в управлінні підприємством в цілому.

Якість інформаційного забезпечення процесу управління ризиками та обліково-управлінських комунікаційних потоків залежать, в першу чергу, від ефективно налагодженої системи ризик-орієнтованого управління. Важливе значення в організації будь-якої економічної системи відіграє система нормативно-правового забезпечення та регулювання. Зазвичай на рівні підприємства такою системою є розроблений комплекс внутрішніх нормативних документів, які регулюють окремі сфери діяльності підприємства, бізнес-процеси тощо.

О.А. Лаговська та М.В. Якименко вважають, що при створенні системи ризик-орієнтованого управління суб'єкту господарювання обов'язково слід розробити та затвердити Внутрішню політику управління ризиками суб'єкта господарювання, яка визначатиме загальні засади та цілі створення такої системи, порядок її взаємодії з іншими економічними підсистемами [30] (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Структура Внутрішньої політики управління ризиками суб'єкта господарювання

Розділ	Назва розділу	Короткий зміст
1	2	3
Розділ 1	Загальні положення	Зазначається призначення, сфера застосування політики та база нормативно-правового регулювання
Розділ 2	Терміни та визначення	Визначаються основні терміни та визначення, які використовуються у політиці
Розділ 3	Мета управління ризиками	Конкретизуються цілі підприємства в управлінні ризиками
Розділ 4	Принципи функціонування системи управління ризиками	Надається характеристика основним принципам функціонування системи управління ризиками та її взаємодії з іншими підсистемами
Розділ 5	Ідентифікація ризиків	Визначається порядок та особливості процесу ідентифікації ризиків
Розділ 6	Оцінка ризиків	Розкривається порядок проведення оцінки ризиків та методи, які при цьому використовуються

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
Розділ 7	Управління ризиками	Визначаються заходи впливу на ризик та особливості їх застосування
Розділ 8	Моніторинг ризиків	Надається характеристика порядку здійснення моніторингу на підприємстві
Розділ 9	Функції та відповідальність	Визначаються функції та відповідальність управлінського персоналу кожного рівня управління
Розділ 10	Оцінка ефективності системи управління ризиками	Розкривається порядок здійснення оцінки стану та ефективності діяльності існуючої на підприємстві системи управління ризиками
Розділ 11	Прикінцеві положення	Розкривається порядок внесення змін до політики

Джерело: сформовано автором на основі [30]

Усі співробітники, які відповідають за важливі аспекти оперативного та фінансового управління, повинні отримати чіткі інструкції від керівництва підприємства про важливість процесу управління ризиками. Співробітники повинні знати, яким чином їх діяльність пов'язана з роботою інших працівників, а також межі власної поведінки та відповідальність. Оскільки на практиці існують випадки навмисного викривлення показників звітності, коли працівники під тиском вимог щодо виконання бюджетів, свідомо змінюють економічні показники підприємства.

Для забезпечення процесу управління ризиками необхідно розробити формат внутрішньої звітності, яка відображає наслідки впливу ризику на результати діяльності підприємства. Функціональне призначення звітів полягає в обміні інформацією між системою бухгалтерського обліку та контролінгу, розвитком обліково-аналітичного забезпечення управлінських рішень.

Фінансовий результат господарської діяльності підприємства визначається показником прибутку або збитку, які утворюються протягом календарного року. Він є основним показником діяльності, саме тому його бухгалтерський облік та аналіз є одним з найважливіших етапів усього обліково-аналітичного процесу.

Для управління прибутком важливо мати повну та правдиву інформацію про виконання запланованих показників доходів, витрат і фінансових

результатів, а також про тенденції та характер змін в господарській діяльності підприємства.

В такому випадку варто наголосити на важливості системного підходу в управлінні прибутком. Управління прибутком повинно відбуватися на стадіях його формування, розподілу та використання.

Модель комплексної системи управління прибутком та бухгалтерського обліку за умов невизначеності наведена у додатку Н.

Первинні документи, надійшовши до системи бухгалтерського обліку та аналізу, створюють інформаційну базу для роботи підсистем фінансового та управлінського обліку, а також економічного аналізу. В підсистемі фінансового обліку дані первинних документів групуються за синтетичними та аналітичними показниками.

На основі рахунків складаються аналітичні відомості, реєстри, головна книга, бухгалтерська звітність. Звітність, сформована в підсистемі фінансового обліку, надається як апарату управління підприємством, так і зовнішнім користувачам облікової інформації.

В підсистему управлінського обліку інформація про ресурси акумулюється за центрами відповідальності, які надають внутрішні управлінські звіти керівництву.

Інформація фінансового та управлінського обліку надходить до системи економічного аналізу, де вона оброблюється та аналізується, а потім така аналітична інформація надходить також до апарату управління підприємством. Таким чином, керівництво підприємства буде отримувати три види звітності: бухгалтерську звітність (фінансову, податкову та статистичну), звітність за центрами відповідальності та аналітичні звіти.

Сформувавши на підприємстві запропоновану систему бухгалтерського обліку та аналізу фінансових результатів, управлінський персонал отримає міцний та надійний інструмент управління підприємством в цілому та його структурними підрозділами. Така система дозволяє виявити внутрішні резерви зростання прибутку за рахунок зниження витрат, а також підвищити рентабельність продукції.

Обліково-аналітичне забезпечення управління ризиками фінансових результатів ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів. Їх використання регламентується на підприємстві в нормативних документах локального характеру, базовим з яких є облікова політика, основним завданням якої виступає вибір способів ведення бухгалтерського обліку та послідовність їх застосування на практиці.

Варто відмітити, що використання облікової політики у ФГ «Лан Тропове» сьогодні також має низку проблем, оскільки спеціалісти з бухгалтерського обліку не завжди дотримуються закріплених положень в обліковій політиці тощо.

Управлінська облікова політика, так само як і облікова політика є індивідуальною для кожного підприємства та базується на інформаційних запитах управлінського персоналу.

Підприємство повинне вибрати і застосовувати облікову політику послідовно для однакових операцій, подій і умов. При розробці облікової політики повинні бути дотримані певні вимоги. В ній повинна бути відображена специфіка діяльності підприємства, його організаційно-правова форма, форма власності тощо.

Основною метою облікової політики є створення інформації, що дозволяє робити оцінку капіталу, активів, зобов'язань, доходів і витрат, за будь-який період діяльності підприємства для:

- 1) складання фінансової звітності;
- 2) ефективності управління;
- 3) своєчасних і правильних податкових розрахунків.

Розкриття облікової політики називається процесом опису у фінансовій звітності її аспектів, застосованих суб'єктом у звітному періоді. Розкривається облікова політика в пояснювальній записці до фінансової звітності. У структурі пояснювальної записки розкриття облікової політики займає перше місце, оскільки лише після висвітлення основних питань облікової політики розкривається інформація бухгалтерського звіту за період.

Необхідність вирішення методичних питань при формуванні облікової політики викликана тим, що, те чи інше вирішення цих питань впливає на формування фінансового результату підприємства.

Рішення організаційно-технічних питань при формуванні облікової політики не надає принципового впливу на формування фінансового результату підприємства, однак, має величезний вплив в цілому на систему управління підприємством і, відповідно, непрямо впливає на показники ефективності. Формування облікової політики за сегментами бізнесу підприємства являє собою багатоетапний процес (рис 2.1).

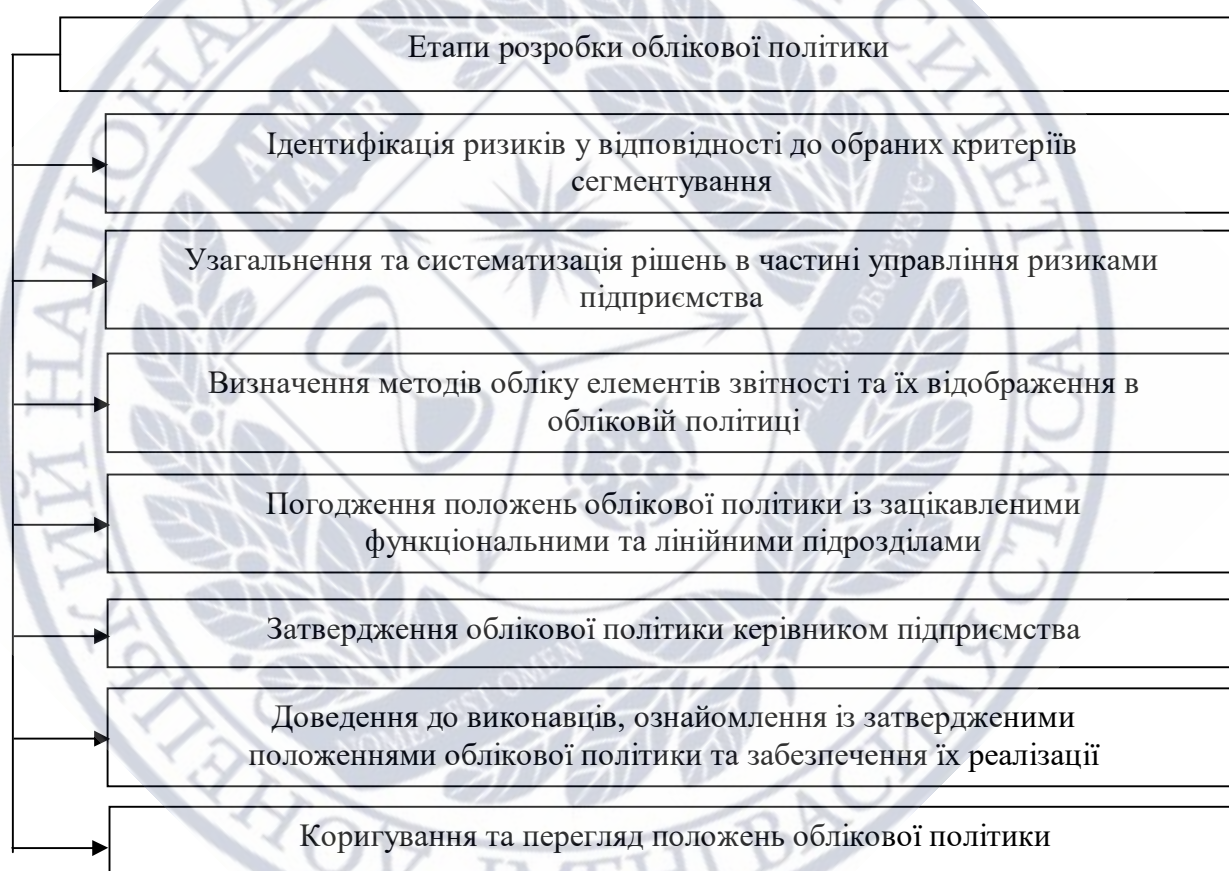

Рисунок 2.1. – Етапи формування облікової політики ризиків суб'єкта господарювання

Джерело: сформовано автором на основі [21, 22, 49]

Залежно від правильно сформованої облікової політики можна регулювати величину прибутку, рентабельності, оборотності активів, продуктивності праці [21]. Найважливішою категорією для ФГ «Лан Тропове» є прибуток, максимізація якого виступає безпосередньою метою виробництва.

Рентабельність – відносна величина, що виражає прибутковість підприємства, його активів.

У зв'язку з цим ФГ «Лан Тропове» має розробляти свою облікову політику таким чином, щоб враховувати вплив інфляційних процесів на величину прибутку.

Оскільки нормативне визначення поняття «облікова політика для цілей управління ризиками суб'єкта підприємства» відсутня, кожен суб'єкт господарювання, в тому числі і ФГ «Лан Тропове» самостійно визначає сферу застосування цього документа і те, які положення з обліку будуть в нього включені.

На вибір і обґрунтування облікової політики з управлінського обліку вирішальний вплив роблять ті ж фактори, що і на облікову політику для цілей бухгалтерського фінансового обліку, а саме: організаційно-правова форма господарювання; галузева специфіка або особливості ведення підприємницької діяльності; види і масштаби діяльності, здійснювані економічним суб'єктом; управлінська структура організації та структура бухгалтерії; фінансова стратегія організації; матеріальна база; ступінь розвитку інформаційної системи в організації; рівень кваліфікації працівників, які займаються управлінським обліком.

Розглянемо запропоновані можливі елементи облікової політики (табл. 2.2). Приведені нижче можливі варіанти не є вичерпними.

Таблиця 2.2 – Положення облікової політики ризиків суб'єкта господарювання

Положення облікової політики	Можливі варіанти
1	2
Вступ	
Основні розділи локальної нормативної документації	Мета та види діяльності з відображенням сегментної спрямованості; реалізація функції управління в локальних нормативних актах; облік, звітність, ревізія та ін.
Критерії виділення ризиків	1) визначені фінансовою або міжнародною звітністю; 2) самостійно розроблені підприємством
Основа виділення ризиків	1) продукт або група продуктів; 2) центри відповідальності; 3) частини зовнішньої сфери підприємства (географічний регіон,

Продовження таблиці 2.2

1	2
	ринок збуту, група споживачів); 4) сфера виникнення; 5) можливість здійснення контролю
Організаційно-технічний розділ	
Спеціалісти, які ведуть облік ризику	1) додаткова штатна одиниця спеціаліста з управлінського обліку; 2) спеціаліст бухгалтерської служби після спеціальної підготовки, в обов'язки якого включаються ведення сегментного обліку та формування звітності
Технологія ведення обліку ризику	1) спеціалізовані професійні обліково-аналітичні інформаційні прикладні системи; 2) неспеціалізовані програмні пакети, які мають аналітичні можливості
Адаптація робочого плану рахунків	1) розвиток аналітики діючого плану рахунків; 2) доповнення рахунків до діючого плану рахунків для цілей обліку ризику
Графік документообігу та формування звітності	Описує порядок та терміни подання первинних документів та звітності з розподіленням за сегментами бізнесу
Форми первинних документів	Розробка форм, які враховують потреби та специфіку підприємства та які затверджуються у формі додатків до облікової політики
Форми та зміст сегментної звітності	Звітність сегменту бізнесу; звітна/консолідована звітність за сегментами бізнесу
Методичний розділ	
Система обліку витрат	1) система обліку фактичних витрат; 2) директ-костинг; 3) стандарт-костинг; 4) інший варіант
Система трансфертного ціноутворення	1) за ринковими цінами; 2) за собівартістю; 3) за договірними цінами; 4) відсутність трансфертного ціноутворення
База розподілу непрямих витрат	Пропорційно всім статтям витрат, за мінусом вартості насіння і кормів

Облікова політика як специфічний елемент системи бухгалтерського обліку повинна створювати організаційно-методичне забезпечення виконання завдань бухгалтерського обліку. Відповідно, це вимагає від власників належної уваги до облікової політики підприємства, через яку вони реалізують свою власну політику у сфері бухгалтерського обліку. Формування і реалізація облікової політики є тим інструментом, який дозволяє власникам організувати бухгалтерський облік так, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління власністю.

Масштаб документування діяльності з управління ризиками у ФГ «Лан Тропове» складається з письмового положення про політику, формалізованих організаційних схем, посадових інструкцій, робочих інструкцій, схем інформаційних систем і так далі.

Багато аспектів управління ризиками є неформальними і незадокументованими, але вони, тим не менш, регулярно виконуються і характеризуються високою ефективністю. Дана діяльність може тестуватися таким же чином, як і задокументовані процедури. Відсутність документування процесу управління ризиками не означає, що він не є ефективним або не може бути перевірений.

Таким чином, з метою підвищення об'єктивності оцінки прибутковості діяльності ФГ «Лан Тропове» слід приймати в розрахунок особливості методології бухгалтерського обліку, закріплені в обліковій політиці фермерського господарства, оцінювати обґрунтованість віднесення витрат на фінансовий результат або капіталізацію, приймати в розрахунок суб'єктивність оціночних суджень бухгалтера фермерського господарства та вплив його основних нормативно-правових регуляторів формування прибутку.

2.2. Документальне оформлення, оцінка ризиків господарської діяльності та фінансових результатів в обліку та його удосконалення

Успіх діяльності будь-якого суб'єкта господарювання суттєво залежить від достовірності та повноти інформації, на основі якої приймаються управлінські рішення. З метою забезпечення ефективності діяльності підприємства повинні створювати систему управління, яка дозволяє здійснювати моніторинг та управління ризиками, систему бухгалтерського обліку та контролю таких підприємств необхідно перебудовувати, орієнтуючись на вирішення завдань, які змінюються протягом життєвого циклу їх розвитку. Разом з тим, сьогодні система бухгалтерського обліку не забезпечує процес моніторингу та управління ризиками, оскільки функціонує відокремлено. У зв'язку з цим виникає необхідність розвитку аналітичної

системи бухгалтерського обліку, яка б забезпечувала необхідною інформацією усі рівні управління.

За умов невизначеності окрім інформаційних потреб системи управління підприємством необхідно враховувати й природу потенційних та фактичних господарських ризиків підприємства.

Для ефективної організації бухгалтерського обліку фінансових результатів обов'язковою умовою є визначення об'єктів бухгалтерського обліку, традиційний склад яких за умови функціонування системи ризик-орієнтованого управління змінюється. Спрощена модель відображення процесу управління ризиками в бухгалтерському обліку фінансових результатів наведена на рисунку 2.2.

Ілюстрація рис. 2.2 показує, що в процесі управління ризиками об'єктами бухгалтерського обліку виступають активи, джерела їх утворення, зобов'язання підприємства, доходи, витрати та, відповідно, фінансові результати. Це вказує на те, що удосконалення методики бухгалтерського обліку ризиків та фінансових результатів варто здійснювати з урахуванням специфіки обліку активів, зобов'язань та джерел їх утворення.

Система бухгалтерського обліку повинна формувати інформацію для потреб управління ризиками. Для цього необхідно ідентифікувати та оцінити факти господарського життя, які пов'язані з ризиками, та, на основі цього, виділити об'єкти бухгалтерського обліку, на вартість яких впливають ризики.

Удосконалення бухгалтерського обліку ризиків пропонуємо здійснити в розрізі елементів методу бухгалтерського обліку: документування, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунки, подвійний запис, баланс та звітність.

Процес документування на підприємстві є дуже важливим та є єдиною підставою для відображення в бухгалтерському обліку різних фактів господарського життя, які виникають на підприємстві. Рух документів на підприємстві між різними структурними підрозділами утворює інформаційні потоки.

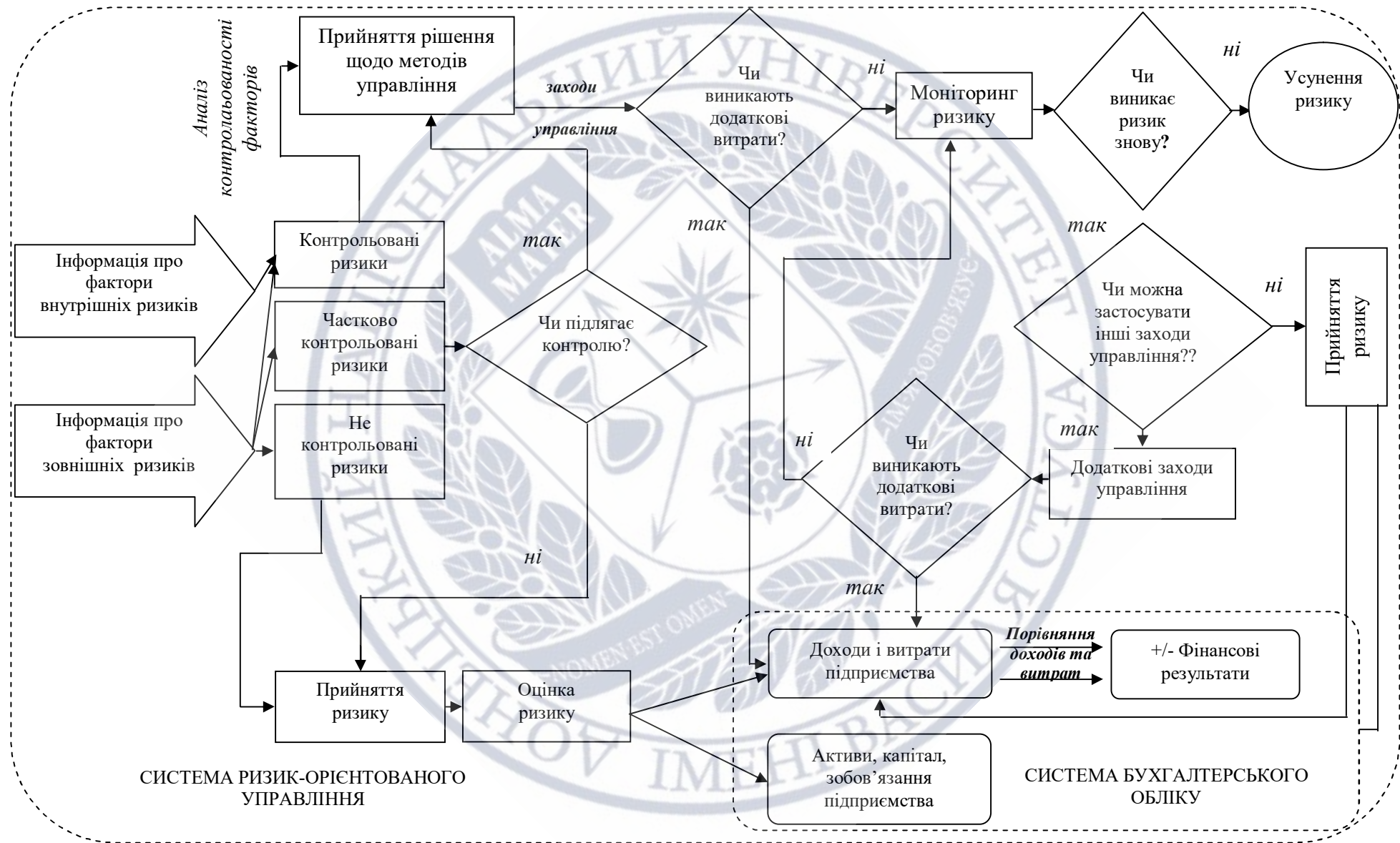

Рисунок 2.2. – Алгоритм відображення процесу управління ризиками в бухгалтерському обліку фінансових результатів

Ризик-орієнтований інформаційний потік формує інформацію, необхідну для потреб управління ризиками підприємства та їх попередження.

На рівні підприємства можна будувати графіки інформаційних потоків з управління ризиками. При цьому доцільно розробити графіки, які відображають не статистичні зв'язки між бригадами, а потік документів.

Нами представлено внутрішні типові форми документів з управління ризиками, на підставі яких здійснюється ідентифікація об'єктів бухгалтерського обліку для удосконалення процесу документування (рис. 2.3).

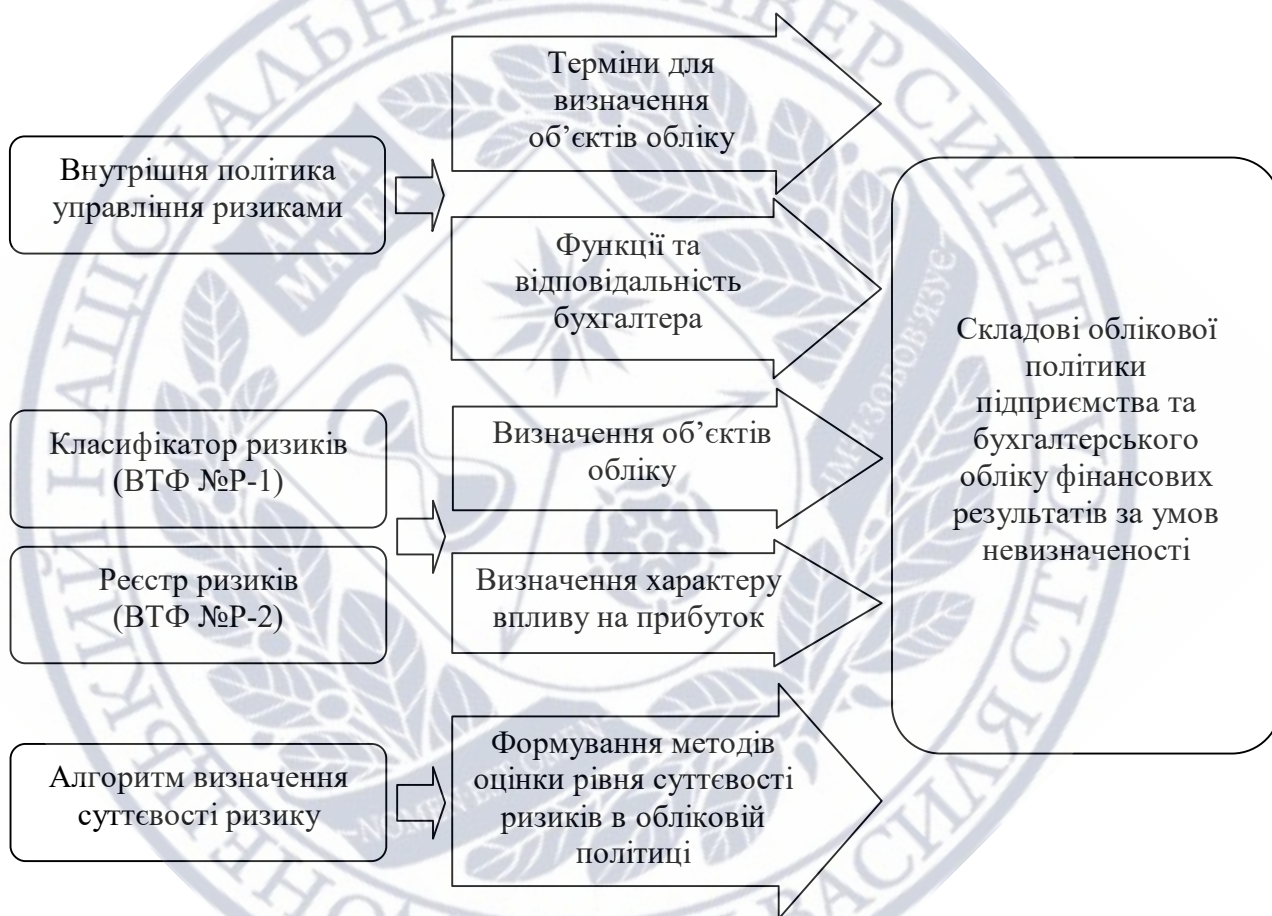

Рисунок 2.3. – Вплив запропонованих внутрішніх типових форм документів на організаційно-методичне забезпечення бухгалтерського обліку

Джерело: запропоновано автором

Внутрішня типова форма з управління ризиками підприємства ф. №Р-1 «Класифікатор ризику» представлено у додатку П. Класифікатор ризиків є основним документом, який визначає перелік різноманітних ризиків, які мають або можуть мати місце на підприємстві, а також визначає характер

контрольованості кожного з можливих ризиків. Особливістю заповнення класифікатору також є те, що кожному ризику присвоюється свій шифр, літери якого визначаються залежно від групи встановлених ризиків. Шифрування ризиків здійснюється з метою полегшення здійснення контролю за ними та правильної їх ідентифікації.

Щодо кожного виду ризику присвоюється ознака контрольованості ризику, наявність якої вказує на обов'язкове визначення суб'єктом господарювання відповідальних осіб за здійснення контролю, а також моніторингу за господарськими ризиками суб'єкта господарювання. Класифікатор ризиків є гнучким та не заміняє процес ідентифікації ризиків на підприємстві.

Далі інформація з «Класифікатора ризику» переноситься до внутрішньої типової форми № Р-2 «Реєстр ризиків», структура якого наведена в додатку Р.

Реєстр ризиків є суто управлінським документом та подається з визначеною суб'єктом господарювання періодичністю керівництву вищої ланки управління. Реєстр ризиків складається хронологічно та відображає одночасно суму завданої шкоди або отриманих вигід за звітний період, відповідальних осіб, які спричинили появу таких ризиків.

Використання даного реєстру надасть змогу систематизувати усю інформацію по підприємству про ризикові події, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень, а також фокусуванні на тих ризиках, які мають високу ймовірність виникнення. За сучасних умов господарювання особливого значення набуває ризик-орієнтований підхід бухгалтерського обліку. Сучасна інформаційна система не може обмежуватися лише інформуванням зацікавлених користувачів про факти виникнення ризиків.

Вона повинна надавати оцінку їх ймовірного впливу на майновий та фінансовий стан підприємства та фінансові результати його діяльності. Крім того, вибір та формування облікової політики підприємства, розкриття та надання інформації в звітності також потребує аналізу впливу ризиків.

Для формування ризик-орієнтованої системи бухгалтерського обліку

доцільним є визначення видів ризиків, які впливають на діяльність підприємства, й, відповідно, на його фінансовий стан. Більшість ризиків господарської діяльності підприємства з великою ймовірністю мають фінансові наслідки та здійснюють вплив на бухгалтерську звітність підприємства.

Управлінські рішення стосовно ризиків підприємства, можуть бути відображені в системі бухгалтерського обліку як факти господарського життя, що здійснюють вплив на усі види активів, джерел їх утворення та зобов'язань [23].

Факти господарського життя, які характеризують підприємницькі ризики, розподіляються на фактичні (ті, що виникли) та ймовірні. Фактичні факти господарської діяльності характеризують події, які вже виникли, а ймовірні – пов'язані з подіями, які можуть виникнути в майбутньому.

Наступним важливим елементом методу бухгалтерського обліку є оцінка, як процес вартісного вираження об'єктів бухгалтерського обліку.

Оцінка будь-якого об'єкта бухгалтерського обліку, в тому числі й ризиків господарської діяльності, є дуже важливою процедурою в бухгалтерському обліку, від якої залежить правильність визначення вартості облікового об'єкта, правильність його відображення в системі бухгалтерського обліку, а також дотримання принципів бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Перелік етапів оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку наведено на рис. 2.4.

З урахуванням такого поділу фактів господарського життя, а також використовуючи встановлені рахунки-індикатори, запропоновано порядок оцінки ризиків в бухгалтерському обліку (додаток С).

Як видно з додатку К, з метою удосконалення процесу оцінки ризиків, усі факти господарського життя поділено на:

- 1) ті, що виникли в результаті минулих подій (реалізовані);
- 2) ті, що виникають в поточний момент часу (поточні);
- 3) ті, щодо яких існує ймовірність виникнення в майбутньому.

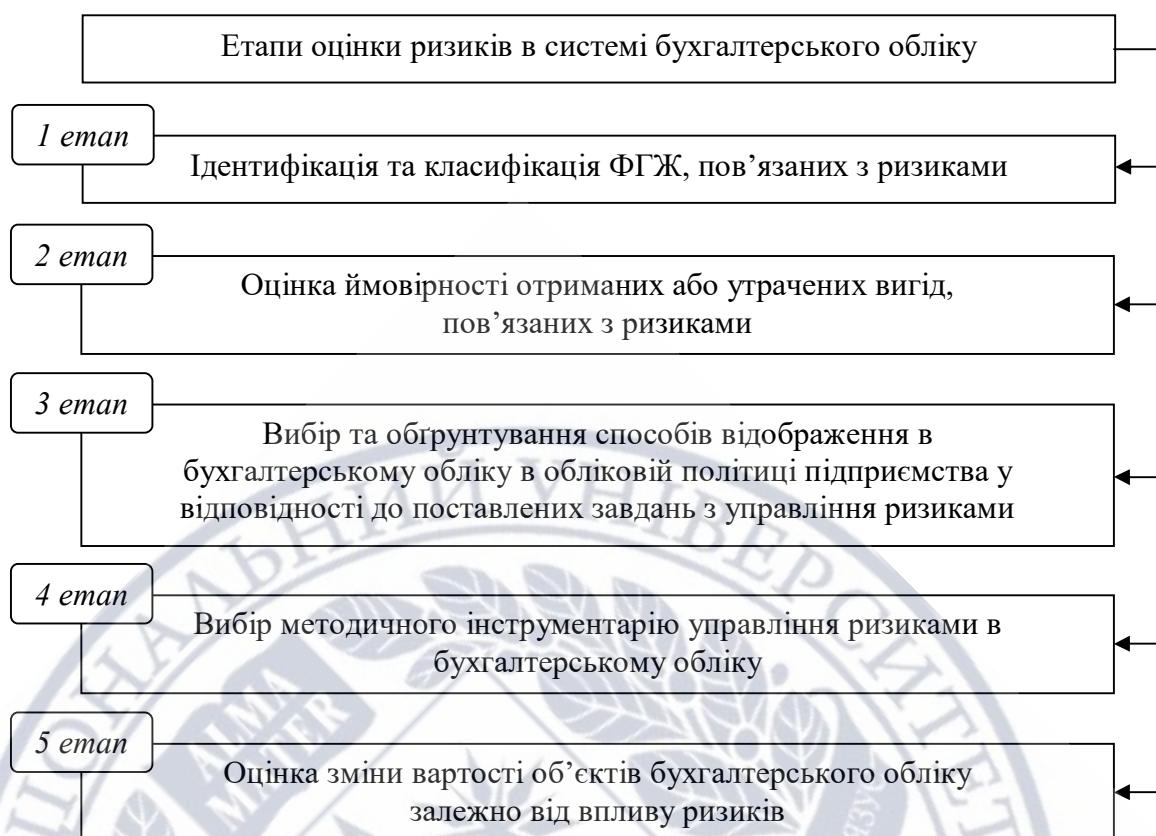

Рисунок 2.4. – Етапи оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку

Джерело: запропоновано автором

Кращим способом захисту від ризиків є створення ефективної системи фінансових резервів, які утворюються для протидії негативним зовнішнім чинникам, а також для нейтралізації і компенсації їх ймовірних негативних наслідків. Засоби фінансових резервів призначені насамперед для компенсації незапланованих витрат (майбутніх витрат).

Дані резерви формуються і використовуються відповідно до законодавчих, нормативних та установчих документів. Незважаючи на безліч економічних чинників, під впливом яких з'являється потреба у резервах, їх загальне призначення – забезпечити фінансову стійкість фермерського господарства.

На нашу думку облік ризиків шляхом створення резервів реалізує, з одного боку, його інформаційну функцію, а з іншого – дозволяє подолати майбутні несприятливі наслідки від настання ризику. Створення резерву спрямоване, насамперед, на вирішення завдань збереження майна (капіталу) підприємства.

Крім того, зберігається ув'язка між реалізованими доходами і пов'язаними з їх отриманням ризиками, що призводить, в остаточному підсумку, до більш точного визначення фінансових результатів в межах кожного звітного періоду.

На рис. 2.5 розкрито підхід до оцінки фактів господарського життя, спричинених дією ризику та щодо яких існує ймовірність появи в майбутньому.

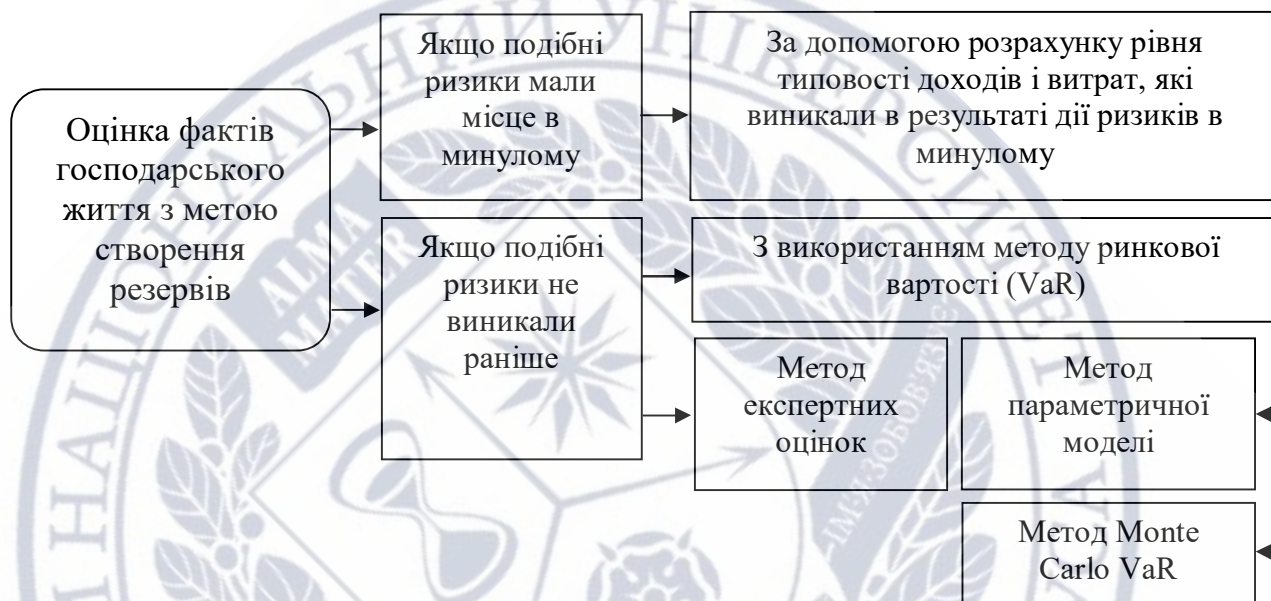

Рисунок 2.5. – Оцінка фактів господарського життя, спричинених дією ризику

Джерело: запропоновано автором

Такий підхід здійснюється з використанням прийомів математичної статистики, що підвищує точність розрахунку, а також використовує інформацію про ризики, які мали місце в минулому та є типовими для підприємства.

Недоліком даного методу є лише те, що його не можна застосовувати до тих ризиків, ймовірність виникнення яких існує на підприємстві, але подібні ризики не виникали в минулому й, відповідно, відсутня база для оцінки таких ризиків.

Рівень типовості доходів оцінюється з використанням наступних математичних показників (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Показники, які застосовуються для оцінки рівня типовості ризику

№ п/п	Назва показника	Пояснення показника	Формула розрахунку	Умовні позначення
1	Математичне очікування випадкової величини	Розраховується рівень типовості доходів та витрат, які є наслідками реалізації ризику, грн.	$M(X) = \sum_{i=1}^n x_i p_i$	$M(X)$ – рівень типовості; x_i – розмір ризику; p_i – заданий розподіл ймовірностей
2	Коефіцієнт варіації	Визначається ймовірність появи ризику, що оцінюється, %	$V(X) = \frac{\sqrt{M(X)^2 - M^2(X)}}{M(X)} \times 100\%$	$V(X)$ – ймовірність появи ризику

Джерело: сформовано автором на основі [65]

Визначення рівня типовості доходів або витрат, які виникли в результаті дії ризику в минулому дозволить визначити ймовірний розмір майбутніх доходів (витрат), на який необхідно створити резерви.

Цілком погоджуємось із пропозицією Р.О. Костирко та О.С. Юрченко, що для визначення необхідності створення резервів на рахунках бухгалтерського обліку потрібно використовувати ймовірність появи ризику та встановлений суб'єктом господарювання рівень суттєвості для об'єктів бухгалтерського обліку [23].

Якщо ймовірність появи ризику складає 50% і більше, то створення резерву є обов'язковим, а за меншої ймовірності автори пропонують аналізувати рівень суттєвості. Рівень суттєвості може бути встановлений на підприємстві єдиний для усіх об'єктів бухгалтерського обліку, а також окремо для витрат, які можуть мати місце в результаті дії ризику господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Розглянемо порядок оцінки ризиків господарської діяльності ФГ «Лан Тропове» (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Оцінка ризиків господарської діяльності за рівнем типовості доходів та витрат (тис. грн.)

№ п/п	Кількість подій (i) Ризик (X)	Місяці											
		01	02	03	4	05	06	07	08	09	10	11	12
1	Витрати від сплати штрафів, пені та неустойки, Хпн	5	-	-	3,5	0,5	-	-	0,5	-	-	5	8,3
	Pi, коефіцієнт	0,33	-	-	0,17	0,33	-	-	-	-	-	-	0,17
2	Встановлений рівень суттєвості	15000											
3	Рівень типовості витрат від сплати штрафів, пені та неустойки	$M(X) = 5 \times 0,33 + 3,5 \times 0,17 + 0,5 \times 0,33 + 8,3 \times 0,17 = 4,5$ (тис. грн)											
4	Ймовірність виникнення витрат в прогностичному періоді	$V(X) = \frac{\sqrt{5^2 \times 0,33 + 3,5^2 \times 0,17 + 0,5^2 \times 0,33 + 8,3^2 \times 0,17 - 4,5^2}}{4,5} \times 100\% = 30,44\%$											

Отже, як видно з таблиці 2.4 протягом досліджуваного року у ФГ «Лан Тропове» мало місце неодноразове нарахування штрафів, пені та неустойок за невиконання договірних умов та порушення норм законодавства.

Встановлений рівень суттєвості на підприємстві складає 15000 грн, що впливатиме на прийняття рішення щодо необхідності формування резервів в системі бухгалтерського обліку. З урахуванням проведених розрахунків встановлено, що можливий рівень ризику в наступному звітному періоді, пов'язаного з нарахуванням штрафів, пені та неустойок становитиме 4,5 тис. грн. з прогнозованою ймовірністю 30,44 %.

Як бачимо ймовірність виникнення такого ризику є незначною, а також розрахований прогностичний розмір є набагато меншим за встановлений рівень суттєвості. Проте такий рівень суттєвості та ймовірності не повинен вказувати на те, що досліджувані господарські ризики не приймаються до уваги.

Наявність будь-якого виду ризику вказує на те, що управлінський персонал повинен володіти інструментами управління усіма характерними для підприємства ризиками.

Для розрахунку ймовірного ризику у міжнародній практиці використовують сьогодні декілька способів методу ринкової вартості (VaR): метод історичного моделювання («дельта нормальний», «ручний спосіб»); метод параметричної моделі (варіаційно-коваріаційна моделі) та статистичне імітаційне моделювання за допомогою метода Monte Carlo VaR [50].

Використання історичної моделі для визначення майбутнього ризику неможливе у зв'язку з тим, що суб'єкт господарювання не мав аналогічних видів ризиків в результаті минулих подій.

В основі параметричної моделі лежить припущення про відповідність фактичного розподілу випадкової величини визначеній теоретичній закономірності. Відповідно, на встановлений методом припущення показник проєктуються висновки щодо ймовірних розмірів майбутнього ризику.

Метод Monte Carlo VaR – використовується для складних фінансових портфелів, тому його використання ми не пропонуємо для оцінки господарських ризиків ФГ «Лан Тропове».

Наведені вище способи методу ринкової вартості (VaR) є досить трудомісткими та їх доцільно використовувати за умов автоматизації даного процесу у зв'язку з тим, що при розрахунку ймовірності ризику та його величини, використовується дуже велика кількість різних параметрів, що також потребує спеціальної фахової підготовки працівників бухгалтерської служби. За неможливості автоматизації процесу оцінки можливих ризиків та відсутності компетенції облікового персоналу, пропонуємо використання як індивідуальних, так і групових методів експертних оцінок, а також використання професійного судження головного бухгалтера, фінансового директора або іншої посадової особи, на яку покладені обов'язки щодо оцінки ймовірності та прогностичних значень господарських ризиків.

2.3. Облік формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління та його удосконалення

Зміна підходів до змісту обліку фінансових результатів призводить до підпорядкування усієї підсистеми поточному обліку одних значень прибутку

при вилученні інших та навпаки. Тому інформація про прибуток повинна містити дані не лише про порядок його формування, але також дані про усі величини, які регулюють суму прибутку як в процесі її створення, так і розподілу. До таких величин можна віднести доходи та витрати, які виникають в результаті непередбачуваних подій.

У чинних вітчизняних нормативних документах відсутні положення, які визначають порядок формування фінансових результатів, визнання доходів та витрат за умов ризику. Сьогодні такі нормативні акти є виключно для банків та інших фінансових установ, діяльність та особливості бухгалтерського обліку яких регулюються не лише національним законодавством, але й низкою міжнародних нормативних актів.

Як відомо, система бухгалтерського обліку є найважливішим та найоб'єктивнішим джерелом інформації на підприємстві для потреб управління. Саме тому вбачаємо за необхідне виділити рахунки-індикатори бухгалтерського обліку, які відображають наявні або потенційні ризики на підприємстві.

Рахунки-індикатори – це діючі відповідно до чинного законодавства рахунки бухгалтерського обліку, поява яких в ході аналізу поточних управлінських звітів, журналів операцій, оборотно-сальдових відомостей по рахунках свідчить про виникнення поточного ризику, наявність дії (наслідків) ризику в результаті минулих подій або надає інформацію про потенційні господарські ризики в майбутньому.

Використання рахунків-індикаторів підвищить оперативність управлінського процесу у виявленні ризиків, а також дозволить здійснити оцінку ймовірності настання подібних ризиків у майбутньому.

Відповідно до Плану рахунків [44] виокремлено рахунки-індикатори як можливих втрат, так і потенційних вигід, які можуть мати місце в результаті дії ризику. Усі рахунки-індикатори згруповані відповідно до груп ризиків, про які вони сповіщають (додаток Т та рис. 2.6).

Групи ризиків	Рахунки-індикатори ризиків господарської діяльності				
	Рахунки активів	Рахунки капіталу	Рахунки зобов'язань	Рахунки доходів	Рахунки витрат
Політичні та макроекономічні ризики	479*			714, 744	975, 945, 974
Ринкові ризики та ризики постачання	34, 182, 364, 374, 379, 38	473	51, 62	715, 704	948, 95
Екологічні ризики					949
Ризики, пов'язані із судовими спорами	373, 38	479	684	717	944
Кадрові ризики та ризики охорони праці		471, 472, 477			949
Виробничі та інноваційні ризики	13, 286, 100	478			976, 972
Адміністративно організаційні ризики	375	45, 46		72	96, 947
Позабалансові рахунки, що відповідають балансовим рахункам-індикаторам					
	041, 071, 072, 073	051, 052	042	041	042, 071, 072, 073

*Примітка: напівжирним виділені запропоновані рахунки

Рисунок 2.6. – Рахунки-індикатори ризиків господарської діяльності

Джерело: сформовано автором за [75]

З рис. 2.6. видно, що окремі рахунки свідчать про наявність різних груп ризиків.

Поява такого рахунку (субрахунку) в системі бухгалтерського обліку підприємства, потребує аналізу подій та фактів господарського життя, які на ньому відображаються, на характер причетності до ризику. Даний перелік не є вичерпним та може доповнюватися іншими рахунками та субрахунками відповідно до специфіки діяльності суб'єкта господарювання та затвердженого ним робочого плану рахунків.

Серед виділених діючих відповідно до законодавства рахунків, нами запропоновано до використання нові рахунки бухгалтерського обліку: 479 «Забезпечення витрат, спричинених дією ризику», 073 «Списані інші активи в результаті непередбачених подій».

Введення нових балансових та позабалансових рахунків спричинене необхідністю відображення в бухгалтерському обліку можливих результатів дії ризику в майбутньому, ймовірність настання яких, відповідно до проведеної оцінки, становить вище 50 % та рівень яких перевищує встановлений поріг суттєвості на підприємстві.

Так, зокрема рахунок 479 «Забезпечення витрат, спричинених дією ризику» передбачено для узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням ФГ «Лан Тропове» резервуються для забезпечення майбутніх витрат і платежів, що з ймовірністю більше 50 % виникнуть в результаті дії ризику, а також включення їх до витрат поточного періоду. Варто відмітити, що ні вітчизняними, ні міжнародними стандартами бухгалтерського обліку не передбачено обов'язкове резервування коштів під ризику, що виникають при здійсненні ризикових операцій.

Дане рішення самостійно приймає керівництво фермерського господарства «Лан Тропове» як одного із способів забезпечення виконання наданих гарантій як перед собою, так і перед третіми особами. Крім того, таке резервування коштів не суперечить вимогам чинного законодавства, а також може слугувати додатковим джерелом доходу.

Відображення прогнозних витрат у складі забезпечень та гарантій є одним із методів управління ризиками господарської діяльності, та який

полягає в перенесенні частини витрат на попередні періоди з метою мінімізації дії майбутніх витрат на фінансові результати в прогностному звітному періоді.

Варто відмітити, що в періоді виникнення ризику, розмір поточних для такого періоду витрат визначатиметься як різниця між фактичною величиною витрат та створеними забезпеченнями в минулих звітних періодах для такого ризику.

На позабалансовому рахунку 073 «Списані інші активи в результаті непередбачених подій» відображатиметься інформація про усі списані активи підприємства в результаті непередбачених подій, за винятком безнадійної дебіторської заборгованості та невідшкодованих нестач і втрат від псування цінностей, для яких окремо передбачені рахунки 071 та 072 відповідно.

Списуватиметься з позабалансу рахунок 073 лише у випадку відшкодування списаних активів винною особою, якщо така буде встановлена, а також у випадку відновлення активу за такої можливості.

Аналіз виокремлених рахунків-індикаторів проводиться у випадку ретроспективного дослідження внутрішньої та зовнішньої звітності підприємства, а також на стадії моніторингу, тобто відбувається вивчення тих операцій, які вже відображені в системі бухгалтерського обліку.

Після впровадження у ФГ «Лан Тропове» ризик-орієнтованого підходу до управління пропонуємо для усіх вище зазначених рахунків-індикаторів передбачити в системі бухгалтерського обліку проставлення ознаки ризиковості у випадку відображення на них операцій, пов'язаних в виникненням господарського ризику.

Проставлення ознаки ризиковості відбувається шляхом виділення окремого розрізу аналітики до даних рахунків-індикаторів. Найкраще така можливість реалізується при використанні автоматизованого способу ведення бухгалтерського обліку шляхом використання різноманітних програмних продуктів, в яких можна передбачити алгоритм відображення такої ознаки. Загальний порядок відображення на рахунках-індикаторах представлений на рис. 2.7.

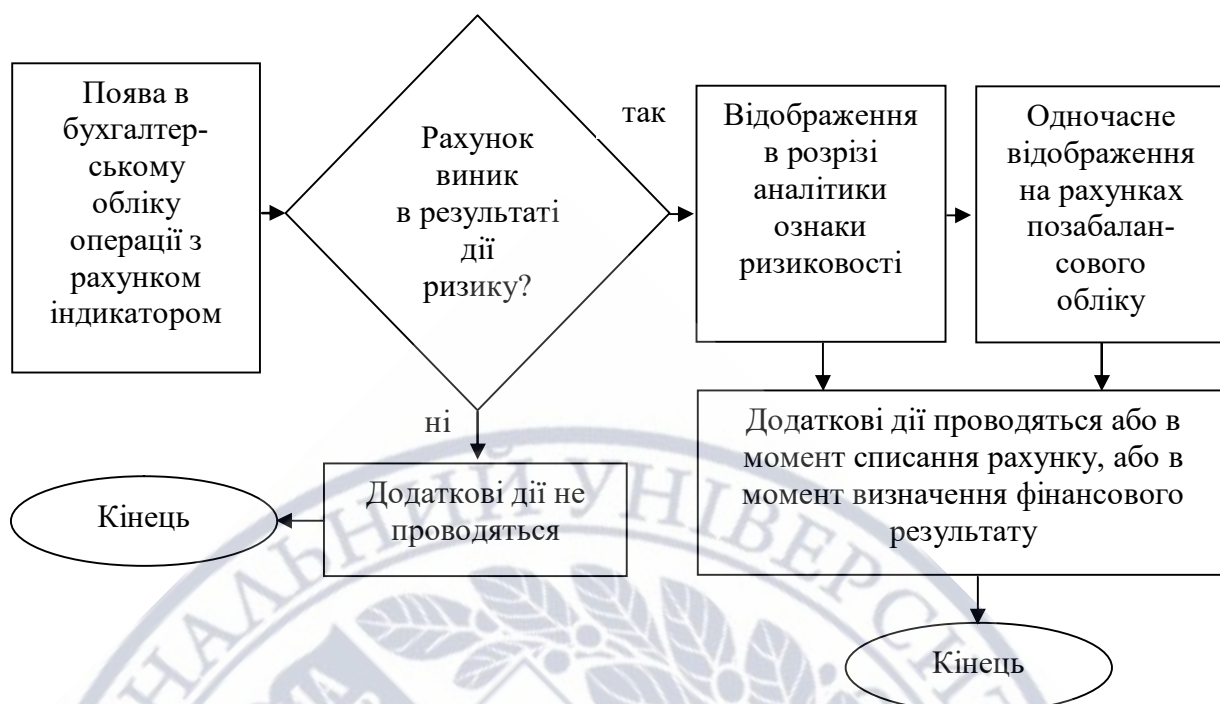

Рисунок 2.7. – Облікові процедури в момент відображення операції на рахунку-індикатору господарських ризиків

Джерело: сформовано автором за [64]

Як видно з рис. 2.7 поява рахунків-індикаторів в системі бухгалтерського обліку не завжди свідчитиме про наявність окремого ризику в господарській діяльності. Тому при необхідності формування кореспонденції рахунків з використанням рахунків-індикаторів, бухгалтеру необхідно здійснювати аналіз характеру господарської операції на відношення її до ризику.

Відображення ознаки ризиковості надасть змогу скоротити час на здійснення аналізу показників звітності, шляхом формування зведених та оборотних даних за ознакою ризиковості. Така можливість на сьогодні існує в спеціалізованих програмних продуктах з ведення бухгалтерського обліку.

Зокрема, в програмному продукті 1С: Підприємство існує можливість формування оборотних відомостей по рахунках бухгалтерського обліку не класичним способом, а з введенням індивідуальних налаштувань щодо групування та виведення інформації відповідно до потреб користувачів [76].

Крім того, наявність ознаки ризиковості для виділених рахунків бухгалтерського обліку вказує на те, що даний рахунок виступатиме

своєрідним індикатором появи ризику, або фактору ризику господарської діяльності, що сприятиме підвищенню ефективності та оперативності процесу моніторингу за господарськими ризиками суб'єкта господарювання.

Враховуючи дослідження М. Городиського, А. Орехової, І. Панченко, М. Якименко нами представлено удосконалений підхід до відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку за умов ризику, що представлено у додатку У [9, 42, 45, 64].

Даний підхід передбачає обов'язкову реєстрацію ознаки ризиковості на рахунках-індикаторах з метою подальшого формування інформації про вплив господарських ризиків на фінансові результати суб'єкта господарювання. Так, зокрема, при відображенні ознаки ризиковості для рахунків-індикаторів активів, капіталу та зобов'язання, інформація, яка відображається на даних рахунках аналізуватиметься на предмет характеру дії ризику, ймовірності появи ризику в майбутньому, залежності встановленого ризику від окремих дій посадових осіб тощо.

Для аналізу впливу дії ризику на фінансові результати використовуватиметься лише інформація, яка наводиться на рахунках-індикаторах доходів та витрат. Для такого аналізу пропонуємо до рахунку 79 «Фінансові результати» введення нового субрахунку 794 «Результат діяльності від непередбачуваних подій». На даний субрахунок списуватимуться лише ті доходи та витрати, які мають ознаку ризиковості операції, а усі інші доходи та витрати списуватимуться відповідно до діючої сьогодні методики на інші субрахунки до рахунку 79 «Фінансові результати».

Субрахунок 794 «Результат діяльності від непередбачуваних подій» виступатиме в ролі транзитного у зв'язку з тим, що після списання на нього усіх доходів та витрат з ознакою ризиковості, він закриватиметься на субрахунки 791 «Результат операційної діяльності», 792 «Результат фінансових операцій» та 793 «Результат іншої діяльності».

Закриття субрахунку 794 «Результат діяльності від непередбачуваних подій» на інші субрахунки до рахунку 79 «Фінансові результати» є

обов'язковою умовою для надання повної інформації про доходи та витрати у розрізі видів господарської діяльності, відповідно до вимог чинного законодавства щодо формування фінансової звітності про фінансові результати в розрізі видів господарської діяльності.

Для виконання такої умови пропонуємо субрахунок 794 «Результат діяльності від непередбачуваних подій» вести в аналітичних розрізах: результат операційної діяльності, результат фінансових операцій та результат іншої діяльності. Також запропонована методика бухгалтерського обліку операцій за умов ризику передбачає обов'язкове використання на підприємстві рахунків позабалансового обліку щодо непередбачених активів та зобов'язань.

Використання рахунків позабалансового обліку спричинене тим, що операції, які виникатимуть у майбутньому під дією ризику, але щодо яких є оцінка їх високої ймовірності, не можуть бути відображені на балансових рахунках відповідно до принципів бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою та відповідності нарахування доходів і витрат.

Спрямованість витрат на отримання доходу є одним із найважливіших умов економічно обґрунтованого формування фінансового результату в обліку. В іншому випадку будь-які витрати, понесені апаратом управління підприємства, незалежно від рішення його власників, були б не обґрунтованими витратами.

Таким чином, облік нерозподіленого прибутку як найважливішої складової власного капіталу ФГ «Лан Тропове» в цілях забезпечення прозорості такої інформації переважно потрібно будувати послідовно від періоду до періоду, включаючи в себе інформацію про всіх попередніх періодах; з урахуванням необхідності не тільки роздільного обліку прибутків і збитків, а й виділення конкретного періоду їх отримання; у розрізі напрямів розподілу та вилучення прибутку.

Особливу увагу користувачів інформації про прибуток залучають показники його іншого вилучення. Витрати визнаються такими тільки в тому випадку, якщо доведено їх зв'язок з одержуваними доходами.

Отже, витрати – це в чистому вигляді відволікання прибутку (власного капіталу) від основної діяльності, тобто «Вилучення капіталу», так як вони не

відповідають меті – отримання прибутку в статуті ФГ «Лан Тропове». Таким чином, такий підхід викривляє величину чистого прибутку і приховує найважливіший напрям у використанні капіталу підприємства. У зв'язку з цим, виходячи з економічного змісту розглянутих операцій, зазначені витрати необхідно перекваліфікувати і відображати в обліку як вилучення прибутку.

Запропонований підхід до формування показників фінансових результатів попередніх років дозволяє забезпечити прозорість інформації, оскільки користувач при першому зверненні до даних такого обліку одержує необхідний мінімум інформації про процеси створення прибутку та його вилучення, здійснених у попередніх звітних періодах.

Розроблена схема Н.С. Пасенко, О.А. Лаговської та М.В. Якименко відображення в обліку процесу розподілу прибутку дозволить виконати вимоги чинного законодавства і зробити процес розподілу прибутку більш прозорим як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів бухгалтерської (фінансової) звітності господарюючого суб'єкта. Фрагмент рекомендованої форми «Звіт про рух нерозподіленого прибутку» наведено в додатку Ф [47, 66].

У розробленій авторами формі внутрішньої звітності «Звіт про рух нерозподіленого прибутку» відображаються показники вилученого і капіталізованого прибутку з початку діяльності підприємства, сформовані на рекомендованих нами рахунках.

Такі показники звіту як «Нерозподілений прибуток попередніх звітних періодів (непокритий збиток)», «Нерозподілений прибуток звітного року (непокритий збиток)», а також «Фінансовий результат, отриманий у звітному періоді», повинні відповідати показникам Балансу (Звіту про фінансовий стан) та Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід). Усі інші статті є суто управлінськими.

Так, показник «Вилучений прибуток» та «Капіталізований прибуток» в розрізі більш детальних показників, вказують на напрями розподілу отриманого у звітному періоді, або нерозподіленого з попередніх звітних періодів прибутку. До таких напрямів належать: покриття збитків минулих

звітних періодів, реінвестування прибутку; відрахування прибутку до резервного капіталу, тощо. Крім того, використання прибутку на покриття збитків попередніх звітних періодів можливе лише в тому випадку, якщо прибуток отриманий від того ж виду господарської діяльності, що й збиток.

Важливе значення в запропонованому звіті має стаття «Розподілений та не використаний прибуток», яка вказує на те, що напрями використання (розподілу) прибутку були визначені вищим органом управління, але сам прибуток залишився не використаним. Така ситуація вказує на неефективність управління суб'єктом господарювання в частині прийняття фінансових рішень, а також недоцільність таких рішень. Показник не використаного прибутку складається з такого прибутку, який залишився в попередніх звітних періодах, а також прибутку щодо напрямів розподілу якого прийнято рішення, але безпосереднє використанн так і не відбулося на момент складання звіту.

Чинна ж система обліку побудована таким чином, що показники витрачання чистого прибутку за ряд попередніх років вилучаються з інформаційного обороту, так як відсутній відповідний інформаційний елемент, що відображає вилучення прибутку кумулятивним способом, тобто відсутні передумови для виконання вимоги прозорості інформації в бухгалтерській звітності про фінансові результати.

Інформація, що розкривається у фінансовій звітності повинна мати як якісні, так і кількісні характеристики. Розкриття облікової інформації в таких розрізах дозволяє користувачам поєднати існуючі характеристики й, таким чином, сформувати загальне уявлення про характер та розміри ризиків, які виникають на підприємстві.

Варто відмітити, що необхідність розкриття якісної інформації про схильність підприємства до ризиків, призводить до потреби проведення аналізу причин їх виникнення.

Інформацію про ризики, яким піддається підприємство, необхідно розкривати трьома варіантами:

1. Відображення інформації про ризики в пояснювальній записці.
2. Виділити в самостійну форму бухгалтерської звітності.

3. Коригування сформованої звітності на ризики, до яких схильне підприємство.

Якщо ризик істотний, то на його показник необхідно скоригувати фінансову звітність та розкрити інформацію про ризик в окремій формі, якщо ж він не суттєвий, то досить розкрити інформацію про ризик в пояснювальній записці до фінансової звітності.

Таким чином, порядок обліку і складання звітності по ризиках вимагає оцінки їх суттєвості. Одним з основних критеріїв такої оцінки є вплив ризику на економічні показники діяльності фермерського господарства.

Ризик визнається істотним, якщо він може вплинути на фінансовий стан, рух грошових коштів або результати діяльності ФГ «Лан Тропове».

Для оцінки умов визнання ризиків суттєвими, пропонується методика за впливом показників бухгалтерської звітності на найбільш затребувані оціночні показники економічної діяльності та фінансового стану підприємства. Є загальноприйняті показники оцінки діяльності товариства (коефіцієнти), які, по-перше, доступні бухгалтерам і, по-друге, мають звично встановлені оптимальні та граничні значення. ФГ «Лан Тропове» може обрати для себе показники в залежності від стратегічної програми, поставленої мети, від наявності інформації для оцінки, від професійних навичок бухгалтера. Рекомендуємо товариству закріпити в обліковій політиці перелік показників, які вони вважають достатніми для проведення оцінки.

Облік ризику за допомогою його відображення у вигляді самостійної форми бухгалтерської звітності ставить своїм завданням донести до всіх зацікавлених осіб інформацію про ті ризики, імовірність настання яких і розмір збитку від їх настання можуть бути оцінені з достатнім ступенем обґрунтованості. У такому звіті повинна знайти відображення як фінансова, так і нефінансова інформація (таблиця 2.5) [24].

Запропонований Звіт про ризики за звітний рік є суто управлінським звітом та містить інформацію про ризики господарської діяльності, які, безпосередньо, не знайшли свого відображення у бухгалтерському обліку, у зв'язку з тим, що факт господарського життя, спричинений дією ризику не

відбувся на підприємстві. Даний звіт складається лише з метою моніторингу ризиків, які мали місце в минулих звітних періодах, дія яких залишається і в звітному періоді (на що вказує показник «на початок періоду») [24].

Таблиця 2.5 – Звіт про ризики за звітний рік

Найменування ризику	Методи оцінки	На початок звітнього періоду	Зміни за звітний період		На кінець звітнього періоду
			збільшення	зменшення	
1	2	3	4	5	6
Ризик зміни ціни матеріалів після заключення умов договору, тис. грн	Аналітичний метод				
Ризик поставки неякісних матеріалів, тис. грн	Експертний метод	5,2		3,3	2,9
Ризик необхідності страхування поставки, тис. грн	Експертний метод		1,1		1,1

Джерело: сформовано автором на основі [24]

Показники змін за звітний період у звіті про ризики вказують на появу нових видів господарських ризиків або зменшення дії існуючого господарського ризику, що виникає в результаті прийняття заходів управління ризиками керівництвом товариства.

Фінансова інформація являє собою інформацію, виражену в грошових одиницях. Нефінансова інформація являє собою сукупність факторів, що впливають на виникнення і посилення ризику: ризикоутворюючі фактори, концентрація ризиків, методи управління та ін.

На даний момент у міжнародній практиці відсутні загальноприйняті форми звітності по ризиках. Це пов'язано з тим, що така звітність надзвичайно складна і опирається на безліч передумов і застосовує статистичні методики оцінки.

Об'єктивна необхідність пояснень і доповнень до звітності з'являється в процесі аналізу звітних даних, коли необхідно роз'яснити причини, в результаті яких змінилися фінансові результати діяльності або фінансовий

стан підприємства, які причини є випадковими, а які – стійкими; зміна яких чинників залежить від самого підприємства, а які визначені зовнішніми умовами функціонування підприємства; які з них можуть бути відрегульовані, які – ні.

При неможливості визначити достовірну оцінку ризику і його вплив на звітність, необхідно, на нашу думку, відобразити в поясненнях до звітності:

- характер ризику та очікуваний строк його настання;
- невизначеності, існуючі щодо терміну виконання і (або) величини ризику;
- неможливість проведення оцінки;
- ймовірне значення ризику або діапазон оціночних значень, якщо вони піддаються визначенню.

Це робиться для того, щоб користувач звітності самостійно оцінив наявні ризики згідно особистого досвіду й наявних знань. Оцінивши ризик, зацікавлений користувач самостійно коригує фінансовий результат звітного періоду.

Скоригований на ризик фінансовий результат може використовуватися при розрахунку різних фінансових показників, що характеризують діяльність товариства в звітному періоді.

Подання як внутрішнім, так і зовнішнім користувачам повної інформації про операції з урахуванням ризиків, яка б дозволяла достовірно оцінити їх можливий вплив на фінансовий стан товариства, повинно бути головним завданням відображення таких операцій у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

У першу чергу необхідно зробити головний акцент на опис особливостей кожної концентрації, на процедури управління ризиками та оцінку допустимого рівня ризику. Всі ці кроки в цілому дозволять проводити постійний і незалежний моніторинг та контроль ризиків.

Часткове відображення у звітності якісної інформації у вигляді окремого пояснення до фінансової звітності наведено в таблиці 2.6 [43].

Кількісні характеристики ризиків господарської діяльності повинні розкривати зведені кількісні дані про ризик, якому піддається підприємство на основі даних, сформованих на підставі даних бухгалтерського обліку.

Таблиця 2.6 – Ризики господарської діяльності

№ п/п	Найменування якісних характеристик	Код	Ризики господарської діяльності		
			за 2020 р.	за 20__ р.	за 20__ р.
1	Здатність підприємства до ризику	100	Ризик необхідності страхування поставки		
2	Причини виникнення ймовірних ризиків	110	1) Неврахування справедливої вартості при оцінці матеріалів; 2) Наявність пошкоджень реалізованих активів		
3	Основні напрями діяльності підприємства в управлінні ризиками	120	1) Усунення ризику; 2) Страхування ризику.		
4	Методи оцінки ризиків, які використовуються	130	1) Експертна оцінка; 2) Аналітична оцінка		
5	Мета управління ризиками	140	Мінімізація впливу на фінансові результати		
6	Політика управління ризиками	150	Повне усунення ризику		

Джерело: сформовано автором на основі [43]

Отже, як бачимо, даний звіт надає інформацію стосовно основних ризиків господарської діяльності, які мали місце на підприємстві, а також заходів, які приймаються щодо їх усунення, тощо. Даний звіт складається для вищих органів управління з метою оцінки рівня товариства та ефективності функціонування системи ризик-орієнтованого управління.

2.4. Автоматизація бухгалтерського обліку фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління

На сучасному етапі розвитку світової економіки все більше уваги приділяється цифровим технологіям та електронному бізнесу. Сюди спрямовуються інвестиційні потоки, тут накопичуються людські та фінансові ресурси світу. На фоні глобалізації всіх соціальноекономічних і суспільно-політичних процесів, трансформації ціннісних систем і поглядів з кожним

днем збільшуються швидкість і обсяг отримання інформації, спостерігається перенасиченість інформаційного простору та комунікаційних систем. Усе частіше «цифрова економіка» переплітається з традиційною економікою, роблячи складнішим чітке розмежування між ними. Під цифровою економікою розуміють виробництво, продажі й постачання продуктів через комп'ютерні мережі [12].

Виклики сучасного розвитку економіки вимагають всебічних знань фахівця з обліку, оскільки сучасні інформаційні технології впливають на фінансову звітність бізнесу, держави та корпорацій, а також на стосунки між зацікавленими сторонами. У зазначеному контексті професія бухгалтера у провадженні практичної діяльності вимагає не просто застосування класичних знань теорії обліку, а й використання сучасних економіко-правових та інформаційних знань.

Вагомий внесок у дослідження питань автоматизації бухгалтерського обліку на підприємстві загалом та фінансових результатів зокрема зробили такі вітчизняні та закордонні науковці, як М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, В. П. Завгородній, С. В. Івахненко, М. В. Кужельний, В. І. Подольський, М. В. Романів, В. Д. Шквір, Е. Л. Шуремов та багато інших.

Аналізуючи праці таких авторів, як: С. Гаркуша, В. Плаксієнко, І. Баланюк, Н. Гура, В. Сопко – дійшли висновку, що за окремими оцінками «облік як одна із функцій управління незалежно від форм власності й типу економічних відносин обслуговує управлінський процес, створюючи понад 80 % інформаційної бази управлінських рішень, що приймаються» [52].

На наш погляд основні напрями, можливості і можливі вигоди від автоматизації облікових процесів представлено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7. – Напрями, можливості та можливі вигоди від автоматизації облікових процесів [3].

Направлення автоматизації системи обліку	Можливості автоматизації процесів	Можливі вигоди
1	2	3
Єдиний	1) єдина інформаційна база для всіх	1) підвищення ефективності

Продовження таблиці 2.7

1	2	3
інформаційний простір	структурних підрозділів підприємства; 2) оперативне отримання інформації; 3) обмін даними між відокремленими підрозділами підприємства.	роботи підприємства; 2) ефективний контроль над діяльністю підприємства; 3) своєчасність прийняття управлінських рішень.
Облік кадрів	1) планування потреби в персоналі; 2) автоматизований кадровий облік; 3) автоматичне формування кадрових документів та відповідних форм звітності.	1) оперативність доступу до кадрової інформації; 2) ефективне управління кадрами.
Облік праці та її оплати	1) автоматизація обліку праці та її оплати у відповідності до чинного законодавства.	1) підвищення ефективності праці працівників підприємства; 2) більш точний розрахунок заробітної плати.
Облік реалізації товарів (робіт, послуг)	1) реєстрація замовлень; 2) автоматичне оформлення документів; 3) автоматизація оплати за товари (роботи, послуги).	1) підвищення ефективності роботи; 2) контроль за дебіторською заборгованістю.
Бюджетування, управління фінансами	1) планування руху коштів підприємства; 2) фінансовий аналіз; 3) оперативний облік руху грошових коштів; 4) планування надходження і витрат грошових коштів.	1) контроль за результатами діяльності підприємства; 2) ефективне управління коштами підприємства.
Облік запасів	1) облік запасів за місцями зберігання; 2) контроль та облік зберігання запасів в аналітичному розрізі.	1) підвищення ефективності роботи працівників складу; 2) підвищення швидкості оформлення надходження та вибуття запасів.
Облік придбання товарів (робіт, послуг)	1) управління замовленнями підприємства; 2) управління закупівлями.	1) оптимізація закупівель; 2) ефективне використання оборотних засобів
Автоматизація розрахунку собівартості	1) автоматичний розрахунок собівартості; 2) оперативне отримання інформації про собівартість готової продукції.	1) зниження собівартості готової продукції за рахунок оперативного прийняття управлінських рішень (в основному ефективно для несіельськогосподарських підприємств).
Звітність підприємств	1) створення системи оперативної звітності; 2) формування аналітичних звітів.	1) своєчасність прийняття управлінських рішень.

Таким чином, інформаційні технології (як процеси систематизації даних і обробки інформації) забезпечують автоматизацію методу бухгалтерського

обліку і інших функцій управління в інформаційних системах. Також впровадження сучасних інформаційних технологій в організації бухгалтерського обліку істотно підвищує ефективність системи обліку і подальший розвиток підприємства в умовах ринкової економіки України.

Оскільки, інформаційні технології мають невід’ємне значення у бізнесі, то до бізнес-ризиків можна віднести ризики автоматизації. Під ризиками автоматизації розуміють загрозу виникнення втрат або збитків у процесі створення, передачі, збереження та використання інформації в результаті застосування сучасних інформаційних технологій обробки даних засобами комп’ютерної та телекомунікаційної техніки.

Розрізняють загрози двох типів: такі, що пов’язані з посяганням на інформаційні ресурси, і такі, що виникають під час впровадження та функціонування інформаційної системи самого підприємства. Основними засобами інформаційних загроз є [13]:

- маніпулювання інформацією (дезінформація, викривлення інформації, запуск в інформаційне середовище неповної або неправдивої інформації);
- порушення встановленого порядку інформаційного обміну, несанкціонований доступ або необґрунтоване обмеження доступу до інформаційних ресурсів, протиправний збір і використання інформації;
- руйнування і використання чужих інформаційних ресурсів;
- інформаційний тероризм (розповсюдження вірусів, встановлення закладних пристроїв, використання засобів перехоплення інформації, незаконне використання чи порушення роботи інформаційно-телекомунікаційних систем, нав’язування фальшивої, оприлюднення компрометуючої інформації тощо).

Інформаційні ризики за своїм походженням поділяються на три категорії [53]:

- ризики, пов’язані з втратою (витоком, руйнуванням, знищенням) інформації;

– ризики, пов’язані з формуванням інформаційного ресурсу (використання неповної, неправдивої інформації, відсутність необхідної інформації, дезінформація): ризики збору інформації, ризики узагальнення і класифікації, ризики обробки інформації, ризики представлення;

– ризики, пов’язані з інформаційним впливом на діяльність підприємств (поширення неправдивої, негативної інформації, інформаційно-психологічний вплив на працівників, клієнтів, інформаційний тероризм).

Загрози, пов’язані із життєвим циклом інформаційної системи, можна розглядати в контексті двох підходів:

– із класифікацією з поділом на технічні ризики та ризики, пов’язані з управлінням процесом розроблення системи;

– у контексті аналізу етапів життєвого циклу облікової системи.

Отже, при впровадженні інформаційних технологій автоматизації бухгалтерського обліку на підприємстві потрібно чітко виокремити та оцінити можливі ризики, пов’язані зі створенням принципово нових умов праці облікового апарату, змінами в організаційній структурі підприємства, впровадженні комп’ютерних інформаційних технологій, створенні нових відкритих для зовнішнього середовища комунікаційних каналів передачі інформації. Потрібно розрізняти інформаційні ризики, пов’язані зі створенням, передачею, збереженням і використанням інформації засобами комп’ютерної і телекомунікаційної техніки, та ризики, які виникають на етапах проектування, аналізу, впровадження та експлуатації інформаційної системи бухгалтерського обліку.

У процесі дослідження з’ясовано, що на сучасний ринок бухгалтерських програмних продуктів представлений наступними рішеннями, а саме: «BAS Бухгалтерія», «1С: Підприємство 8», «БЕСТ», «Фін Експерт», «X-DOOR», «GrossBee XXI», «М.Е.Doc», «FREDO Звіт» та інші.

Детальніше зупинимось на функціональних особливостях програмного продукту «1С: Підприємство 8», так як досліджуване підприємство ФГ «Лан-Тропове» у своїй господарській діяльності використовує саме цей програмний продукт.

Програмний продукт 1С: Підприємство 8 є програмним продуктом, який призначено для автоматизації процесів бухгалтерського обліку і управління виробничими процесами на підприємстві, що дозволяє автоматизувати будь-які ділянки обліку, будь-то регламентований або управлінський, бухгалтерський або фінансовий, розрахунок собівартості виробництва або управління взаємовідносинами з клієнтами.

Функціональні особливості програмного продукту складаються з двох компонентів: платформа і конфігурація. Конфігурація – те, з чим безпосередньо мають справу користувачі.

Досліджуване підприємство ФГ «Лан Тропове» використовує конфігуратор «Управління сільськогосподарським підприємством для України», у якому автоматизовано регламентні операції, виконувані після закінчення місяця, в тому числі переоцінка валюти, списання витрат майбутніх періодів, визначення фінансових результатів та інші.

До складу конфігуратора «Управління сільськогосподарським підприємством для України» входить набір звітів «Довідки-розрахунки», що відображають розрахунки, пов'язані з проведенням регламентних операцій по закриттю місяця: «Розподіл непрямих витрат», «Переоцінка валютних коштів» та інші.

Всі господарські операції, що відображаються в бухгалтерському та податковому обліку, можна розділити на кілька груп з точки зору послідовності їх проведення в рамках звітного періоду.

Класифікація господарських операцій:

- ✓ Операції, повторювані протягом місяця - це звичайні господарські операції, такі як платежі по банку і касі, надходження і реалізації товарів, випуск продукції та інші. Будь-яка з цих операцій може відбутися в середині місяця довільну кількість разів;

- ✓ Операції, що відображаються один раз на місяць - це звичайні операції, але реєстровані, як правило, один раз в кінці місяця, наприклад, нарахування зарплати ;

✓ Регламентовані операції, що виконують розрахунок (перерахунок, оцінку) статей обліку - за допомогою цих розрахунків, проведених в кінці місяця, формується остаточна оцінка статей активів, зобов'язань і витрат в обліку;

✓ Регламентовані операції з податку на прибуток - це операції, призначені для розрахунку відстрочених податкових активів і зобов'язань і для відображення витрат з податку на прибуток;

✓ Визначення фінансового результату - операція, до моменту якої вже повинні бути розраховані всі доходи і витрати, включаючи витрати з податку на прибуток.

Велика частина регламентованих операцій виконується спеціалізованим документом «Закриття місяця». Виконання інших операцій забезпечується спеціальними окремими документами.

До регламентованих операцій, що завершують період, в типовій конфігурації відносяться (рис. 2.8):

- нарахування амортизації необоротних активів у бухгалтерському і податковому обліку;
- переоцінка валютних коштів і відображення курсових різниць у бухгалтерському і податковому обліку;
- розрахунок і списання сум витрат майбутніх періодів; - коригування вартості списаної номенклатури у бухгалтерському обліку
- для організацій, в обліковій політиці яких встановлений спосіб оцінки запасів "по середній", виходячи з середньої вартості списаних товарів на кінець місяця; -

розрахунок фактичної собівартості продукції (послуг) і коригування зроблених впродовж місяця проводок;

- переоцінка вартості запасів на дату балансу у бухгалтерському обліку (по номенклатурних позиціях, для яких визначена ціна чистої вартості реалізації), якщо для організації вказані параметри оцінки запасів на дату балансу.

Закрытие месяца: Проведен

Действия

Номер: 00000000004 от: 31.01.20 23:59:59 Советы по 1С:Бух

Организация:

Список	БУ	НУ
⊕ Начисление амортизации	☒	☒
Переоценка валютных средств	☐	☐
Распределение ТЗР	☐	☐
Корректировка фактической стоимости номенклатуры	☐	☐
Списание расходов будущих периодов	☐	☐
Расчет и корректировка себестоимости продукции (услуг)	☒	☒
⊕ Регламентные операции по бухгалтерскому учету	☐	☐
⊕ Технологические операции по налоговому учету	☐	☒

Ответственный:

Комментарий:

Все операции Печать OK Записать Закреть

Рисунок 2.8. – Формування документа «Закриття періоду»

Джерело: сформовано автором

Документ «Визначення фінансових результатів» служить для визначення фінансового результату діяльності підприємства шляхом закриття «згортання» доходів і витрат, а також для формування залишку нерозподіленого прибутку (непокритого збитку). Документ проводять у кінці місяця, після відображення усіх господарських операцій, що впливають на доходи і витрати, включаючи витрати по податку на прибуток. При закритті доходів і витрат накопичені залишки на рахунках класів 7, 8 і 9 списуються на відповідні субрахунки рахунку 79 «Фінансових результатів».

При проведенні документу зі встановленою позначкою «Розраховувати прибуток/збиток» отриманий фінансовий результат з урахуванням використаного в поточному періоді прибутку (субрахунок 443 «Прибуток, використаний в звітному періоді») списується на субрахунок 441 «Нерозподілений прибуток» або 442 «Непокритий збиток».

Таким чином, автоматизація системи бухгалтерського обліку дозволяє істотно полегшити працю бухгалтера, позбутися від рутинної роботи, підвищує оперативність та точність облікової інформації, дозволяє звернути

більшу увагу на проведення економічного і фінансового аналізу роботи підприємства та пошуку резервів щодо підвищення ефективності цієї роботи. Саме тому підприємствам необхідно визначитися з вибором програмного забезпечення, яке було здатне задовільнити всі потреби обліку підприємства і водночас було досить економним і не потребувало великих витрат на його придбання, а також не вимагало від бухгалтера специфічних навичок програмування. Тільки за умови вибору можна максимізувати ефективність та ведення облікової діяльності, що, безумовно, є необхідним кроком на шляху до розвитку підприємства.

Для мінімізації інформаційних ризиків необхідним є забезпечення належного контролю за доступом до інформації через використання адміністративних та технічних засобів захисту. Удосконалення інформаційної системи обліку передбачає організацію контролю несанкціонованого використання інформації та попередження її фальсифікації обліковим персоналом. З метою мінімізації негативного економічного результату діяльності, який пов'язаний з фінансовими та часовими втратами на виправлення організаційних ризиків, необхідна детальна їх класифікація на етапах автоматизації обліку. Належний та своєчасний контроль проблем впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку допоможе знайти шляхи побудови ефективного моніторингу виникнення можливих ризиків та мінімізації їх наслідків.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного дослідження у розділі 2 можна зробити наступні висновки:

1. У процесі дослідження сформовано основні етапи формування управлінської облікової політики ризиків та складові такої політики в якості інструменту, який дозволяє власникам організувати бухгалтерський облік так, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління ризиками.

2. Система бухгалтерського обліку є важливим та об'єктивним джерелом інформації на підприємстві для потреб управління. Використання рахунків-індикаторів підвищить оперативність управлінського процесу у виявленні ризиків, а також дозволить здійснити оцінку ймовірності настання подібних ризиків у майбутньому.

3. Важливим елементом методу бухгалтерського обліку є оцінка, як процес вартісного вираження об'єктів бухгалтерського обліку, у зв'язку з чим запропоновано перелік етапів оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку, а також порядок оцінки ризиків в бухгалтерському обліку з використанням визначених рахунків-індикаторів.

4. Автоматизація системи бухгалтерського обліку дозволяє істотно полегшити працю бухгалтера, позбутися від рутинної роботи, підвищує оперативність та точність облікової інформації, дозволяє звернути більшу увагу на проведення економічного і фінансового аналізу роботи підприємства та пошуку резервів щодо підвищення ефективності цієї роботи. Для мінімізації інформаційних ризиків необхідним є забезпечення належного контролю за доступом до інформації через використання адміністративних та технічних засобів захисту.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В УМОВАХ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Організаційні аспекти аналізу фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління

Великого значення в сучасних умовах розвитку та вдосконалення ринкових відносин в Україні набуває якісний аналіз фінансових результатів діяльності підприємства. Його здійснення впливає на прийняття правильного рішення щодо управління капіталом, мінімізує фінансові ризики підприємства, сприяє підвищенню ефективності його діяльності, найбільш раціональному використанню матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно поєднати фактори, а саме: достовірну інформацію про результат діяльності підприємства, яка сформована з урахуванням специфіки господарювання та його організаційної структури; використання сучасних методів фінансового аналізу; формування об'єктивних висновків про загальний стан підприємства та визначення способів розв'язання визначених проблем. Отже, виникає необхідність виділення найвагоміших показників впливу на прибутки та доцільність прийняття відповідних управлінських рішень.

Крім того, результати фінансового аналізу свідчать про рівень конкурентноспроможності підприємства, мають важливе значення не тільки для підприємства, а й і для зовнішніх користувачів: фінансових та податкових органів, комерційних банків, акціонерів, власників, менеджерів та інших.

Потреба у здійсненні якісного фінансового аналізу особливо набуває актуальності у випадках, коли підприємство не здатне правильно оцінити свій фінансовий стан, що в майбутньому створює серйозні перешкоди для здійснення його ефективної діяльності.

Методологічною основою аналізу фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління є прийнята для всіх підприємств, незалежно

від організаційно-правової форми і форми власності, модель їхнього формування і використання. Тому головними завданнями аналізу фінансових результатів підприємства є:

- 1) систематичний контроль за виконанням планів прибутку;
- 2) виявлення факторів впливу на формування прибутку та розрахунки їхнього впливу;
- 3) вивчення напрямків і тенденцій розподілу прибутку;
- 4) виявлення резервів збільшення прибутку;
- 5) розробка заходів для використання виявлених резервів [1, 62].

Дослідження підходів до аналізу фінансових результатів підприємства показало, що більшість авторів в питанні аналітичної оцінки фінансових результатів підприємства здійснюють за такими напрямками, як: оцінка рівня, динаміки й структури фінансових результатів та показників, що їх формують, тобто доходів і витрат; аналіз фінансового результату від операційної діяльності, як основної діяльності підприємства; визначення впливу основних факторів на формування фінансового результату суб'єкта господарювання та аналіз показників рентабельності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Окремі підходи до аналізу фінансових результатів підприємств

Автор, джерело	Напрями проведення аналізу фінансових результатів
1	2
Чмутова В.П.[62, С. 66–69]	1. Аналіз показників фінансових результатів за видами їх діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна) в їх динаміці та їх структура. 2. Фактори, які призвели до змін показників фінансових результатів.
Стаднюк Т.С.[54]	1. Аналіз доходів і витрат та рентабельності. 2. Аналіз фінансових результатів.
Яріш П.М., Касьянова Ю.В. [68]	1. Математико-статистичні методи дослідження фінансових результатів: економічні методи, методи економічної кібернетики й оптимального програмування, методи дослідження операцій і теорії прийняття рішень. 2. CVP-аналіз і концепція фінансового важеля.
Білик М.Д., Припуляк Н.М., Павловська О.В., Невмержицька М.Ю. [2]	1. Вертикальний і горизонтальний аналіз фінансових результатів підприємства. 2. Факторний аналіз прибутку. 3. Аналіз показників рентабельності. 4. Факторний аналіз показників рентабельності.

Продовження таблиці 3.1

1	2
	5. Система «директ-кост» як теоретична база аналізу витрат та оптимізації прибутку. 6. Аналіз резервів збільшення прибутку.
Школьник І.О. [58]	1. Оцінка динаміки й складу фінансових результатів. 2. Факторний аналіз прибутку від операційної діяльності. 3. Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу виробництва та прибутку. 4. Аналіз рентабельності підприємства.
Мочаліна З.М., Поспелов О. В. [36]	1. Структурно-динамічний аналіз фінансових результатів, у тому числі доходів та витрат. 2. Факторний аналіз фінансових результатів. 3. Коефіцієнтний аналіз фінансових результатів. 4. Аналіз показників рентабельності.

Джерело: сформовано автором на основі [2, 36, 54, 58, 62, 67]

Слід зазначити, що в процесі аналізу фінансових результатів важливим чинником стає інформаційна база, тобто вихідні дані для проведення аналізу. У сучасних умовах інформаційною базою для аналізу прибутку та рентабельності є: бізнес-план; фінансовий план; форма № 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан); форма № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід); форма 3 «Звіт про рух грошових коштів» (за прямим, не прямим методами); форма № 4 «Звіт про власний капітал» (Звіт про зміни у власному капіталі); податкова Декларація підприємства; матеріали маркетингових досліджень [33].

У ході аналізу фінансових результатів підприємства можуть використовуватись різноманітні прийоми, методи та моделі аналізу. Їх кількість та спектр залежать від конкретних цілей та завдань. У той же час залишається до кінця невизначеним, який метод аналізу є найбільш прийнятним на практиці, що надає можливість усебічно і комплексно провести аналіз фінансових результатів підприємства, обґрунтувати ефективні управлінські рішення щодо удосконалення фінансової політики підприємства, спрямованої на його розвиток. Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що більшість науковців надають перевагу горизонтальному, вертикальному та коефіцієнтному аналізу (84,6%) [25]. Проте, для отримання якісних показників доцільно проводити поетапний моніторинг фінансових результатів. Сутність

вищезазначеного моніторингу полягає у поєднанні на різних етапах аналізу певного спектру різноманітних методів, а саме: коефіцієнтного методу, методів горизонтального та вертикального порівняльного аналізу, методу базисних підстановок, методу відносних різниць; а також методів кореляційного та регресійного аналізу, що дають можливість не тільки проводити аналіз статей балансу підприємства, але і робити порівняльний аналіз по ряду підприємств окремої галузі господарства або таких, що займаються аналогічними видами діяльності. Такі співставлення доцільно проводити не тільки за звітний період, але і за ряд років, що відображає доволі тривалий період діяльності підприємства. Це дозволяє визначати тенденції розвитку підприємства на перспективу, що має велике значення в практичній діяльності, оскільки підприємства здійснюють як довгострокове, так і середньострокове та поточне планування своєї діяльності. Таким чином, даний підхід забезпечує комплексний аналіз діяльності підприємства, можливість встановити тенденції його розвитку, причини зміни доходів, витрат, показники рівня прибутку. Порівняти показники з середньогалузевими даними та прийняти оптимальні управлінські рішення щодо підвищення ефективності діяльності даного підприємства.

Етапи аналізу фінансових результатів, інструментарій для їх виконання, отримані результати та можливі управлінські рішення представлені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Етапи аналізу фінансових результатів, інструментарій для їх виконання, отримані результати та можливі управлінські рішення

Етапи	Інструментарій	Отримані результати	Управлінські рішення
1	2	3	4
Аналіз основних показників ефективності фінансової сфери	Коефіцієнтний метод, порівняльний метод, методи горизонтального та вертикального порівняльного аналізу	Стан фінансової діяльності та фінансові можливості підприємства	Підвищення конкурентоспроможності підприємства
Аналіз основних показників виробничої		Ступінь придатності основних засобів в виробництві, рівень	Виявлення резервів подальшого підвищення ефективності

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4
сфери		використання основних засобів та матеріалів у дохідності підприємства	Виробничої діяльності, модернізація основних засобів на виробництві
Аналіз основних показників розвитку підприємства		Стан виробництва та фінансових результатів; визначення перспектив для розвитку та закріплення позицій на ринку	Визначення конкурентної позиції підприємства в рамках конкретного регіонального ринку відповідної продукції, введення нової продукції на ринок, пошук нових сегментів
Аналіз собівартості за елементами операційних витрат	Методи вертикального та горизонтального порівняльного аналізу	Зміна за період величини витрат на виробництво, які входять у собівартість продукції	Зменшення витрат на виробництво, які входять у собівартість продукції
Аналіз структури бухгалтерського балансу	Методи вертикального та горизонтального порівняльного аналізу	Величина змін, які відбулися за аналізований період та визначення наслідків	Визначення змін в аналізованому періоді щодо базисного періоду або до бізнес-плану, виявлення факторів, які привели до змін
Аналіз фінансового стану підприємства	Коефіцієнтний метод, горизонтальний порівняльний аналіз	Рівень фінансових результатів, які зумовлюють можливості підприємства	Пошук альтернативних рішень, які в повній мірі використовують можливості підприємства
Аналіз рентабельності продукції	Метод базисних підстановок	Оцінка ефективності та раціональності використання вкладених коштів	Внесення корекції до стратегічного плану
Аналіз тенденцій розвитку	Метод трендового аналізу	Визначення змін у господарській політиці підприємства більш, ніж за 2 послідовних роки	Визначення показників якості роботи підприємства за визначений період, визначення шляхів нормалізації діяльності підприємства
Побудова економіко-математичних моделей			
Побудова лінійної багатофакторної регресійної економіко-математичної моделі	Методи кореляційного та регресійного аналізу	Виявлення загальних законно мірностей, зв'язків та залежності між чистим прибутком та впливаючих на нього факторів	Залучення інвестицій

Джерело: сформовано автором на основі [34]

Аналіз даних таблиці свідчить, що найчастіше під час аналізу показників фінансової та виробничої сфери, собівартості за елементами операційних витрат, структури бухгалтерського балансу, загального фінансового стану підприємства використовують методи вертикального та горизонтального порівняльного аналізу.

Таким чином, у ролі важливого інструменту методики аналізу фінансових результатів діяльності підприємств виступає аналітична оцінка у вигляді технічних прийомів і способів аналізу. Ця оцінка використовується на різних етапах дослідження формування, розподілу та використання фінансових результатів для:

- первинної обробки зібраної інформації (перевірки, групування, систематизації);
- вивчення стану та закономірностей формування витрат, доходів і розрахунку фінансових результатів;
- визначення впливу факторів на результати діяльності підприємств;
- підрахунку невикористаних і перспективних резервів підвищення ефективності діяльності;
- узагальнення результатів аналізу;
- обґрунтування бюджетів та сценаріїв розвитку підприємств і прийняття управлінських рішень.

Застосування аналітичної оцінки надає можливість сформувати значний обсяг інформації, необхідної для здійснення прийняття управлінських рішень за формуванням, розподілом і використанням фінансових результатів. Цільовим спрямуванням дослідження використання методичного інструментарію економічного аналізу в процесі аналітичного забезпечення фінансових результатів підприємств є формування єдиних теоретичних положень і розробка універсальних рекомендацій щодо використання аналітичної оцінки процедур у ході формування інформаційної бази.

На рис 3.1. відображено концептуальний підхід до використання аналітичної оцінки фінансових результатів.

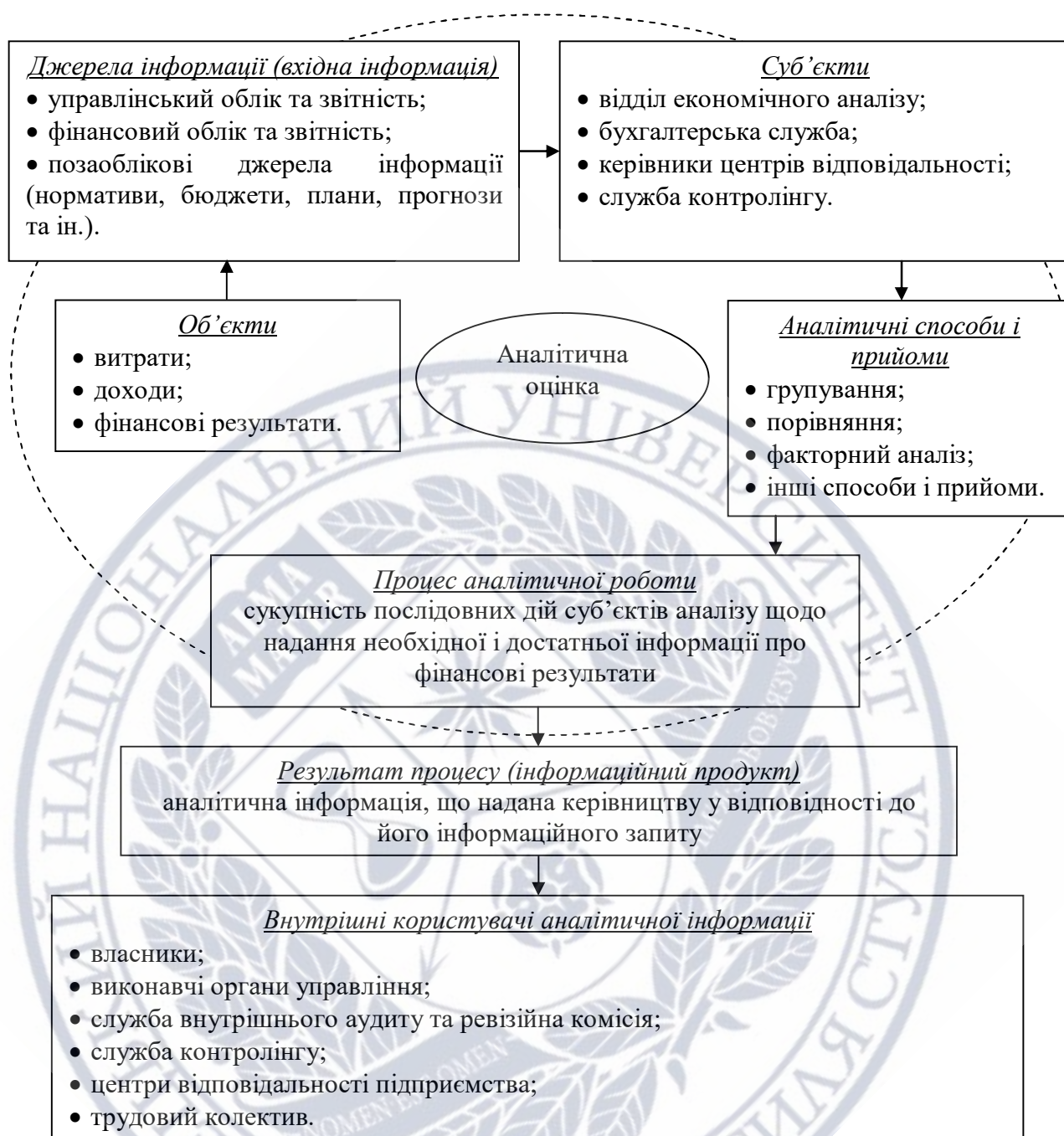

Рисунок 3.1. – Концептуальний підхід до використання аналітичної оцінки фінансових результатів

Джерело: запропоновано автором

Оцінити фінансову звітність підприємства допомагають також різні фінансові коефіцієнти, що показують фінансові пропорції між різними статтями звітності, а саме: показники ефективності виробничої діяльності; показники ділової активності; показники ліквідності; показники фінансової стійкості. В залежності від конкретних цілей та завдань можна виконати фінансовий аналіз різного ступеня деталізації.

Вважаємо, що застосування аналітичної оцінки в процесі формування аналітичної бази фінансових результатів повинно допомогти керівництву товариства у визначенні незвичайних операцій або подій, а також сум, показників та тенденцій, які можуть свідчити про нетипові обставини в процесі формування, розподілу та використання фінансових результатів.

У той же час, не потрібно зводити аналіз до вивчення набору або переліку показників ефективності господарської діяльності та їх відхилень, оскільки ані самі показники, ні їх динаміка не є доказами порушення нормального ходу формування фінансових результатів підприємства. Пріоритетною в цілях самого економічного аналізу є орієнтація на дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ і процесів та прогнозування їх майбутніх значень. Саме це дозволяє знайти вузькі місця і визначити ділянки, які потребують контролювання.

Адекватна оцінка формування прибутку підприємства з метою аналітичного забезпечення фінансових результатів зумовлена оптимальним вибором методичного підходу її проведення. Треба зазначити, що методика аналізу – це сукупність способів, прийомів, які використовуються для систематичного, послідовного, найбільш доцільного проведення практичної аналітичної роботи. Це зробить можливим критичну оцінку фінансових результатів діяльності підприємства як у статичі за певний період, так і в динаміці – за ряд періодів, дасть змогу визначити «больові точки» у фінансовій діяльності та способи більш ефективного використання фінансових ресурсів, їх раціонального розміщення.

Вчасний та неупереджений аналіз фінансових результатів сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємств, найбільш доцільному та ефективному використанню основних засобів, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, усунення додаткових витрат. А отримані результати аналізу створюють об'єктивні умови для збільшення ефективності управлінських рішень, а також отримання аргументованої облікової та аналітичної інформації для планування і прогнозування фінансових результатів [47, с. 154-157].

Важливим джерелом резервів зростання прибутковості ФГ «Лан Тропове» є оптимізація структури товарної продукції, тобто зростання частки тих видів продукції, які приносять більший прибуток товариству. Однак безплановість виробництва необхідних обсягів за видами сільськогосподарської продукції веде до зміни кон'юнктури ринку і, відповідно, до визначної щорічної зміни ціни на один і той же вид продукції.

Формування фінансових результатів повністю залежить від цілей підприємства. Якщо підприємство ставить ціллю високі темпи розвитку, збільшує обсяг продажу і завойовує значну частину ринку, то метою формування фінансових результатів є високі темпи їхнього зростання. Якщо підприємство стабілізує свою діяльність, задовольняється мінімальним рівнем рентабельності або навіть збитковою діяльністю, то управління фінансовими результатами повинно бути зосереджене на отримання такої суми, що забезпечує поточну платоспроможність. А якщо в основу діяльності підприємства покладено інтереси власників, то цільовою настановою формування кінцевих фінансових результатів є такі показники, як рентабельність інвестиційного чи власного капіталу.

З метою підвищення економічної ефективності виробництва ФГ «Лан Тропове» потрібне оновлення матеріально-технічної бази підприємства шляхом лізингового придбання техніки; залучення кредитів під прибуткові проекти, що здатні принести товариству високий дохід; зменшення дефіциту власного капіталу за рахунок прискорення його оборотності шляхом скорочення наднормативних залишків запасів, незавершеного виробництва, виробничо-комерційного циклу.

Економічні умови в Україні та ФГ «Лан Тропове» зокрема характеризуються кризовими явищами, посиленням конкуренції, існуванням та поширенням інформаційних війн, що зумовлює необхідність впровадження нових методів управління підприємством з метою забезпечення його ефективного функціонування. В таких умовах актуальними завданнями є ідентифікація ризиків господарської діяльності з метою розробки відповідних моделей управління. Визначення характеру ймовірних ризиків, оцінка їх

впливу на діяльність підприємства, заздалегідь розроблений антикризовий інструментарій є одним з важливих завдань планування господарської діяльності.

Ризик-менеджмент розглядається як центральна частина стратегічного управління організацією, завданням якої є ідентифікація ризиків і управління ними. При цьому ризик-менеджмент як єдина система управління ризиками повинна включати в себе програму контролю над виконанням поставлених завдань, оцінку ефективності проведених заходів, а також систему заохочення на всіх рівнях організації.

Формування системи ризик-менеджменту на підприємстві починається із визначення цілей управління ризиками на підприємстві і ідентифікації ризиків, які мають підпорядковуватись вище зазначеним цілям.

У додатку Х розглянуті основні методи ідентифікації ризиків, які найбільш часто зустрічаються і використовуються. Узагальнення цих методів проведено на основі міжнародного Стандарту ISO / IEC 31010:2009 «Менеджмент ризиків. Методи оцінки ризиків» («Risk management – Risk assessment techniques»), який фокусується на поняттях, процесах і виборі методу оцінки ризиків [68].

Вибір конкретного методу ідентифікації ризиків визначається специфікою господарської діяльності, масштабом змін, особливістю системи організації процесу ризик-менеджменту на підприємстві.

Таким чином, значна перевага моніторингу полягає у забезпеченні комплексного аналізу фінансових результатів, наочності відображення динаміки і змін показників, які аналізуються, ефективному виборі управлінських рішень на основі аналітичних даних. Правильно обрана методика аналізу фінансових результатів може стати фундаментом для отримання достовірних показників, та, як результат, максимально ефективного використання фінансових ресурсів підприємства, дотримання розрахункової та кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних та інвестиційних коштів, фінансового прогнозування з метою ефективного функціонування підприємства в майбутньому.

Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ФГ «Лан Тропове» є необхідною умовою ефективного управління доходами і витратами з метою збільшення прибутку та підвищення рентабельності. Від того, наскільки якісно проведено аналіз фінансових результатів, визначено основні чинники, які його забезпечують, залежить майбутня результативність діяльності товариства.

Ризик-орієнтований підхід до організації економічного аналізу прибутку дозволяє ідентифікувати як зовнішні, так і внутрішні ризики, виявити ключові з них, розробити відповідну модель управління з метою їх нейтралізації, зменшення впливу та профілактики. Таким чином, ідентифікація ризиків займається питаннями знаходження, складання переліку та опису елементів ризику. До числа останніх відносять джерела ризиків або небезпеки, можливі загрози, події, наслідки та ймовірність. Ідентифікація – один з найважливіших етапів процесу ризик-менеджменту дозволяє провести розподіл подій, причин, наслідків за класами, групами, розрядами, при якому в одну групу потрапляють об'єкти, що володіють загальною ознакою. Даний розподіл у співвідношенні до цілей товариства створює інформаційне поле для боротьби з небажаними подіями.

3.2. Бюджетування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління

Сучасні глобалізаційні процеси здійснюють значний вплив на діяльність суб'єкта господарювання, а також продукують нові, більш жорсткі вимоги до планування та управління ресурсами. Це викликає необхідність створення єдиної ефективної скоординованої системи бюджетування з метою досягнення конкурентних переваг на ринку, необхідністю оптимізації та скорочення накладних витрат, що є вимогою сучасної концепції інтегрованого управління.

Останніми роками бюджетування є найпопулярнішою управлінською технологією серед вітчизняних суб'єктів господарювання. Управлінський персонал загалом розуміє важливість використання бюджетування в управлінні бізнесом, проте при його розробці та впровадженні часто зіштовхується з проблемами різного характеру. Значна кількість питань

виникає при налагодженні єдиної системи бюджетування в корпораціях або промислово-фінансових групах, оскільки в такому випадку доводиться зводити в єдине ціле різноманітні системи бухгалтерського обліку, враховувати галузеві особливості, специфіку виробничої діяльності та багато інших супутніх факторів.

Гнилицька Л. В. [10, с. 89] зазначає, що лише у 2 % випадків ідентифікація ризику відбувається на основі облікових даних, у зв'язку з тим, що процес управління ризиками переважно здійснюється менеджерами, висновки яких ґрунтуються лише на особистому досвіді та інтуїції.

За таких умов корисно побудувати таку модель, яка б чітко характеризувала усі основні господарські процеси в діяльності підприємства та містила: структуру ієрархічної підпорядкованості, джерела залучення ресурсів та центрів фінансування, центри вхідних фінансових потоків за їх видами тощо.

Однією з найважливіших умов функціонування ефективної системи бюджетування є її глобальне використання у взаємозв'язку з елементами і процедурами ризик-менеджменту на усіх рівнях організаційної структури підприємства. Залучення до процесу бюджетування та управління ризиками достатньої кількості співробітників з чітко визначеними «межами відповідальності» дозволить вирішити наступні завдання: знизити складність процесу впровадження та супроводу бюджетування його децентралізацією; збільшити кількість напрямів та ділянок виявлення, моніторингу та первинної ідентифікації ризиків, які впливають на діяльність підприємства; підвищити відповідальність конкретних виконавців, делегуючи їм повноваження та відповідальність за виконання окремих показників бюджету; удосконалити систему мотивації елементами, пов'язаними з оцінкою результатів виконання планових показників.

Основним завданням бюджетування як управлінської технології є підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства на основі цільової орієнтації та координації усіх подій, а також підвищення гнучкості функціонування підприємства в умовах трансформації економічної системи.

За допомогою імітаційного моделювання зібрану інформацію про фактори невизначеності можна консолідувати у фінансову модель. На виході буде отримано бюджет, у якому підсумкові дані буде подано не в єдиному значенні, а у вигляді розподілу ймовірності в певному діапазоні. Інформація, наведена таким чином, дає особам, які приймають рішення, розуміння повної картини можливого майбутнього та дозволяє прийняти обґрунтовані рішення про реалістичні цільові показники, необхідні резерви.

Варто зауважити, що при формуванні та використанні резервів необхідно взяти до уваги наступне: непередбачені витрати необхідно залучати до бюджету як самостійну статтю; резерви не повинні використовуватись для покриття витрат, які виникли внаслідок недбайливого виконання обов'язків посадовими особами тощо.

Враховуючи вищевикладене та результати проведених досліджень, цілком підтримуємо пропозицію О. Лаговської, С. Кучер, М. Якименко щодо моделі процесу бюджетування фінансових результатів за умов ризик-орієнтованого управління підприємством (додаток Ц) [31].

В основу запропонованої у додатку Ц моделі процесу бюджетування фінансових результатів покладено концепцію управління Target-Profit System та системи мотивації Key Performance Indicators (KPI).

Так, відповідно до концепції Target-Profit System, загальні витрати підприємства визначають шляхом різниці прогнозованих доходів та прибутку суб'єкта господарювання. Бюджетування фінансових результатів пропонуємо здійснювати за підходом «згори-вниз», оскільки ключові значення за показниками доходів, витрат та фінансових результатів повинні відповідати стратегічним напрямкам розвитку підприємства.

У зв'язку з тим, що при складанні бюджетів існує ймовірність визначення запланованих показників, які підприємство ризикує не виконати, варто використовувати історичний підхід до розрахунків основних планових показників. Такий підхід полягає в тому, що задля розрахунку показників на плановий період необхідно здійснити аналіз розмірів аналогічних, які було досягнуто в минулих звітних періодах. Слід зауважити: за такого підходу, що

більше проаналізовано минулі звітні періоди, то точнішою буде здійснена вибірка. Розрахунок планових показників пропонуємо здійснювати шляхом використання методів математичної статистики та розрахунку історичної волатильності сукупного доходу підприємства.

Використання системи мотивації КРІ дозволяє встановити рівні відповідальності працівників за виконанням бюджету, що дозволить здійснювати більш ефективний контроль у разі виявлення значних відхилень фактичних показників від запланованих.

За умов ризику при здійсненні бюджетування є обов'язковим відображення в бюджеті загальних витрат підприємства окремою статтею непередбачуваних витрат, які пропонуємо подавати таким чином: ймовірні витрати, спричинені виникненням ризику; витрати на заходи щодо усунення наслідків дії ризику.

Дотримуючись концепції Target-Profit System, побудуємо узагальнений трьохсценарний бюджет фінансових результатів, в якому відображатимуться загальні прогностні розміри доходів, фінансового результату та витрат ФГ «Лан Тропове» (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Узагальнений бюджет фінансових результатів ФГ «Лан Тропове» на прогностний період

№ п/п	Показники	Можливі сценарії бюджету		
		оптимальний	реальний	критичний
1	Сукупний дохід, тис. грн	6618,1	4613,7	3756,6
2	Фінансовий результат, тис. грн.	1130,7	749,3	1632,9
3	Сукупні витрати, тис. грн	8591,8	3900,0	3137,5
	в т.ч. непередбачувані витрати	48,54	51,95	90,1

Джерело: сформовано автором на основі звітності ФГ «Лан Тропове» за 2018-2020

р.р

Для реального сценарію пропонуємо враховувати розраховані прогностні значення, а для оптимального та критичного – скориговані прогностні значення на їх можливі відхилення.

Варто зауважити, що такий підхід щодо розрахунку прогностних значень не враховує усіх особливостей діяльності суб'єкта господарювання, у зв'язку з чим визначені показники потребують обов'язкового вивчення щодо їх

відповідності короткостроковим перспективам розвитку підприємства та можливості їх виконання. Якщо існує діапазон можливих відхилень від бюджету, то потрібно розуміти, яка потенційна ціна таких відхилень у вигляді, наприклад, додаткових коштів на їх покриття.

Основними показниками бюджету фінансових результатів є чистий прибуток та рентабельність продажу. Перший показник визначається в абсолютному значенні, а інший – у відносному. Варто відмітити, що дані показники відносять до стратегічних показників суб'єкта господарювання, граничні значення яких встановлюються власниками підприємства або вищою ланкою управління.

Крім того, граничні значення можуть встановлюватися не лише одним значенням на весь плановий рік, але й на кожен місяць окремо з урахуванням заздалегідь відомих факторів впливу на доходи та витрати суб'єкта господарювання. Це пов'язано з тим, що залежно від специфіки ведення бізнесу в окремих місяцях господарська діяльність може бути збитковою, а в цілому за звітний рік – прибутковою з достатнім показником рентабельності.

Кожен суб'єкт господарювання плануючи свою господарську діяльність, визначає цільові значення стратегічних показників, досягнення яких є своєрідною стратегічною метою. Для даних показників є обов'язкове встановлення періоду їх досягнення, який повинен бути не меншим за один календарний рік. Дані показники повинні бути доведені до усіх відповідальних структурних підрозділів.

Будь-який бюджет складається для того, щоб тримати під контролем фінансові результати і мати можливість співвідносити витрати з доходами. Система бюджетного управління – це, перш за все, система управління, яка реалізовується за допомогою бюджетів.

Постановка системи бюджетного управління може спричинити додаткові трудові витрати. Крім того, впровадження системи бюджетного управління можуть собі дозволити стабільні середні або великі компанії, у

яких діяльність є прибутковою: продукція виготовляється, успішно реалізується, відвантажується зі складу, контрагенти платоспроможні й задоволені.

В останні роки для забезпечення виконання бюджетних показників суб'єктами господарювання розробляється система мотивації «Key Performance Indicators» (система KPI), яка дозволяє контролювати ділову активність посадових осіб підприємства в реальному часі.

Використання системи KPI як основи мотивації до досягнення цілей в бюджетному процесі може стати оптимальним вирішенням проблеми не виконання бюджетних показників і можливістю залучення персоналу до створення працюючої системи бюджетів.

Крім того, на підставі системи KPI можна розмежувати відповідальність центрів відповідальності за фінансовий результат і розробити бюджетну модель. Зауважимо, що KPI стратегічних фінансових цілей завжди повинні встановлювати відповідальних осіб на рівні відповідних бюджетів.

Основна перевага системи мотивації KPI полягає в тому, що процес прийняття управлінських рішень зводиться до аналізу даних, які є доступними в будь-який момент часу та представляються в заздалегідь доступному форматі.

Вважаємо, що використання системи мотивації KPI з важливим інструментом в управлінні кожного суб'єкта господарювання, особливо за сучасних умов функціонування в ризиковому середовищі. Дана система дозволяє контролювати виконання найбільш важливих показників діяльності суб'єкта господарювання, а особливо показників, які впливають на загальний фінансовий результат.

Дана модель забезпечує визначення ключових показників доходів, витрат та фінансових результатів на основі історичного досвіду діяльності суб'єкта господарювання, виокремлення в окрему систему показників непередбачуваних витрат, які можуть мати місце в результаті дії ризику, а також встановлення системи мотивації та відповідальності відповідно до результатів виконання ключових показників бюджету.

3.3. Економічний аналіз прогнозування поведінки фінансових результатів за умов ризик-орієнтованого управління

Сучасні умови функціонування вітчизняних підприємств характеризуються високим рівнем невизначеності та ризиковості, що пов'язано із відсутністю інформації та можливістю прогнозування ймовірності настання майбутніх подій та їх вплив на фінансові результати діяльності підприємства. Невизначеність ситуації формує множину можливих варіантів, які повинен врахувати управлінський персонал в процесі формування економічної стратегії підприємства.

Прибуток є одним з найважливіших показників діяльності підприємства, що, об'єднуючи всі сторони його функціонування, відображає ефективність та результативність використання ресурсів в процесі господарської діяльності. Особливості організації економічного аналізу прибутку полягають також у необхідності перманентного дослідження динаміки даного показника, задля забезпечення можливості прогнозування та виявлення як перспективних напрямів розвитку підприємства, так і уникнення ризикової діяльності, забезпечення можливості формування та реалізації системи превентивних заходів.

Для прийняття управлінських рішень необхідним є проведення економічного аналізу, орієнтованого на забезпечення виконання функції управління, що орієнтована на перспективу та має високий рівень невизначеності, досліджує економічну систему за параметрами, що визначають її майбутній стан.

Ризик-орієнтоване управління прибутком традиційно направлене на його максимізацію в сприятливих умовах господарювання, або мінімізацію негативних наслідків у разі настання несприятливих подій, та передбачає прийняття управлінських рішень на етапах формування, розподілу та використання прибутку [46].

Розглядаючи фінансові результати ФГ «Лан Тропове», доречно проаналізувати їх формування протягом 2018-2020 років (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Аналіз формування, динаміки та змін фінансових результатів, тис. грн.

№ з/п	Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення звітнього року (+,-)	
					від базисного року	від проміжного року
1	2	3	4	5	6	7
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3698,8	4170,9	4613,7	914,9	442,8
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	3133,1	2972,2	3717,0	583,9	744,8
3	Валовий прибуток	565,7	1198,7	896,7	331	- 302
4	Інші операційні доходи	29,1	69,1	35,6	6,5	- 33,5
5	Адміністративні витрати	-	-	-	-	-
6	Витрати на збут	-	-	-	-	-
7	Інші операційні витрати	28,1	53,2	97,3	69,2	44,1
8	Фінансові результати від операційної діяльності	566,7	1214,6	835	268,3	- 379,6
9	Доходи або втрати від фінансових та інвестиційних операцій	50,6	83,9	85,7	35,1	1,8
10	Фінансовий результат до оподаткування	516,1	1130,7	749,3	233,2	- 381,4
11	Витрати (дохід) з податку на прибуток	-	-	-	-	-
12	Чистий прибуток (збиток)	516,1	1130,7	749,3	233,2	- 381,4

Джерело: сформовано автором на основі звітності ФГ «Лан Тропове» за 2018-2020 р.р

Як видно з таблиці 3.4 ФГ «Лан Тропове» динамічно розвивається, однак фінансові результати його діяльності у звітному періоді значно гірші, ніж у 2019 році. Особливо результативною є операційна діяльність господарства, де темпи приросту витрат на виробництво реалізованої продукції (18,6%) значно нижчі, ніж темпи приросту доходу (виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (24,7%), прибутку від операційної діяльності (47,3%).

Економічний аналіз прибутку в нових умовах повинен бути направлений не тільки на формування, розподіл та аналіз резервів збільшення прибутку, але й на вивчення внутрішніх (середовище функціонування підприємства, ризики та фактори формування прибутку) та зовнішніх чинників впливу, що сприятиме відповідності такого економічного аналізу новим умовам функціонування підприємства (в т.ч. в умовах невизначеності) та запитам процесу управління.

В таких умовах необхідним завданням для управлінського персоналу підприємства є адаптація до нестабільного середовища, що вимагає гнучкого формування фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємства.

Таким чином, концептуальні основи адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємства включають мету, принципи, об'єкт та суб'єкти, механізм реалізації, інструментарій, методи оцінки ефективності та системи забезпечення.

Розглядаючи необхідність розрахунку інтегрального показника прибутку як загального індикатора для подальшого аналізу його складових та вибору напряму діяльності підприємства, Л.О. Чорна визначає, що прийняття «обґрунтованих організаційно-технічних і господарсько-управлінських рішень доцільно використовувати системи моніторингу та аналізу показників прибутковості та їх залежності від зовнішніх (ринкових, правових, адміністративних та внутрішніх матеріально-технічних, організаційно управлінських, стратегічних, інформаційних, економічних, соціальних) факторів» [63].

Основні показники економічного аналізу прибутку включають показники рентабельності (загальна рентабельність підприємства, рентабельність власного капіталу, рентабельність виробничих засобів), показники прибутковості (валова прибутковість від реалізації продукції (робіт, послуг), прибутковість основної, операційної, інвестиційної та фінансової діяльності), факторний аналіз та інтегральну оцінку (інтегральний показник прибутку).

Аналіз прибутковості, зокрема аналіз показників за індикатором рентабельності основної діяльності дозволяє виявити ефективні та неефективні напрями функціонування підприємства та внести необхідні зміни. Подібно використовуючи фінансові важелі адаптивного механізму забезпечення прибутковості передбачається оцінка податкової, інноваційної, інвестиційної, кредитної та дивідендної політики підприємства.

Проаналізуємо рентабельність досліджуваного товариства в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Аналіз показників рентабельності ФГ «Лан Тропове», %

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхил. (+,-)
1. Рентабельність активів	14,41	40,07	19,40	4,99
2. Рентабельність власного капіталу	31,32	45,75	21,96	- 9,36
3. Рентабельність основних засобів	4,09	181,59	78,09	74
4. Рентабельність діяльності	13,95	27,11	16,24	2,29
5. Рентабельність продукції	118,05	140,33	124,12	6,07
6. Рентабельність продажу	15,29	28,74	19,43	4,14

Джерело: сформовано автором на основі звітності ФГ «Лан Тропове» за 2018-2020

р.р

Як видно з наведених розрахунків рентабельність ФГ «Лан Тропове» за досліджуваний період зростає майже по всіх показниках, окрім рентабельності власного капіталу. Протягом періоду дослідження спостерігається збільшення ефективності господарювання ФГ «Лан Тропове», що пов'язано із зростанням чистого прибутку на кінець 2020 року на 233,2 тис. грн.

Виявивши недоліки під час аналізу рентабельності, ми повинні активно розробляти можливі шляхи вдосконалення виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції, що в майбутньому буде сприяти зростанню прибутку та рентабельності підприємства.

Таким чином, економічний аналіз прибутку в умовах ризик-орієнтованого управління набуває рис стратегічного аналізу, який, використовуючи різні прикладні прийоми, забезпечує досягнення стратегічних управлінських цілей.

Досліджуючи роль стратегічного аналізу в управлінні виробничою діяльністю підприємств Л.О. Мармуль ідентифіковано найбільш поширені напрями, які застосовуються в стратегічному аналізі: методи прогнозування; аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища; стратегічний аналіз фінансових результатів; стратегічний аналіз конкурентних позицій підприємства; анкетування; стратегічний управлінських аналіз [35].

Взаємопов'язаність складових та взаємоузгодженість основних завдань та цілей економічного аналізу прибутку в ризик-орієнтованому управлінні,

стратегічного аналізу та адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств систематизовано на рис. 3.2.

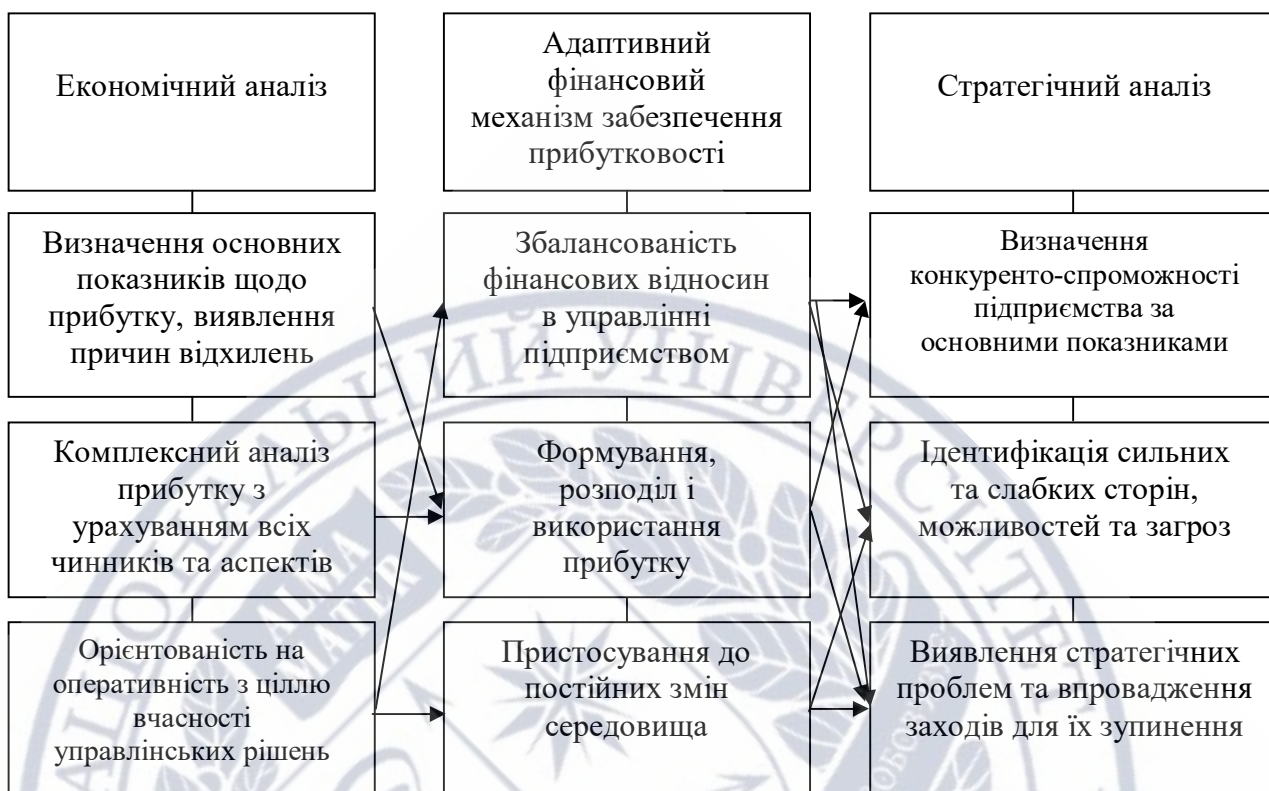

Рисунок 3.2. – Особливості впливу системи ризик-орієнтованого управління на методику економічного аналізу прибутку

Джерело: сформовано автором на основі [72]

Таким чином, основні завдання економічного та стратегічного аналізу щодо прибутку, адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості потребують розгляду як системи, взаємодії у динаміці, оскільки такий підхід уможливорює ризик-орієнтоване управління прибутком на підприємстві.

Ризик-орієнтований підхід до організації економічного аналізу прибутку дозволяє ідентифікувати як зовнішні, так і внутрішні ризики, виявити ключові з них, розробити відповідну модель управління з метою їх нейтралізації, зменшення впливу та профілактики. Важливим аспектом, що сприятиме поставленим цілям, є формування якісного інформаційного забезпечення, що відповідає запитам користувачів.

Наведені на рис. 3.2 методи економічного аналізу переважно спрямовані

на ретроспективний або поточний аналіз фінансових результатів та факторів їх формування.

Ефективне функціонування ризик-орієнтованого управління вимагає ж не лише ретроспективного та поточного, але й прогностичного економічного аналізу з метою оцінки прогностичного (бюджетного) значення фінансового результату в майбутньому з урахуванням інформації про характерні для суб'єкта господарювання ризики господарської діяльності, які здійснюють вплив на формування фінансових результатів.

Для оцінки прогностичних значень стратегічно важливих показників підприємства призначений стратегічний аналіз, проте він базується переважно на комплексних оцінках господарської діяльності підприємства, прогнозуванні напрямів його розвитку, встановленні поточних та прогностичних конкурентних переваг, оцінці ринків збуту, оцінці місця суб'єкта господарювання на ринку тощо.

Сьогодні поширеною є практика використання статистичних, математичних та експертних методів оцінки господарських, фінансових, ринкових ризиків. Експертні методи мають досить суб'єктивні оцінки та їх застосування потребує залучення висококваліфікованих фахівців з оцінки ризиків та їх впливу на той чи інший економічний показник.

Статистичні та математичні методи є більш точними та їх використання здійснюється на основі економічних показників, які відбулися на підприємстві в результаті минулих подій за певний проміжок часу. І чим більший проміжок часу, тим точнішим, вважають, буде прогноз.

В галузі математичної статистики існує кореляційний та регресійний аналіз даних, які дозволяють здійснювати оцінку прогностичних значень досліджуваного показника з урахуванням впливу різноманітних факторів.

Кореляційний аналіз показує взаємозв'язок між результативним показником та факторами, а також визначає вплив самих же факторів один на одного. Регресійний аналіз дозволяє побудувати модель поведінки результативного показника з урахуванням впливу різноманітних факторів та,

на основі побудованої моделі, спрогнозувати величину результативного показника за певного значення кожного з досліджуваних факторів.

Пропонуємо для визначення прогностичних значень фінансових результатів використовувати кореляційно-регресійний аналіз, який сьогодні широко використовується в економіці як на макро, так і на мікрорівні.

Вибір кореляційно-регресійного аналізу пов'язаний з вимогами ризик-орієнтованого управління, які полягають у невідокремленому дослідженні певного економічного показника, а у взаємозв'язку з факторами, які на нього здійснюють вплив.

Нами в попередніх розділах досліджено основні фактори як негативного, так і позитивного впливу на фінансові результати суб'єкта господарювання, які виникають в результаті появи ризику господарської діяльності.

Саме тому пропонуємо здійснювати на підприємстві за допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлення прогностичного значення фінансового результату з урахуванням різноманітних факторів впливу, в тому числі й тих, які виникли внаслідок дії ризику.

Мета та завдання кореляційно-регресійного аналізу фінансових результатів наведені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Мета та завдання кореляційно-регресійного аналізу фінансових результатів

Мета та завдання	Коротка характеристика
1	2
Мета кореляційно-регресійного аналізу	Полягає у встановленні прогностичного значення фінансових результатів суб'єкта господарювання, встановлення набору факторів, які здійснюють на них суттєвий вплив та, на цій основі, моделювання поведінки результативного показника
Завдання кореляційно-регресійного аналізу	До основних завдань кореляційно-регресійного аналізу належать: <ul style="list-style-type: none"> - встановити фактори суттєвого впливу на фінансові результати досліджуваного підприємства; - встановити форму зв'язку між факторами та показником фінансових результатів; - оцінити невідомі параметри рівняння з метою побудови моделі поведінки фінансових результатів під дією встановлених факторів; - перевірити надійність побудованої моделі; - побудувати графічну залежність фінансового результату від кожного зі встановлених факторів.

Джерело: запропоновано автором

Основні джерела для здійснення кореляційно-регресійного аналізу наведені в додатку Ш.

У додатку Ш наведений не вичерпний перелік первинних документів, оскільки їх набір визначатиметься особливістю діяльності господарюючого суб'єкта, видом господарського ризику, що виник, особливістю організації бухгалтерського обліку.

Варто відмітити, що основна велика сукупність даних для такого аналізу надходить з інших джерел, таких як: ВТФ №Р-1 «Класифікатор ризиків», ВТФ №Р-2 «Реєстр ризиків», внутрішня політика управління ризиками, рішення суду, виставлені претензії, векселі, виконавчі листи, внутрішні розпорядчі документи, рішення зборів вищих органів управління тощо.

Розглянувши сутність, мету, завдання та інформаційні джерела проведення кореляційно-регресійного аналізу фінансових результатів, перейдемо до розгляду порядку проведення такого аналізу, який зображено у вигляді алгоритму дій на рис 3.3.

Розглянемо більш детально наведені на рис. 3.3 етапи проведення кореляційно-регресійного аналізу.

Вивчення загальної тенденції розвитку господарської діяльності та встановлення факторів впливу на фінансові результати – етапи, які є взаємопов'язаними між собою.

Вивчення загальної тенденції розвитку господарської діяльності дає можливість встановити слабкі та сильні сторони підприємства, які вказуватимуть на господарські ризики та інші фактори як позитивного, так і негативного впливу на фінансові результати. Встановлення факторів впливу на фінансові результати здійснюється з метою вибору складових параметрів майбутньої кореляційно-регресійної моделі.

Наступним етапом є аналіз динаміки обраних факторів та фінансових результатів за попередніх декілька періодів. Варто відмітити, що точність проведеного кореляційно-регресійного аналізу та побудованої моделі

залежатиме від кількості періодів у вибірці. Тобто, чим більша кількість періодів проаналізована, тим вищою буде точність проведених розрахунків.

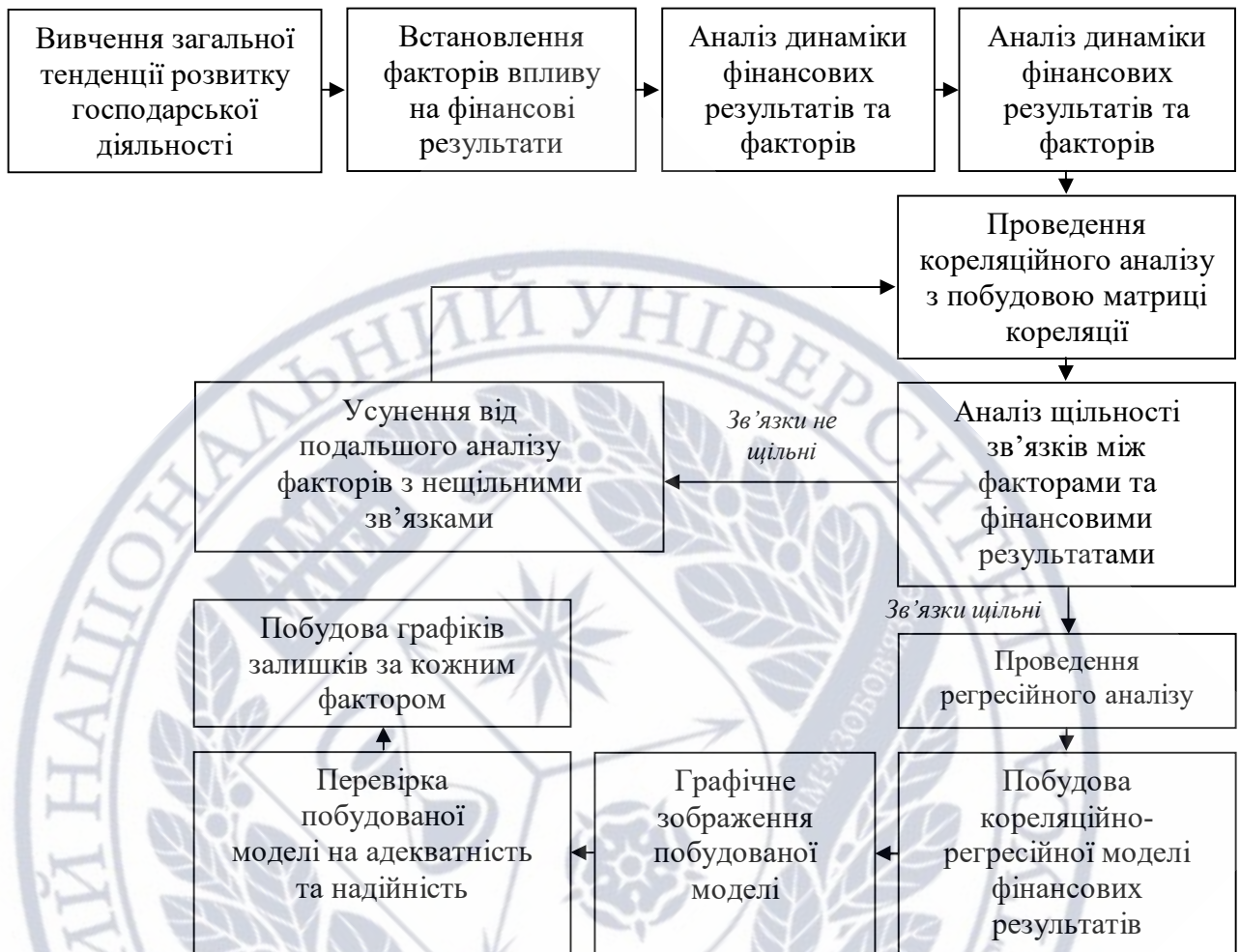

Рисунок 3.3. – Загальний порядок проведення кореляційно-регресійного аналізу фінансових результатів

Джерело: запропоновано автором

Після проведення аналізу динаміки обраних факторів та результативного показника, формується масив даних для проведення аналізу. Масив даних формується у вигляді таблиці, в якій в графах по чергово розміщуються:

- 1) періоди, за які проведені дослідження;
- 2) результативний показник – фінансові результати;
- 3) усі обрані для аналізу фактори (черговість наведення у таблиці факторів не має значення).

Важливою умовою при формуванні масиву даних – приведення усіх показників у відповідність між собою з метою забезпечення їх порівнюваності. Виключення становлять принципово різні за одиницями виміру показники, наприклад, обсяг отриманого доходу та рентабельність виробництва.

Коли масив даних сформовано, проводимо аналіз кореляції на встановлення мультиколінеарності між фінансовим результатом та обраними факторами. Мультиколінеарність виникає тоді, коли більше, ніж два фактори зв'язані між собою лінійною залежністю, тобто має місце вплив факторів один на одного. Наявність мультиколінеарності буде означати, що деякі фактори завжди будуть діяти в унісон [37].

У випадку, якщо значення зв'язків наближаються до 1, то це вказує на тісний зв'язок факторів з результативним показником. Кореляційно-регресійна модель буде надійною в тому випадку, якщо фактори, за допомогою яких вона побудована будуть мати тісний або середній зв'язок з результативним показником.

Саме тому після побудови матриці кореляції і проведення аналізу щільності зв'язків, з моделі необхідно вилучити ті фактори, які мають слабкі зв'язки або зв'язки, які наближаються до нуля.

Серед тих факторів, які залишились будемо новий масив даних та знову проводимо кореляційний аналіз з перевіркою щільності зв'язків між факторами, які лишились та результативним показником. Якщо зв'язки щільні – переходимо до проведення регресійного аналізу.

Результати регресійного аналізу оформлюються у вигляді Звіту регресійного аналізу, який містить наступні розділи: показники регресійної статистики; показники дисперсійного аналізу, коефіцієнти кореляційно-регресійного аналізу.

Показники регресійної статистики вказують на щільність зв'язку між обраними в моделі факторами та фінансовим результатом, а також вказують на частку факторів впливу на фінансовий результат, які залишились не врахованими в кореляційно-регресійній моделі фінансових результатів.

Важливе значення при проведенні аналізу відіграє графічний спосіб побудови як самої кореляційно-регресійної моделі фінансових результатів, так і графіки залишків.

Графіки кореляційно-регресійної моделі побудуються окремо для кожної пари результативного показника та одного із факторів, та показує залежність результативного фактору від кожного фактора окремо. Кількість побудованих графіків залежатиме від кількості факторів, представлених у моделі.

Графіки залишків факторів, показують правильність розрахунків та надійність моделі. Модель є надійною та точною, якщо залишки є нормально розподіленими, їх значення наближаються або рівні нулю та на графіках відсутні тренди результативного показника.

Виконання усіх перелічених вище умов є підтвердженням побудови надійної кореляційно-регресійної моделі, яка може використовуватися для прогнозування фінансових результатів.

Аналіз тенденції розвитку господарської діяльності ФГ «Лан Тропове» дозволив встановити динаміку фінансових результатів за останні роки. Використовуючи дані таблиці 3.4, розглянемо динаміку фінансових результатів досліджуваного підприємства за 2018-2020 рр. (рис. 3.4).

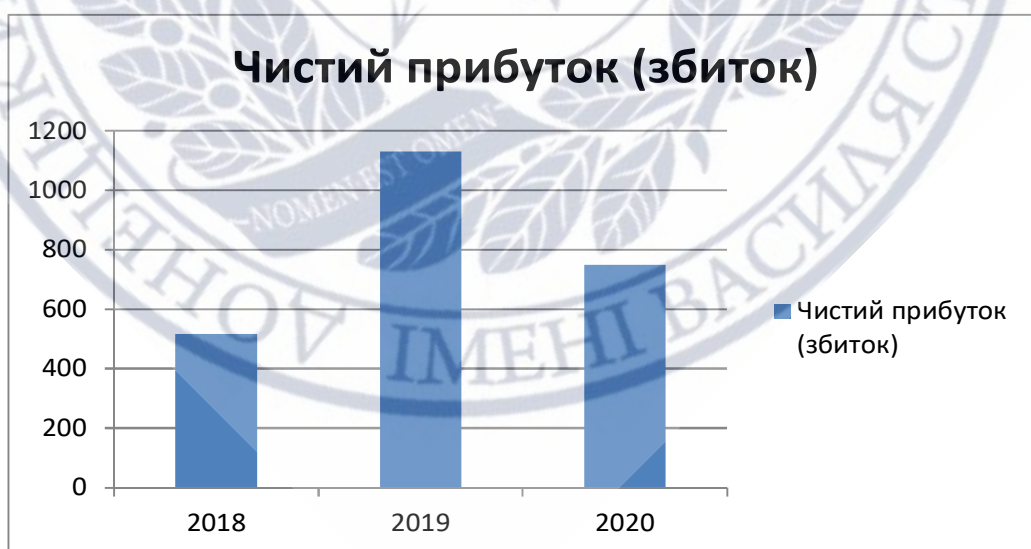

Рисунок 3.4. – Динаміка фінансових результатів ФГ «Лан Тропове» за 2018-2020 рр.

Джерело: сформовано автором на основі звітності ФГ «Лан Тропове» за 2018-2020 р.р

Як видно з рис. 3.4 у ФГ «Лан Тропове» спостерігається неоднорідність в отриманні фінансових результатів, особливо у 2020 році господарство отримало чистого прибутку менше на 381,4 тис. грн., що пояснюється збільшенням витрат, а відносно 2018 року навпаки – спостерігається його зростання на 233,2 тис. грн., що свідчить про збільшення доходів.

На господарську діяльність досліджуваного суб'єкта господарювання чинила негативний вплив низка чинників, таких як зменшення доходу у зв'язку з повернення продукції покупцями, штрафні санкції, нараховані за невиконання договірних зобов'язань, а також перед контролюючими органами за рішенням суду.

Крім того, протягом 2018-2020 рр. мало місце звільнення посадових осіб, таких як головний бухгалтер, що спричинило значний відтік грошових коштів, та, в свою чергу, збільшення розмірів незапланованих витрат, пов'язаних зі звільненням посадових осіб та пошуком нових працівників.

Отже, запропонована нами кореляційно-регресійна модель фінансових результатів є значимою та надійною, а також може бути використана при бюджетуванні фінансових результатів з урахуванням прогнозних значень факторів, які впливають на їх поведінку.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного дослідження у розділі 3 можна зробити наступні висновки:

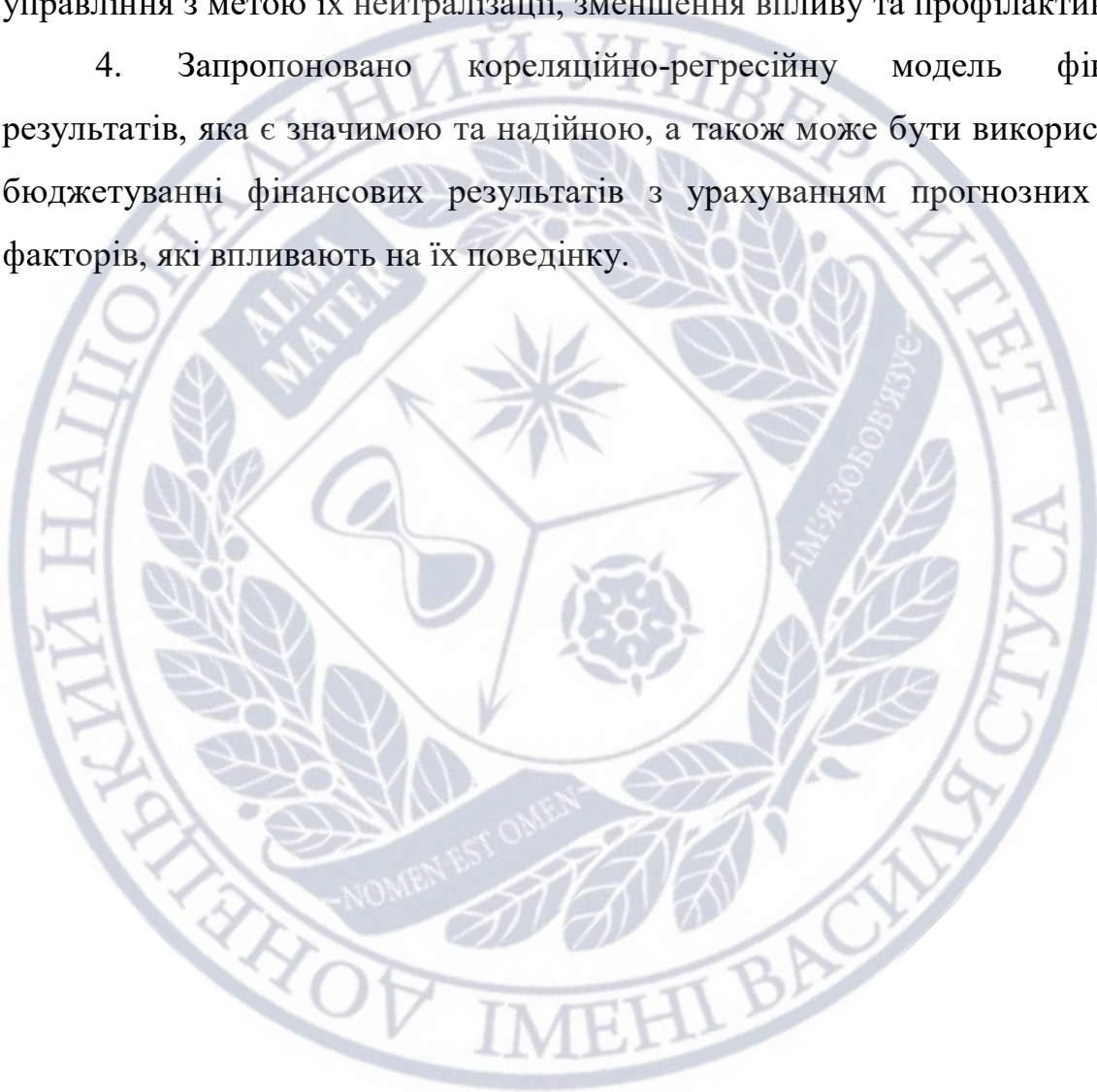
1. Обґрунтовано, що застосування аналітичної оцінки в процесі формування аналітичної бази фінансових результатів повинно допомогти керівництву товариства у визначенні незвичайних операцій або подій, а також сум, показників та тенденцій, які можуть свідчити про нетипові обставини в процесі формування, розподілу та використання фінансових результатів.

2. Досліджено, що використання системи мотивації КРІ з важливим інструментом в управлінні кожного суб'єкта господарювання, особливо за сучасних умов функціонування в ризиковому середовищі. Дана система

дозволяє контролювати виконання найбільш важливих показників діяльності суб'єкта господарювання, а особливо показників, які впливають на загальний фінансовий результат.

3. Встановлено, що ризик-орієнтований підхід до організації економічного аналізу прибутку дозволяє ідентифікувати як зовнішні, так і внутрішні ризики, виявити ключові з них, розробити відповідну модель управління з метою їх нейтралізації, зменшення впливу та профілактики.

4. Запропоновано кореляційно-регресійну модель фінансових результатів, яка є значимою та надійною, а також може бути використана при бюджетуванні фінансових результатів з урахуванням прогностичних значень факторів, які впливають на їх поведінку.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній (магістерській) роботі здійснено теоретичні узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягає в дослідженні та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку та аналізу формування фінансових результатів для забезпечення управління господарськими ризиками суб'єкта господарювання. Основні висновки за результатами наукового дослідження полягають в наступному:

1. Здійснено систематизацію ризиків господарської діяльності та їх факторів з метою виділення об'єктів бухгалтерського обліку, які є характерними в умовах ризик-орієнтованого управління та проведено аналіз контрольованості виділених факторів та визначено їх місце в процесі формування фінансових результатів.

2. Складність процесу управління прибутком обумовлює необхідність залучення різномірної не лише внутрішньої, але й зовнішньої інформації. Проте, не дивлячись на суттєве значення зовнішніх джерел, основою системи інформаційного забезпечення управління прибутком є внутрішня управлінська інформаційна система, яка базується на даних бухгалтерського обліку та є складовою системи корпоративного управління суб'єкта господарювання. Модель впливу системи управління ризиками на систему бухгалтерського обліку в розрізі етапів процесу управління надасть можливість своєчасно та адекватно приймати ефективні управлінські рішення, орієнтовані на перспективу.

3. Облікова політика, будучи інструментом управління підприємством, повинна забезпечити цілісність системи облікового процесу. Необхідність вирішення методичних питань при формуванні облікової політики викликана тим, що, те чи інше вирішення цих питань впливає на формування фінансового результату підприємства. Сформовано основні етапи формування управлінської облікової політики ризиків та складові такої політики в якості інструменту, який дозволяє власникам організувати бухгалтерський облік так, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління ризиками.

4. Процес документування на підприємстві є дуже важливим та є єдиною підставою для відображення в бухгалтерському обліку різних фактів господарського життя, які виникають на підприємстві. Рух документів на підприємстві між різними структурними підрозділами утворює інформаційні потоки. Здійснено удосконалення процесу документування, шляхом розробки внутрішніх типових форм документів з управління ризиками, на підставі яких здійснюється ідентифікація об'єктів бухгалтерського обліку.

5. Система бухгалтерського обліку є важливим та об'єктивним джерелом інформації на підприємстві для потреб управління. Використання рахунків-індикаторів підвищить оперативність управлінського процесу у виявленні ризиків, а також дозволить здійснити оцінку ймовірності настання подібних ризиків у майбутньому. На підставі аналізу вітчизняних нормативних актів виокремлено рахунки-індикатори як можливих втрат, так і потенційних вигід, які можуть мати місце в результаті дії ризику. Усі рахунки-індикатори згруповані відповідно до груп ризиків, про які вони сповіщають.

6. Управлінські рішення стосовно ризиків підприємства, можуть бути відображені в системі бухгалтерського обліку як факти господарського життя, що здійснюють вплив на усі види активів, джерел їх утворення та зобов'язань. В бухгалтерському обліку повинні бути знайдені способи відображення в інформаційній системі таких подій з урахуванням вибору та обґрунтування способів бухгалтерського обліку в обліковій політиці, методів оцінки виділених об'єктів; створення резервів; визнання витрат тощо. Важливим елементом методу бухгалтерського обліку є оцінка, як процес вартісного вираження об'єктів бухгалтерського обліку, у зв'язку з чим запропоновано перелік етапів оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку, а також порядок оцінки ризиків в бухгалтерському обліку з використанням визначених рахунків-індикаторів.

7. Сучасна система обліку розподілу прибутку спрямована виключно на задоволення інформаційних інтересів власників. Нинішній підхід до формування інформації тільки частково задовольняє запити користувачів для прийняття рішень і тільки у звітному році. Запропонований підхід до формування показників фінансових результатів попередніх років свідчить про

прозорість інформації про процеси створення прибутку та його вилучення, здійснених у попередніх звітних періодах.

8. У ролі важливого інструменту методики аналізу фінансових результатів діяльності підприємств виступає аналітична оцінка у вигляді технічних прийомів і способів аналізу. Ця оцінка використовується на різних етапах дослідження формування, розподілу та використання фінансових результатів.

9. Обґрунтовано, що застосування аналітичної оцінки в процесі формування аналітичної бази фінансових результатів повинно допомогти керівництву господарства у визначенні незвичайних операцій або подій, а також сум, показників та тенденцій, які можуть свідчити про нетипові обставини в процесі формування, розподілу та використання фінансових результатів.

10. Встановлено, що ризик-орієнтований підхід до організації економічного аналізу прибутку дозволяє ідентифікувати як зовнішні, так і внутрішні ризики, виявити ключові з них, розробити відповідну модель управління з метою їх нейтралізації, зменшення впливу та профілактики.

11. Вивчення особливостей функціонування системи бюджетування за умов ризик-орієнтованого управління показало наявність проблеми необхідності створення єдиної ефективної скоординованої системи бюджетування з метою досягнення конкурентних переваг на ринку, відповідно до вимог сучасної концепції інтегрованого управління. Цілком підтримуємо пропозицію О. Лаговської, С. Кучер, М. Якименко щодо моделі процесу бюджетування фінансових результатів за умов ризик-орієнтованого управління підприємством, яка базується на використанні концепції управління Target-Profit System та системи мотивації Key Performance Indicators (KPI). Дана модель забезпечує визначення ключових показників доходів, витрат та фінансових результатів на основі історичного досвіду діяльності суб'єкта господарювання, виокремлення в окрему систему показників непередбачуваних витрат, які можуть мати місце в результаті дії

ризика, а також встановлення системи мотивації та відповідальності відповідно до результатів виконання ключових показників бюджету.

12. ФГ «Лан Тропове» динамічно розвивається, однак фінансові результати його діяльності у звітному періоді значно гірші, ніж у 2019 році. Особливо результативною є операційна діяльність господарства, де темпи приросту витрат на виробництво реалізованої продукції (18,6%) значно нижчі, ніж темпи приросту доходу (виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (24,7%), прибутку від операційної діяльності (47,3%).

13. У процесі аналізу виявлено, що рентабельність ФГ «Лан Тропове» за досліджуваній період зростає майже по всіх показниках, окрім рентабельності власного капіталу. Протягом періоду дослідження спостерігається збільшення ефективності господарювання ФГ «Лан Тропове», що пов'язано із зростанням чистого прибутку на кінець 2020 року на 233,2 тис. грн.

14. Виявлено, що ефективне функціонування ризик-орієнтованого управління вимагає проведення прогностного економічного аналізу з метою оцінки бюджетного значення фінансового результату з урахуванням інформації про характерні для суб'єкта господарювання ризики господарської діяльності. Запропоновано використовувати в процесі бюджетування аналітичний інструментарій оцінки фінансових результатів, який базується на використанні методів кореляційно-регресійного аналізу та дозволяє побудувати прогностну модель поведінки фінансових результатів з урахуванням факторів впливу на них (визначено мету та завдання кореляційно-регресійного аналізу фінансових результатів, джерела інформації для проведення даного аналізу). Використання кореляційно-регресійного аналізу дозволяє виявити характер зміни величини фінансових результатів в результаті дії факторів впливу, як у сукупності, так і окремо з кожним із визначених факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання: навч. посібник. Харків: Промарт, 2015. 300 с.
2. Білик М. Д., Павловська О. В., Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька Фінансовий аналіз: навч. посіб. К: КНЕУ, 2014. 592 с.
3. Гаркуша, С. Автоматизація облікових процесів: впровадження та переваги роботи системи. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2012. № 4. С. 60 - 65.
4. Гречаніченко О.О. Сутність та особливості застосування ризик-орієнтованого підходу в публічному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 151-156.
5. Горго І.О. Ризики як ключовий об'єкт управлінської діяльності аграрних підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2018. Вип. 284. С. 288-298.
6. Гречаніченко О.О. Ризик-орієнтоване управління як механізм публічного управління державними фінансами в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1238> (дата звернення: 18.09.2021).
7. Герасименко О. М. Формування комплексної системи ризик-менеджменту з врахуванням чутливості компанії до ринкових ризиків. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: www.economy.nayka.com.ua (дата звернення: 17.09.2021).
8. Гончарук І.В., Старосуд В.І., Мулик Т.О. Фінансові результати сільськогосподарських підприємств: механізм формування та аналітична оцінка (на прикладі Ялтушківської дослідно-селекційної станції ІБК і ЦБ НААН України). *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018 . № 3. С. 18-34.
9. Городиський М., Панченко І. Підходи до побудови моделі організації бухгалтерського обліку в умовах невизначеності та ризику. *Інститут*

бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації Міжнародний збірник наукових праць. 2015. Випуск 4. С. 32-45.

10. Гнилицька Л. В. Інформаційне забезпечення ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект. *Економічні інновації. 2014. Випуск № 57. С. 88-100.*
11. Дробишева О.О., Рижков А. Управління фінансовими результатами діяльності промислового підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2019. Випуск 5. С. 188-196.*
12. Євсєєва О. О., Євсєєв А. С. *Розвиток цифрової та креативної економік в Україні. Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (23–25 травня 2019 р., м. Львів, Україна).* Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 96-97.
13. Зинкевич В. Информационные риски: анализ и количественная оценка. *Бухгалтерия и банки. 2007. № 1. С. 50 – 55.*
14. Исследование «Эрнст энд Янг» в области бизнес-рисков 2021 – десять основных рисков для международного бизнеса. URL: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Turn-risk-into-results-OGru/\\$FILE/Turn-risk-into-results-OG-ru.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Turn-risk-into-results-OGru/$FILE/Turn-risk-into-results-OG-ru.pdf) (дата звернення: 15.09.2021).
15. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2020. 496 с.
16. Ігнатенко Є., Венгер Н. Методичні підходи до проведення аналізу фінансових результатів діяльності підприємства. *Науковий вісник МНУ імені в. О. Сухомлинського. Економічні науки. 2016. № 1 (6). С. 42-46.*
17. Калініченко З.Д. Ризик-менеджмент: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2021. 224 с.
18. Кириченко Н. В., Алещенко Л. О. Методичні основи формування системи ризик менеджменту аграрних підприємств. *Агро світ. 2021. № 9-10. С. 46-52.*
19. Коленда Н.В. Поняття системи ризик-менеджменту підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 22. С. 398-401.*

20. Кривда О.В. Механізм ризик-менеджменту на українських підприємствах та чинники, що його формують. URL: nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evntukpi_2013_10_46.pdf (дата звернення: 25.08.2021).
21. Коваль Л.В. Особливості формування облікової політики у фермерських господарствах. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 113-123.
22. Коваль Л.В. Облікова політика в управлінні підприємством. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7048> (дата звернення: 20.10.2021).
23. Костирко Р.О., Юрченко О.С. Концептуальні основи ризик-орієнтованого бухгалтерського обліку в забезпеченні безперервності діяльності підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 53. С. 202-208.
24. Кулініч Т., Шепель І., Гавриленко Н. Розвиток управлінського обліку на основі ризик-орієнтованого підходу. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 17- 24.
25. Ковалевська А. В. Критичний аналіз методів фінансового стану. *Економіка підприємства*. 2012. № 3. С. 163-169. URL: file:///E:/binf_2012_3_46.pdf (дата звернення: 09.09.2021).
26. Кузьмищев А. Риск-ориентированное бюджетирование на примере. URL: <http://fd.ru/articles/157254-riskorientirovannoe-byudjetirovanie-na-primere>.
27. Луганова І.А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. Вип. 1 (53). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/20181/doc/2/04.pdf> (дата звернення: 08.09.2021).
28. Лучко М. Р., Жукевич С. М., Фаріон А. І. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 304 с.
29. Лаговська О. А., Якименко М.В. Прибуток як об'єкт бухгалтерського обліку та ризик-орієнтованого управління. *Вісник Житомирського*

державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2014. № 2. С. 61-67.

30. Лаговська О. А., Якименко М.В. Модель впливу процесу управління ризиками на бухгалтерський облік прибутку. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2545/11.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 02.09.2021).
31. Лаговська О. А., Кучер С.В., Якименко М.Я. Ризик-орієнтований підхід до процесу бюджетування фінансових результатів. *Економічний аналіз*. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 23. № 2. С. 79-87.
32. Лисенко В. Корпоративна стратегія управління ризиками в агробізнесі *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3. №. 4. pp. 97-108. URL: Mode of access : www.are-journal.com.
33. Ле Х. Ф. Методичні підходи до аналізу фінансових результатів підприємства. *Науковий журнал ХНЕУ*. 2013. С. 127-129.
34. Лісничка Т. В. Удосконалення методики аналізу фінансових результатів. *Управління розвитком*. 2013. С.122-124.
35. Мармуль Л.О. Роль стратегічного аналізу в управлінні виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/152.pdf> (дата звернення: 05.11.2021).
36. Мочаліна З.М., Поспелов О.В. Методичний інструментарій та сучасні проблеми аналізу фінансових результатів. *Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст»*. 2021. № 98. С. 221–227.
37. Мультиколінеарність та її вплив на оцінки параметрів моделі. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/299/6.pdf> (дата звернення: 02.11.2021).
38. НП(С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Мінфіну України від 07.02 2013 р. № 73.
39. Назарова Г. Б., Кононенко Л. В., Калашнікова А. К. Облікові процедури формування фінансових результатів: сучасний стан та напрями їх вдосконалення. *Економічний простір*. 2020. № 156. С. 206-212.

40. Назаренко О.В., Лукаш Р. В. Фінансові результати: сутність та особливості організації бухгалтерського обліку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 19-25.
41. Орлик О.В. Фінансові ризики в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5-6. С. 218-223.
42. Орехова А.І. Ризик-орієнтована система бухгалтерського обліку. URL: <http://surl.li/apkor> (дата звернення: 18.10.2021).
43. Овсак О.П., Назаренко О.П., Примаченко О.В. Етапи та складники управління ризиками господарської діяльності підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 1 (18). С. 155-161.
44. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій: наказ Мінфіну України від 30.11.99 р. №291 зі змінами.
45. Панченко І.А. Роль бухгалтерського обліку в системі ризик-орієнтованого управління. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3 (61). С. 138-141.
46. Панченко І.А. Нові підходи до організації бухгалтерського обліку в умовах впровадження ризик-орієнтованого управління прибутком. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/5458/1/80.pdf> (дата звернення: 16.10.2021).
47. Пасенко Н.С. Організація обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 17. С. 154-159.
48. Пасенко В.В. Особливості сільськогосподарського виробництва і формування фінансових результатів аграрних підприємств. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Економіка*. Тернопіль: ТНПУ, 2016. № 20. С. 185–188.
49. Правдюк Н., Коваль Л., Коваль О. Облікова політика підприємств: навч. посібник. Київ. ЦНЛ, 2020, 648 с.

50. Петрова В.Ф. Методичне забезпечення оцінки ризиків підприємства. *Соціальна економіка*. 2015. Випуск 50. №2. С. 148-153.
51. Пилипенко О. І. Концептуальні підходи побудови інтегрованого ризик-менеджменту в системі управлінського обліку для забезпечення економічної безпеки підприємства. 2017. URL:<http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/3578/1/Пилипенко%20О%20бух.%20облік.pdf>. (дата звернення: 25.08.2021).
52. Плаксієнко, В., Ліпський, Р. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії і практики. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.2/039.pdf>, (дата звернення: 02.09.2021).
53. Романенко Л. Ризики у діяльності. *Фінанси України*. 2003. № 5. С. 121–127.
54. Стаднюк Т.С. Особливості методики аналізу фінансових результатів діяльності підприємств. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 1. С. 127-132.
55. Сусіденко Ю.В. Облік та аналіз фінансових результатів діяльності підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Випуск 2 (07). С. 297-301.
56. Томілін О.О. Фінансовий стан підприємства і його стабільність. *Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць*. 2018. Випуск № 241. Дніпропетровськ: ДНУ. С. 1150-1157. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1575> (дата звернення: 07.09.2021).
57. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава : ПДАА, 2016. 430 с.
58. Фінансовий аналіз: навч. посібник / за заг. ред. Школьник І. О. К.: «Центр учбової літератури», 2016. 368 с.
59. Цивільний Кодекс України від 5.04.01 р. №2341 -III.
60. Чикало І.В. Управління ресурсоемністю регіональної економіки у контексті забезпечення економічної безпеки підприємництва на засадах

технологій ризик-менеджменту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2020. Випуск 15. Частина 4. С. 53-58.

61. Чернодубова Е.В. Інструменти адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств. URL: <http://surl.li/apkoу> (дата звернення: 15.10.2021).
62. Чмутова В. П. Методичні підходи до статистичної оцінки фінансових результатів діяльності підприємств. *Вісник*. 2021. № 1(17). С. 66–69.
63. Чорна О.М. Механізм управління прибутком в Україні. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2019. № 1. С. 30-35.
64. Якименко М. В. Особливості проведення економічного аналізу прибутку в умовах реалізації ризик-орієнтованого управління. *Фінансовий простір*. 2015. № 1 (17). С. 311-317.
65. Якименко М.В. Бухгалтерський облік формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream>. (дата звернення: 01.10.2021).
66. Якименко М.В. Особливості оцінки в бухгалтерському обліку ризиків господарської діяльності та їхнього впливу на прибуток. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 6. С. 850-853.
67. Якименко М.В. Обліково-інформаційне забезпечення процесу управління прибутком в умовах невизначеності. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2015. № 3(73). С 39-44.
68. Яріш П.М., Касьянова Ю. В. Методи проведення аналізу фінансових результатів діяльності організацій. *Управління розвитком*. 2015. № 4(144). С. 159-162.
69. ISO / IEC 31010:2009 Risk management – Risk assessment techniques. URL: http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=51073. (дата звернення: 07.11.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

Статут фермерського господарства «Лан Тропове»

Додаток Б

Комплект фінансової звітності ФГ «Лан Тропове» за 2018 рік

Додаток В

Комплект фінансової звітності ФГ «Лан Тропове» за 2019 рік

Додаток Г

Комплект фінансової звітності ФГ «Лан Тропове» за 2020 рік

Додаток Д

Принципи системи ризик-орієнтованого управління та їх вплив на організацію системи бухгалтерського обліку

Принципи системи ризик-орієнтованого управління	Коротка характеристика	Вплив факторів на організацію системи бухгалтерського обліку
1	2	3
Негативні та позитивні наслідки діяльності	Управління ризиками передбачає визначення перспектив та виявлення можливостей для здійснення діяльності, а також недопущення або скорочення ймовірності небажаного розвитку подій	Необхідність визначення облікових показників, які характеризуватимуть потенційні відхилення від запланованих результатів, контроль таких відхилень з метою скорочення збитків та посилення обґрунтованості прийнятих рішень
Економічний аналіз показників діяльності	Управління ризиками повинно здійснюватися щоденно шляхом аналізу наслідків, ймовірності виникнення та рівня ризиків, а також причин та факторів їх виникнення	Необхідність безперервного облікового забезпечення та моніторингу ризиків та факторів їх появи
Робота на випередження	Ризик-орієнтовне управління, в більшості випадків, полягає у виявленні того, що може відбутися в майбутньому, одночасному забезпеченню стану готовності до цього	
Розподіл відповідальності та повноважень	Генеральну відповідальність за управління ризиками несе вище керівництво підприємства. Його виключною прорегативою є розподіл обов'язків та повноважень між відповідними співробітниками підприємства	Ознайомлення працівників бухгалтерської служби про обов'язки та систему відповідальності щодо встановлення та оцінки ризиків або факторів їх появи в залежності від ділянки обліку, на якій вони працюють. Забезпечення необхідного балансу між відповідальністю за ризик та можливістю його контролювати
Ефективна взаємодія персоналу та підрозділів	Процес управління ризиками здійснюється як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, що передбачає взаємодії учасників обох середовищ	Система бухгалтерського обліку повинна забезпечувати виявлення не лише внутрішніх, а й зовнішніх ризиків підприємства

Продовження додатку Д

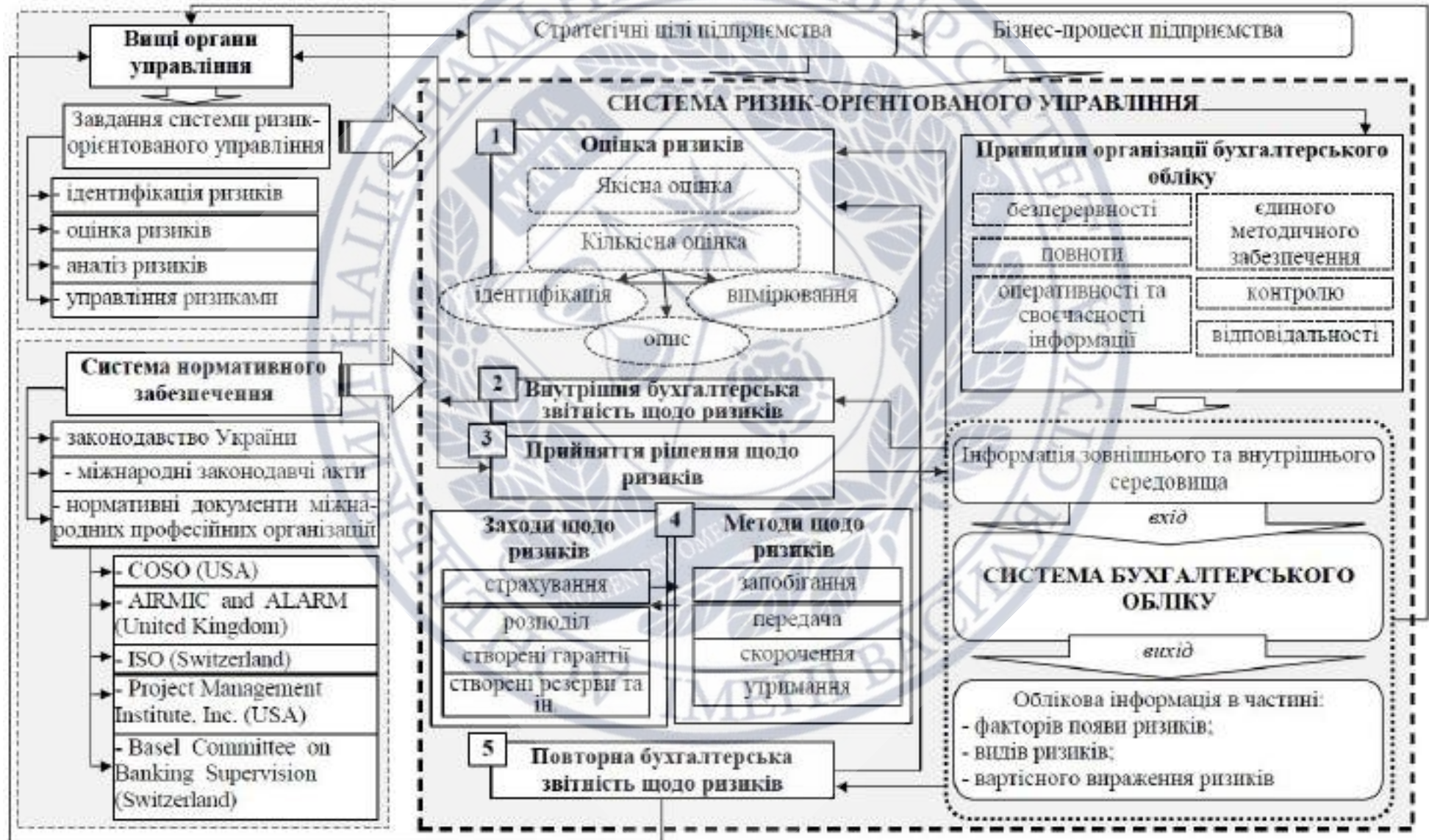
1	2	3
Баланс між витратами та вигодами	В процесі ризик-орієнтованого управління необхідно чітко визначати економічну доцільність зменшення рівня ризику та досягнення запланованих результатів	Забезпечення обліковою інформацією процес планування, а також контроль виконання таких планів з виявленням причин та наслідків можливих відхилень. Необхідність здійснення контролю за відповідними фінансовими показниками підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [45]

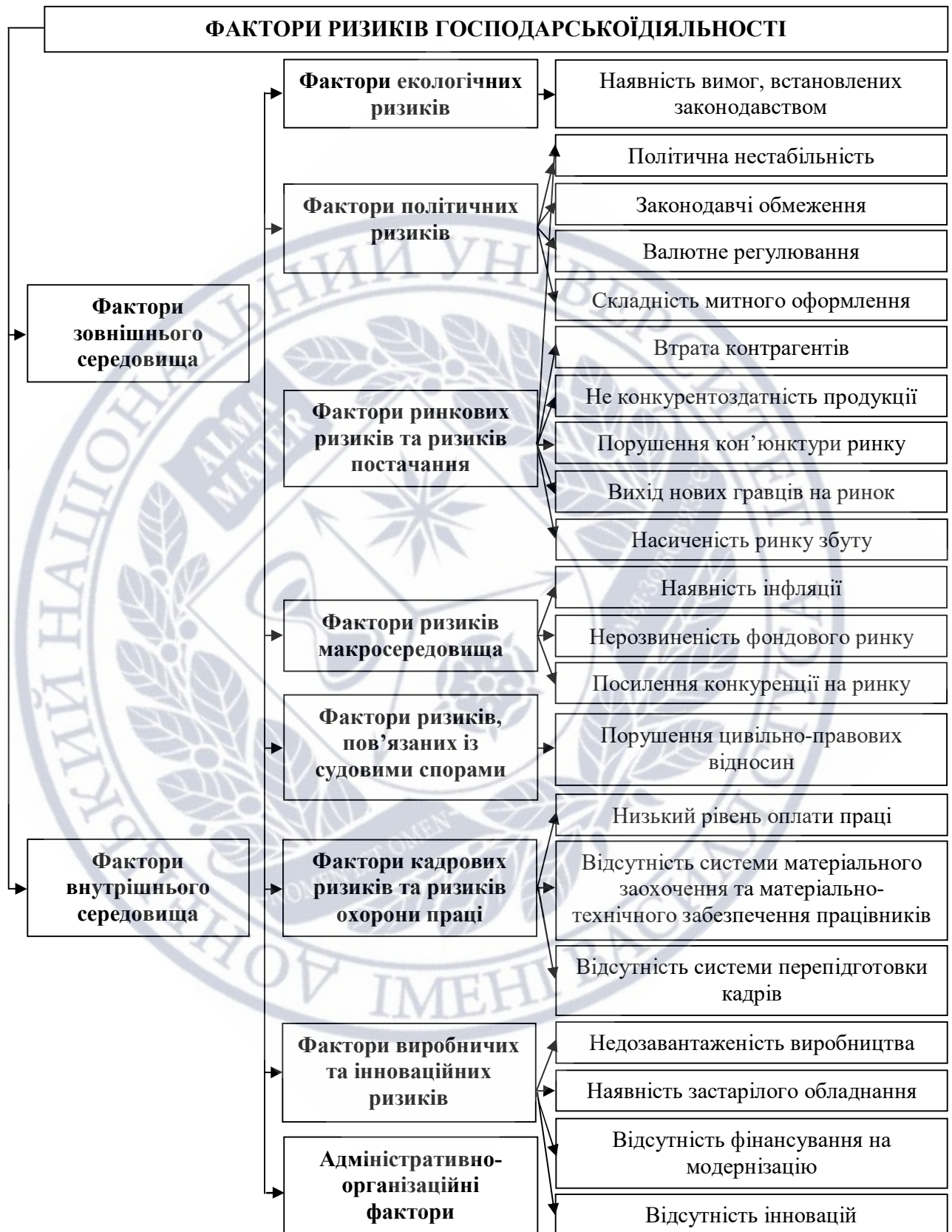
Додаток Е

Спрощена модель системи ризик-орієнтованого управління підприємства

Додаток Ж

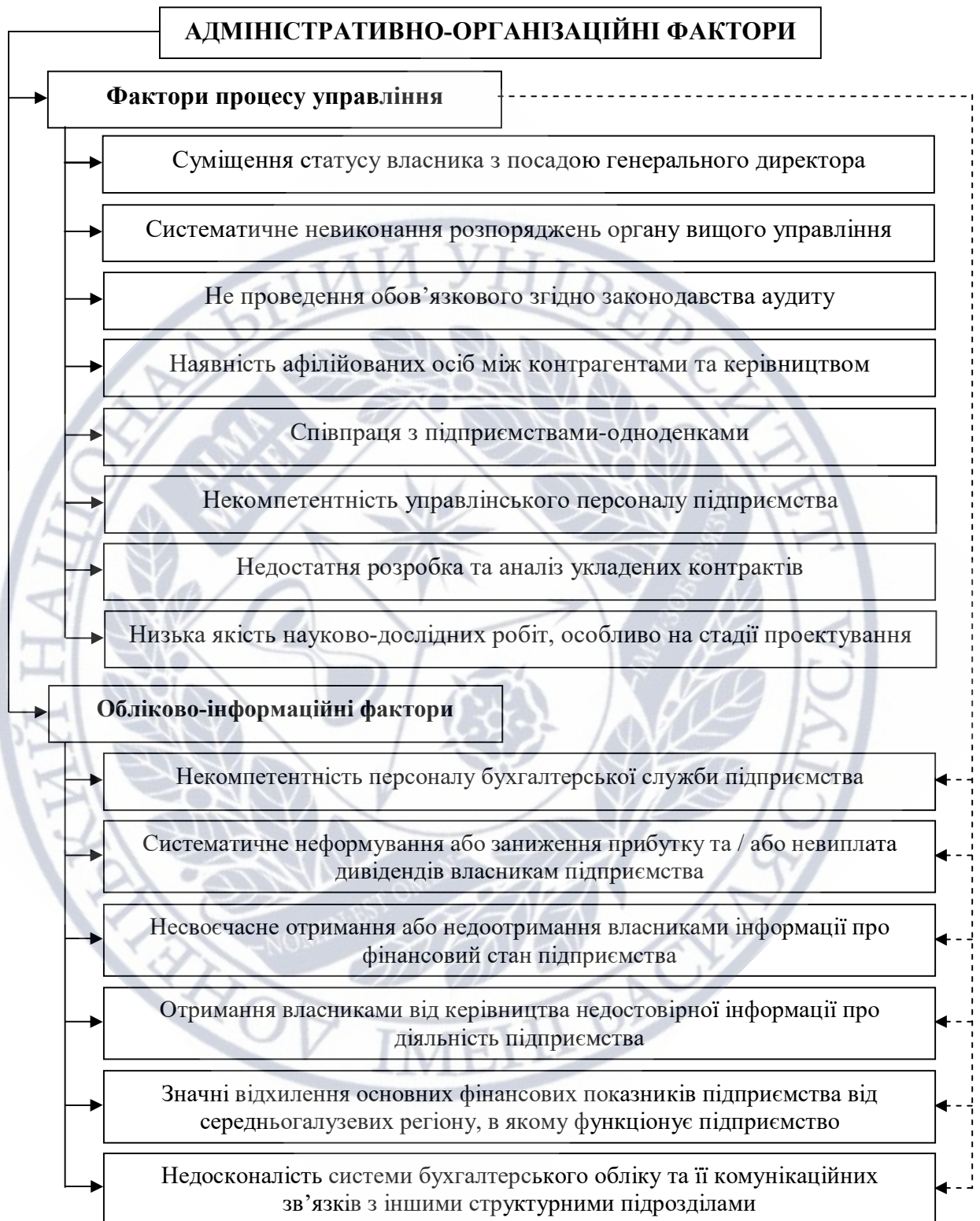
Фактори ризиків господарської діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Додаток И

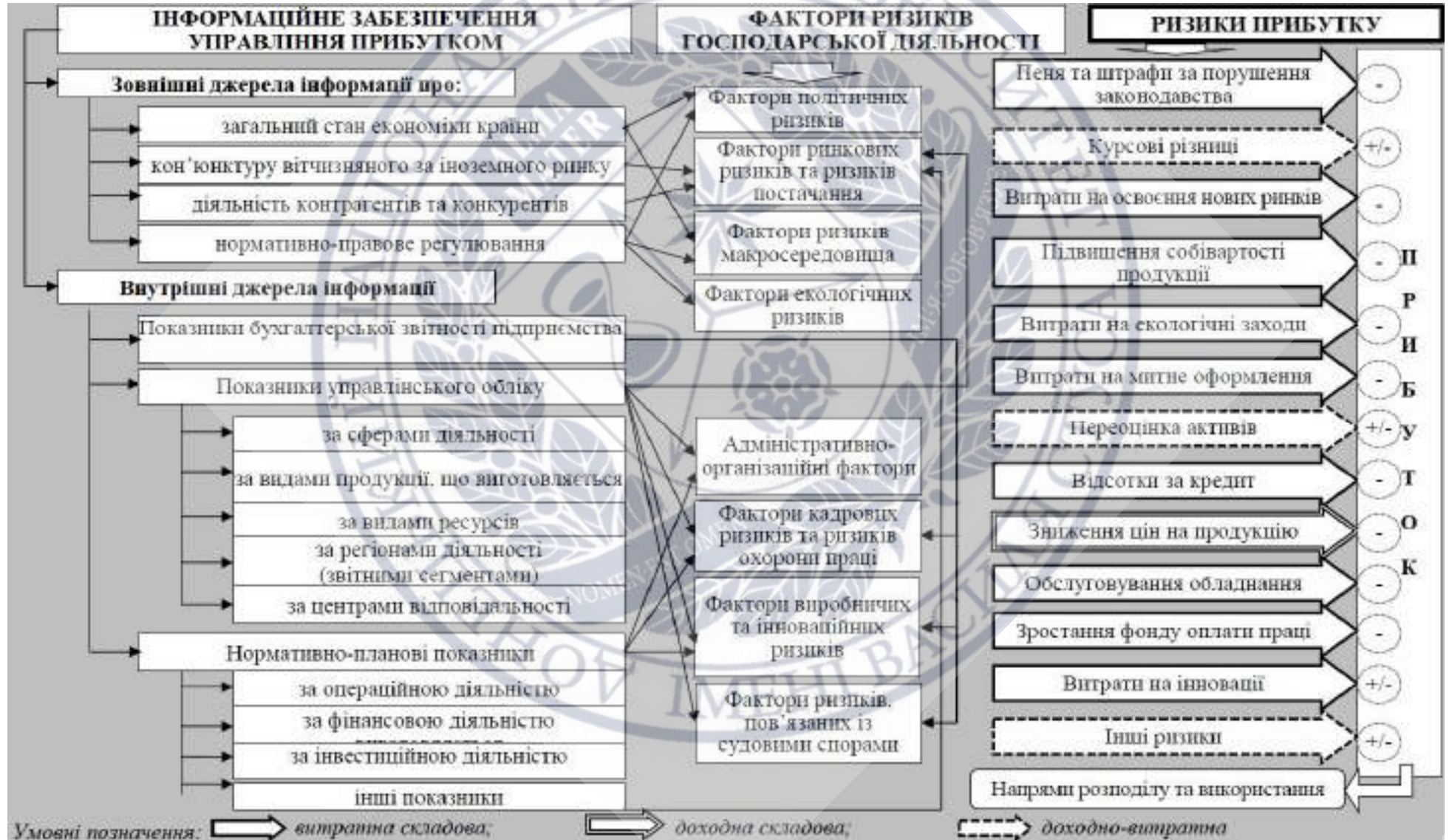
Адміністративно-організаційні фактори ризиків діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [31]

Додаток К

Взаємозв'язок джерел інформації, факторів ризиків господарської діяльності і ризиків прибутку

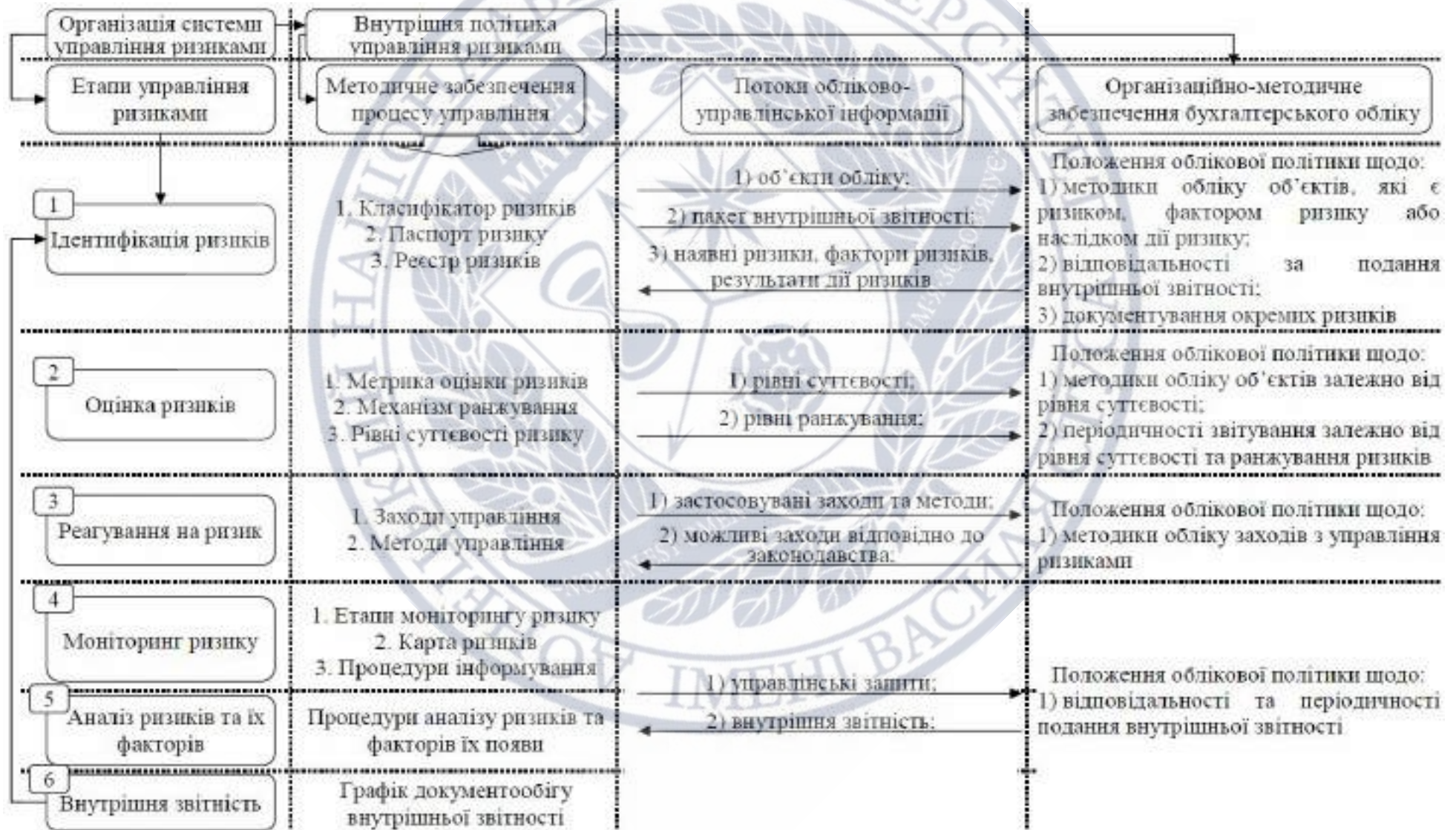
Додаток Л

Аналіз контрольованості факторів появи ризиків господарської діяльності

Фактор ризику	Характер контрольованості		
	контрольований	не контрольований	частково контрольований
Зовнішні фактори			
Наявність вимог, встановлених законодавством			+
Політична нестабільність		+	
Законодавчі обмеження		+	
Втрата контрагентів			+
Не конкурентоздатність продукції	+		
Порушення кон'юнктури ринку		+	
Насиченість ринку збуту			+
Наявність інфляції	+		
Посилення конкуренції на ринку			+
Внутрішні фактори			
Порушення цивільно-правових відносин	+		
Низький рівень оплати праці	+		
Відсутність системи матеріального заохочення та матеріально-технічного забезпечення працівників	+		
Відсутність системи перепідготовки кадрів	+		
Наявність застарілого обладнання	+		
Відсутність фінансування на модернізацію	+		
Відсутність інновацій	+		
Група факторів процесу управління	+		
Група обліково-інформаційних факторів	+		

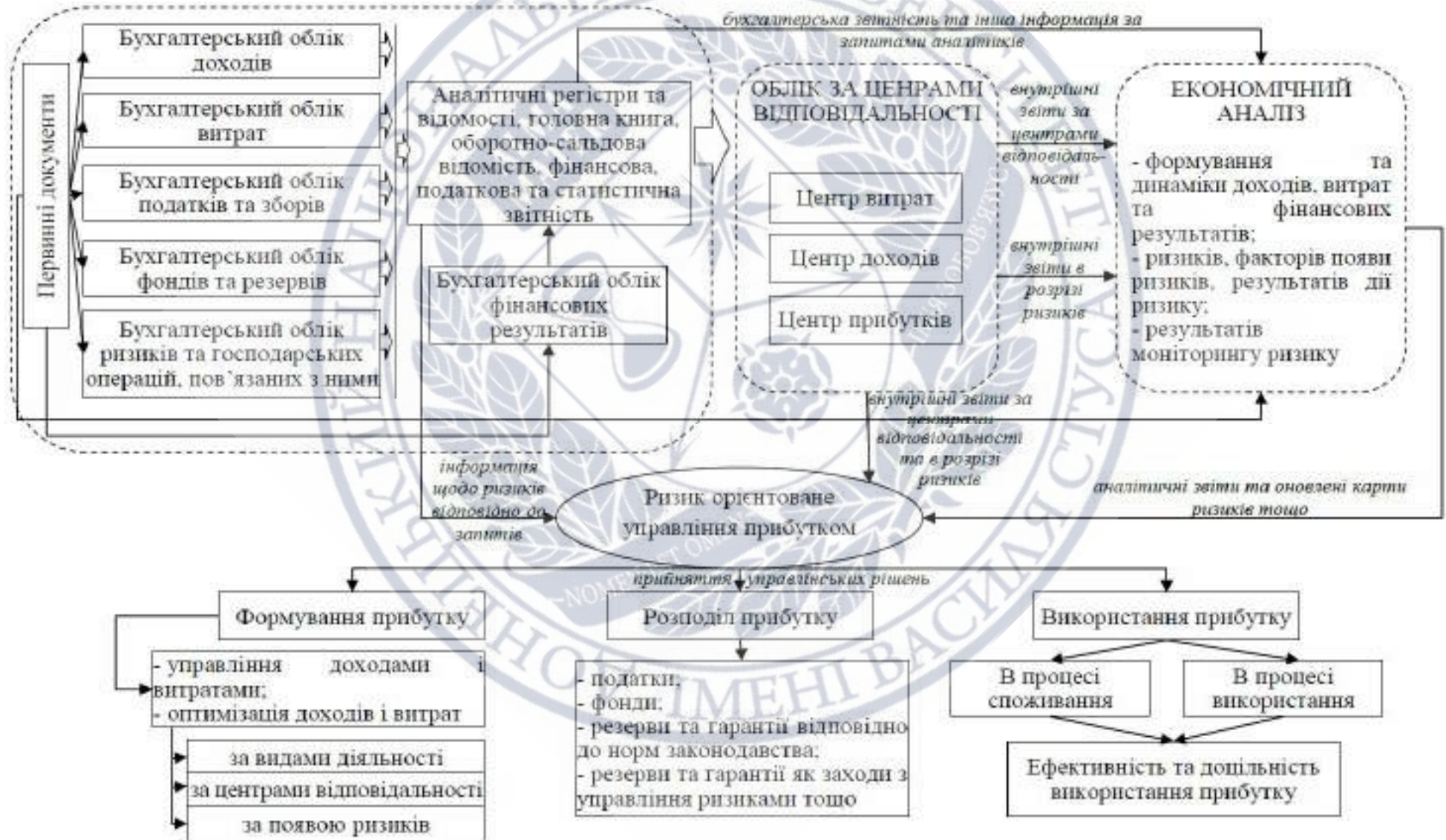
Додаток М

Вплив і взаємодія системи управління ризиками та системи бухгалтерського обліку

Додаток Н

Комплексна система управління прибутком та бухгалтерського обліку

Додаток П

Внутрішня типова форма №Р-1
Затверджена наказом керівника

№__ від «__» _____ 20__р.

КЛАСИФІКАТОР РИЗИКУ

Шифр	Види ризиків	Придатність до контролю		
		контрольований	частково контрольований	не контрольований
Обліково-інформаційні ризики				
ОР-1	Некомпетентність персоналу бухгалтерської служби підприємства	+		
ОР-2	Систематичне неформування або заниження прибутку	+		
ОР-3	Несвоєчасне отримання або недоотримання власниками інформації про фінансовий стан підприємства	+		
ОР-4	Отримання власниками від керівництва недостовірної інформації про діяльність підприємства	+		
ОР-5	Значні відхилення основних фінансових показників підприємства від середньогалузових регіону, в якому функціонує суб'єкт господарювання	+		
ОР-6	Недосконалість системи бухгалтерського обліку та її комунікаційних зв'язків з іншими структурними підрозділами суб'єкта господарювання	+		

Додаток Р

Внутрішня типова форма №Р-2
Затверджена наказом керівника

№__ від «__» _____ 20__р.

РЕЄСТР РИЗИКІВ

Група ризику	Опис ризику	Можливі наслідки	Завдана шкода / отримані вигоди, грн	Ймовірність	Рівень ризику	Заходи зі зниження ризику	Власник ризику
Обліково інформаційні	Нарахована пеня та неустойка	Збільшення поточних витрат	50000	100%	Високий	Прийняття ризику	Головний бухгалтер
...							

Виконавець _____

Додаток С

Класифікація ризиків-фактів господарського життя з метою їх оцінки та відображення в бухгалтерському обліку

Додаток Т

Склад рахунків-індикаторів господарських ризиків

Група ризиків	Індикатори можливих втрат		Індикатори потенційних вигід	
	Рахунки індикатори	Назви рахунків	Рахунки індикатори	Назви рахунків
1	2	3	4	5
Політичні та макроекономічні ризики	41	Капітал у дооцінках	41	Капітал у дооцінках
	975	Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій	-	-
	946	Втрати від знецінення запасів	-	-
Ринкові ризики та ризики постачання	34	Короткострокові векселі одержані	-	-
	374	Розрахунки за претензіями	-	-
	38	Резерв сумнівних боргів	-	-
	51	Довгострокові векселі видані	-	-
	62	Поточні векселі видані	-	-
	704	Вирахування з доходу	-	-
	948	Визнані штрафи, пені, неустойки	715	Одержані штрафи, пені та неустойки
	95	Фінансові витрати	-	-
	071	Списана дебіторська заборгованість	-	-
Екологічні ризики	949	Інші витрати операційної діяльності	-	-
Ризики, пов'язані із судовими справами	684	Розрахунки за нарахованими відсотками	373	Розрахунки та нарахованими доходами
	944	Сумнівні та безнадійні борги	717	Дохід від списання кредиторської заборгованості
Кадрові ризики та ризики охорони праці	471	Забезпечення виплат		

Продовження додатку Т

1	2	3	4	5
		відпусток	-	-
	472	Додаткове пенсійне забезпечення	-	-
	477	Забезпечення матеріального заохочення	-	-
	949	Інші витрати операційної діяльності	-	-
Виробничі та інноваційні ризики	13	Знос (амортизація) необоротних активів	-	-
	286	Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу	-	-
	478	Забезпечення відновлення земельних ділянок	-	-
	976	Списання необоротних активів	-	-
	972	Втрати від зменшення корисності активів	-	-
Адміністративно організаційні фактори	947	Нестачі і втрати від псування цінностей	375	Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків
	46	Неоплачений капітал	-	-
	45	Вилучений капітал	-	-
	96	Втрати від участі в капіталі	72	Дохід від участі в капіталі
	072	Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей	-	-
Індикатори, які можуть відноситися до кожної з вище наведених груп	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)
	474	Забезпечення		

Продовження додатку Т

1	2	3	4	5
		інших виплат і платежів		
	042	Непередбачені зобов'язання	041	Непередбачені активи

Додаток У

Порівняння існуючого та запропонованого підходів до відображення в бухгалтерському обліку операцій з нарахування доходів, витрат та визначення фінансових результатів за умов ризику (на прикладі операцій з відображення одержаних штрафів)

№ п/п	Зміст господарської операції	Існуючий підхід		Запропонований підхід		Особливості запропонованого підходу
		Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6	7
Доходи у вигляді нарахованих штрафів						
1	Відображено доходи у вигляді штрафів та пені за порушення контрагентом умов договору	374, 377	715	374, 377	715.x	Одним із розрізів аналітики є обов'язкове позначення виникнення доходу за умов дії ризику
2	Відображено нараховані доходи у вигляді штрафів та пені на позабалансовому обліку	-	-	041	-	З метою управління потенційні грошові кошти, які ще не надійшли на підприємство необхідно відображати на позабалансовому обліку
3	Одержано грошові кошти в рахунок оплати визнаних штрафів та пен	301, 311	374, 377	301, 311	374, 377	-
4	Списано нараховані доходи у вигляді штрафів та пені з позабалансового обліку	-	-	-	041	Після фактичного зарахування грошових коштів на рахунки в банку або касу, даний актив списується зі складу непередбачених
Списання доходів і витрат на фінансові результати						
5	Списано доходи та витрати, які виникли за умов ризику на фінансові результати діяльності за умов дії ризику	-	-	794.1 715.x	93.x 794.1	Використання даного субрахунку дозволить відокремити доходи та витрати, які виникли в результаті дії ризику. Це дає змогу, за потреби, окремо визначити фінансовий результат, утворений за умов ризику, а також сформулювати звітність в розрізі «ризикових» доходів, витрат та

Продовження додатку У

						фінансових результатів
6	Переведено фінансові результати діяльності за умов дії ризику до складу фінансових результатів операційної діяльності	-	-	791 794.1	794.1 791	Переведення фінансових результатів діяльності за умов дії ризику на субрахунки фінансових результатів від операційної, фінансової та іншої діяльності необхідне для забезпечення формування інформації в розрізі видів господарської діяльності
7	Списано доходи та витрати на фінансові результати	791 715	93 791	-	-	-
8	Визначено фінансовий результат – прибуток (збиток)	791 (442)	441 (791)	791 (442)	441 (791)	-

Джерело: сформовано автором за [10, 46, 49, 76]

Додаток Ф

Звіт про рух нерозподіленого прибутку

Показники	Код рядка	На початок звітного періоду	Коригування прибутку					Надійшло в поточному році	Розподілено в поточному році	На кінець звітного періоду
			Результат від переоцінки	Зміна оціночних показників	Зміна облікової політики	Виправлення помилок	Інші зміни			
Нерозподілений прибуток попередніх звітних періодів (непокритий збиток)	0010	5063								x
Фінансовий результат, отриманий у звітному періоді	0020		37			(5)	1	4875		
Вилучений прибуток	0030								2335	
- покриття збитків	0031								2335	
- інше використання	0032								-	
Капіталізований прибуток, в т. ч	0040								5487	
- реінвестований прибуток	0041								845	
- відрахування в резервний капітал	0042								9	
Розподілений та не використаний прибуток	0050	6						7823	7829	
Нерозподілений прибуток звітного року (непокритий збиток)	0060	x								2115

Джерело: сформовано автором за [52, 78]

Додаток Х

Методи ідентифікації ризиків

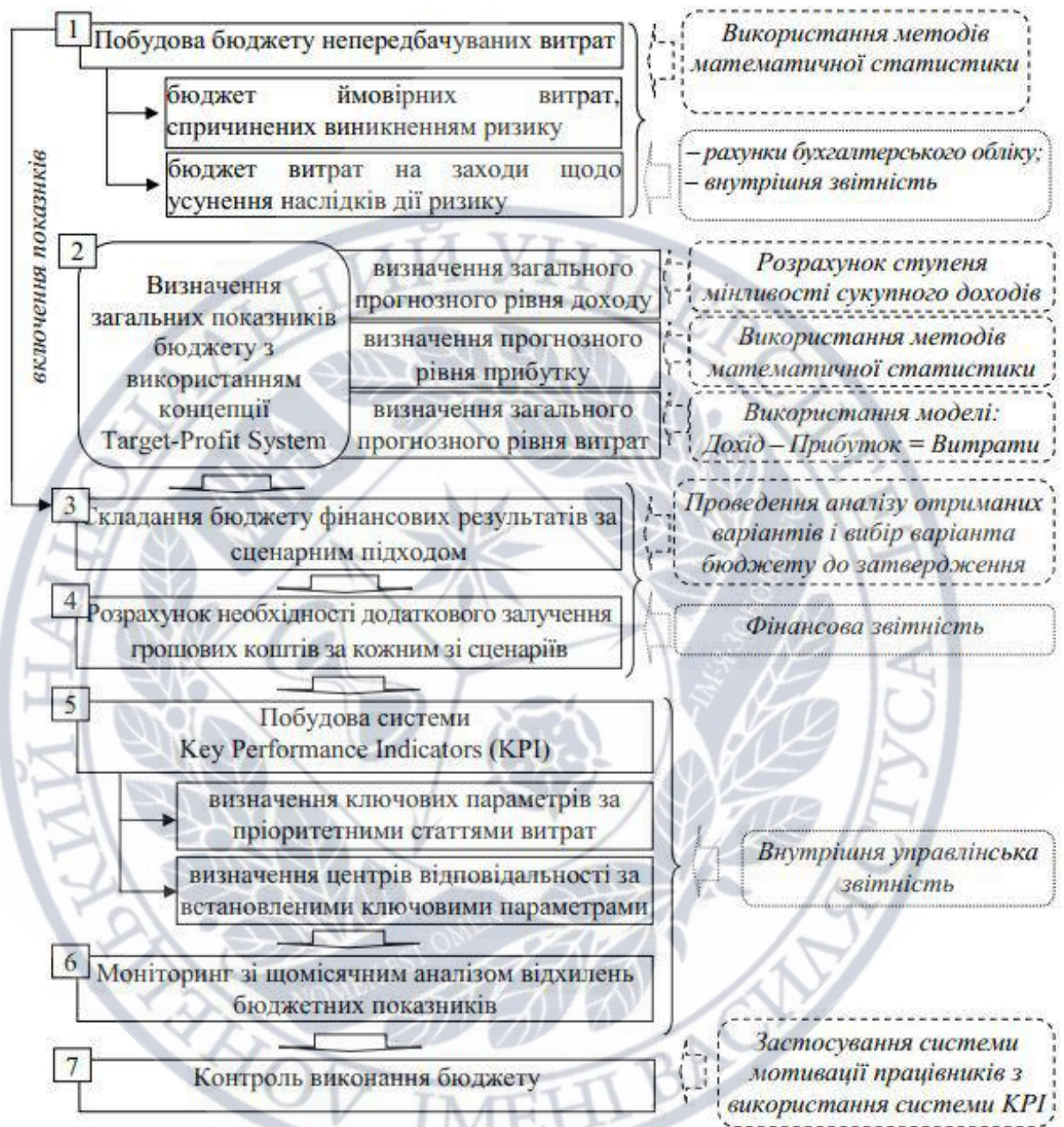
№ п/п	Метод	Область застосування
1	2	3
1	Мозковий штурм	Можливості учасників прогнозувати ситуацію, коли відсутні дані або необхідні нові нестандартні способи вирішення проблеми.
2	Структуровані або частково структуровані інтерв'ю	Ідентифікація небезпек або оцінка ефективності засобів управління, використовуються при зборі вхідних даних для оцінки ризику зацікавленими сторонами.
3	Метод Дельфі	Метод Дельфі може бути застосований на всіх стадіях процесу ризик-менеджменту або всіх етапах життєвого циклу системи, всюди, де необхідні узгоджені оцінки експертів.
4	Контрольні листи	Переліки небезпек, ризику або відмов засобів управління, які зазвичай розробляють на основі отриманого раніше досвіду, результатів попередньої оцінки ризику або результатів відмов, що відбулися в минулому.
5	Попередній аналіз небезпек – РНА (Preliminary Hazard Analysis)	Ідентифікація небезпек, небезпечних ситуацій та подій, які можуть порушити роботу або завдати шкоди даним видам діяльності, обладнанню або системі.
6	Дослідження HAZOP (Hazard and Operability Study)	Метод ідентифікації небезпек і ризику для людей, обладнання, навколишнього середовища і/або досягнення цілей організації. HAZOP є якісним методом, заснованим на використанні керуючих слів, які допомагають зрозуміти, чому цілі проектування або умови функціонування не можуть бути досягнуті на кожному етапі проекту, процесу, процедури або системи.
7	Аналіз небезпеки і критичних контрольних точок (НАССР – Hazard Analysis and Critical Control Points)	Дозволяє побудувати структуру ідентифікації небезпек і перевірки засобів управління у всіх частинах процесу, захист від небезпек і забезпечення високої надійності і безпеки продукції. Мінімізація ризику шляхом застосування засобів управління в процесі виробництва продукції, а не тільки при контролі кінцевої продукції.
8	Структурований аналіз сценаріїв методом «що, якщо?» (SWIFT - Structured what-if technique)	Систематизований метод дослідження сценаріїв, заснований на командній роботі, в якому використовують набір слів або фраз підказок, що допомагають в процесі наради учасникам групи ідентифікувати небезпечні ситуації і створити сценарій їх розвитку.
9	Аналіз першопричини (RCA - Root Cause Analysis) (RCFA - Root Cause Failure Analysis)	Метод RCA використовують для дослідження втрат внаслідок різних видів відмов, в той час як аналіз втрат головним чином застосовують для дослідження фінансових або економічних втрат від зовнішніх факторів. Метод RCA спрямований на виявлення первинних причин відмови без розгляду їх зовнішніх проявів.
10	Аналіз видів і наслідків відмов і	Метод FMEA допомагає ідентифікувати: всі види відмов різних частин і компонентів системи (видами відмови можуть

1	2	3
	аналіз видів, наслідків та критичності відмов (FMEA - Failure Mode Effect Analysis)	бути приховані відмови, конструктивні відмови, виробничі відмови і т. і., які призводять до порушення працездатного стану частин і / або компонентів системи); наслідки відмов для системи; механізми відмови; способи досягнення безвідмовної роботи і / або пом'якшення наслідків для системи. Розширеною версією методу FMEA є FMESCA, що дозволяє оцінити критичність і значимість кожного ідентифікованого виду відмови. Аналіз критичності зазвичай є якісним або змішаним, але може бути кількісним при використанні показника фактичного відсотка відмов.
11	Аналіз дерева несправностей (FTA)	Метод ідентифікації та аналізу факторів, які можуть сприяти виникненню небажаної події (названої кінцевою подією). За допомогою дедукції досліджувані фактори ідентифікують, вибудовують їх логічним чином і представляють на діаграмі у вигляді дерева, яке відображає ці фактори і їх логічний зв'язок з кінцевою подією.
12	Аналіз дерева подій (ETA)	Метод ETA є графічним методом подання взаємовиключних послідовностей подій, наступних за появою вихідної події, відповідно до функціонування і не функціонування систем, розроблених для пом'якшення наслідків небезпечної події.
13	Аналіз причин і наслідків	Даний метод починають з розгляду критичної події і аналізу її наслідків шляхом поєднання логічних елементів ТАК/НІ. Ці елементи являють собою умови, при яких система, розроблена для зниження наслідків початкової події, знаходиться в працездатному стані або в стані відмови. Причини умов або відмов аналізують за допомогою методу дерева несправностей.

Джерело: сформовано автором на основі [69]

Додаток Ц

Модель процесу бюджетування фінансових результатів за умов ризик-орієнтованого управління

Умовні позначення:

- джерела облікової інформації
- ключові дії етапу

Джерело: сформовано автором на основі [31]

Додаток Ш

Джерела інформації для проведення кореляційно-регресійного аналізу фінансових результатів

Група джерел	Перелік джерел
Первинні документи	Акти переоцінок, рахунки, акти оприбуткування матеріалів, розрахунки бухгалтерії, виписки банку, отримані претензії, акт про повернення товару від покупців, акти інвентаризації тощо
Дані бухгалтерського обліку	Дані на рахунках бухгалтерського обліку: 946 «Втрати від знецінення запасів», 34 «Короткострокові векселі одержані», 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей», 944 «Сумнівні та безнадійні борги», 948 «Визнані штрафи, пені, неустойки», 704 «Вирахування з доходу», 374 »Розрахунки за претензіями», 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» та ін.
Облікові реєстри	Оборотно-сальдові відомості по рахунках, картки рахунків, аналіз рахунків, журнали-ордери за рахунками
Фінансова та податкова звітність	Усі форми фінансової звітності, форми податкових декларацій в частині нарахування штрафів та пені
Інші документи	ВТФ №Р-1 «Класифікатор ризиків», ВТФ №Р-2 «Реєстр ризиків», внутрішня політика управління ризиками, рішення суду, виставлені претензії, векселі, виконавчі листи, внутрішні розпорядчі документи, рішення зборів вищих органів управління тощо

Джерело: запропоновано автором

